

I R O D A L M I
M Ű V É S Z E T I
T U D O M Á N Y O S
É S
H E L Y T Ő R T É N E T I
S Z E M L E

ÍZELÍTŐ

Jókai Mór-emlékév – 2025

Az én Jókaim

Jókai-kötetek – nemzeti
díszkiadásban

Koszorúzás Jámbor Pál szobránál

Séta a repülő emlékműhöz

Wollner Pálra emlékezünk

Emlékezés Apor Vilmos mártír
püspök halálára

Tisztos polgár kitüntetések

Gutai István 75 éves

Élet Pakson

A Sárköz felfedezése az első
világháború után

Sáfrány Mária népi iparművész

Nyári varázs:
Zene – Gasztronómia – Bor

Természeti szépségek és
kapcsolódási pontok

Nyitott szemmel - Tólos Hunor
Bendegúz

Jelentés a szívdobogásról II.
– Pálffy Margit pódiumestjei

Arnulfo Segovia rejtélye

Takácsné Tóth Márta alkotásai

Horányi György versei

Bunkóczi András verse

Neumann János 70 éve
nyilatkozott, és üzent az
atomenergiáról

Gábor Dénes díj névadójának
munkássága, máig ható üzenete

125 éve alakult a Magyar
Elektrotechnikai Egyesület

200 éves a Magyar Tudományos
Akadémia

Paksi Tükör

XXXII. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM, 2025 JÚNIUSA

Wollner Pál fotója

Lovásziné Anna

Jókai Mór-emlékévvé – 2025

Az Országgyűlés Jókai Mór-emlékévvé nyilvánította a 2025-ös évet Jókai Mór – a magyar és egyetemes irodalom, valamint drámaköltészet egyik legkiemelkedőbb és legismertebb alakja – születésének 200. évfordulója alkalmából.

Lapunkban mi is megemlékezünk a magyar irodalom egyik legnagyobb alakjáról, tisztelgünk Jókai Mór előtt.

Jókai Mór

A legnépszerűbb magyar regényíró, „nagy mesemondó”, a márciusi ifjak egyike, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag. 1825. február 18-án született, 1904. május 5-én hunyt el.

Bár ügyvédnek tanult, és megszerezte az oklevelet, mégis az írói pálya felé fordult. Petőfi Sándor vezette be a fővárosi fiatal írók társágába. A szépirodalmi lapok szívesen közölték novelláit, a közönség érdeklődéssel olvasta prózáját.

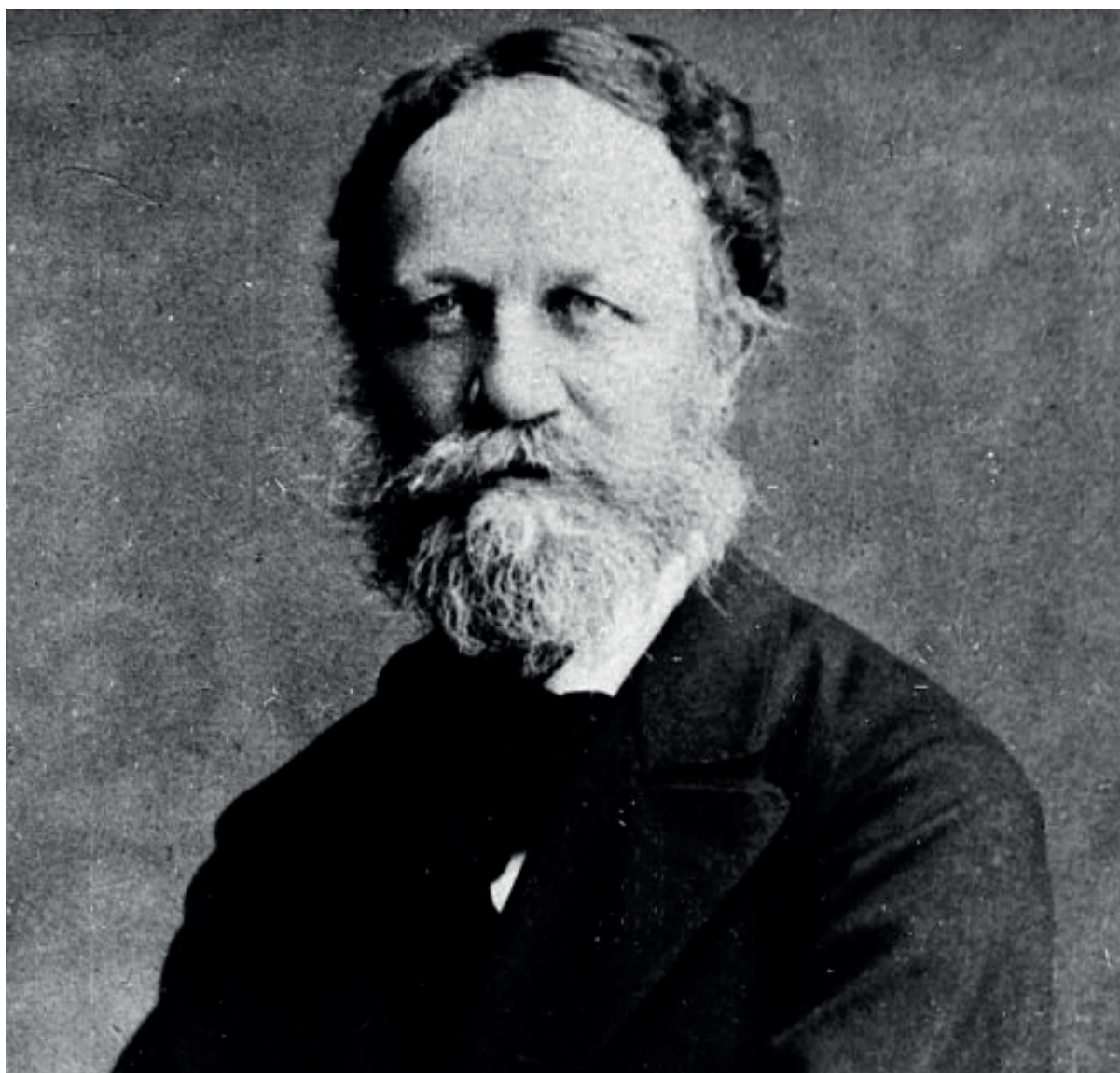
Az 1850-es évektől kezdve bámulatos termékenységgel írta regényeit, elbeszéléseit, humoreszkjeit, verseit, színdarabjait. 1858-ban megalapította népszerű élclapját, az Üstököst; 1863-ban megindította nagyhatású politikai napilapját, a Hont. Hatvan esztendőre terjedő pályáját mindvégig lankadatlan érdeklődés kísérte. Munkásságát nemcsak a regényolvasó és színházlátogató közönség méltányolta, hanem a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság is.

Mesekitalálásának kiapadhatatlanságával és képzeletének gazdagságával éppen olyan nagy hatást tett az olvasókra, mint stílusának elevenségével és humorának kedvességével.

1925 – Nagy ünnepségek születésének évszázados fordulója alkalmából. Itthon és az elcsatolt területeken irodalmi összejövetelekkel áldoznak emlékének. (Jókai-emlékkiállítás a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumban és a csehszlovákiai Komáromban, Négyesy László felolvasása a Magyar Tudományos Akadémián, Ravasz László emlékbeszéde a Kisfaludy Társaságban.) A magyar országgyűlés képviselőháza nevére kereszteli el a legrégebb magyar nyelvű írott könyvet. (Az Ehrenfeld Adolf örököseinek birtokába jutott kódexet drága áron vásárolják meg a Magyar Nemzeti Múzeum számára, s a magyarság hála jeléül nevezik el Jókai-kódexnek.)

(Forrás: Arcanum)

Cselenkó Erika

Az én Jókaim

Bevallom, szeretem Jókait.

Nem újkeletű a kapcsolatunk, több mint 30 évre nyúlik vissza a vonzalmam. Minden azon az álmos nyáron kezdődött, amikor nyaralni mentem a nagymamámhoz egy, a Mecsek lábánál megbújó kis faluba. Miután az összes szomszédnál tiszteletemet tettem (...igen, Juci néni, szeretek tanulni...), végigsimogattam a lovakat, kecskéket, komondorokat (...nem, mama, köszönöm, a disznókat kihagyom...), leestem a meggyfáról (kétszer...), nagymamám beterelt a tisztaszobába, megállított a könyvespolc előtt, és akkor..., akkor találkoztam Vele. A mintegy 5 polcot megtöltő egyforma, élénk, mélybordó, bőrkötéses könyveken aranyszínnel fénylett fel az író neve: Jócai Mór.

Mama leemelte az egyik kötetet, és finom mosollyal a kezembe nyomta: „Ez legyen az első.” Fogtam egy pohár málnaszörpöt, majd a könyvvel együtt kivonultam a veranda sarkába, és megszűnt számomra a külvilág. Azt nagyon hamar megértettem, hogy az én székely nagymamám miért az Egy az Isten regényt választotta nekem. A főszereplő, az erdélyi Torockóból származó Adorján Manassé olyan, mint a mesék legkisebb királyfia, jóképű, erélyes és erényes, eltökélt pacifista, aki konok tiszteséggel győzi le az elé tornyosuló akadályokat, és természetesen elnyeri – ha nem is a királylány, de a hozzá hasonlóan éteri tisztaságú – szerelme kezét. Hát kell több egy 13 éves, (akkor még) romantikára hajlamos kiskamasznak, hogy rabul ejtse?

Azt még akkor nem tudtam, hogy tulajdonképpen nem is kellene, hogy tetszenek nekem ezek a regények, hiszen a legtöbb irodalomtörténész szerint Jócai dagályos, hajlamos a leírásoknál elveszni a részletekben, a korabeli kifejezések és idegen szavak használata miatt nehezen érthető. Valóban beletelt egy kis időbe (kb. 30 oldalba), míg hozzászoktam a régies, kissé körülményes szöveghez, de megtanultam szeretni ezeket a hosszúra nyújtott, részletes leírásokat, melyek segítettek lelassítani. Tény az is, hogy a könyveiben sok idegen kifejezést használt, de ezek jelentését vagy kikövetkeztettem, vagy a fordítását a regény végi szótár

használatával könnyen elintéztem. Annyira nem zavart, hogy a nyaralás végeztével természetesen csomagoltam a hátizsákomba a már félig kiolvasott kötetet, és tettem mellé az Akik kétszer halnak meg című könyvet is. Nagyon romantikus, ennek megfelelően nagyon szélsőséges regénye ez Jókainak, amiben a kalandos történetnek a Felvidék ad otthont. Főhőse Illavay Ferenc, igazi Jókai-alak, rettenetesen csúnya, de rettenthetetlenül bátor, szerény, okos és végtelenül jóindulatú. Ez az egyik olyan regénye Jókainak, amiben hemzsegnek a különcnél különcebb szereplők, legyen az a nemzetőr ezredesből lett postamester, a könnyen becsapható bolond báró, a gyémántokkal a szegénységét takaró hideg grófkisasszony, nekem a legemlékezetesebb mégis Az összecsukható tükör, mely a beletekintőnek olyan torz képeket mutat magáról, hogy megijed az ember a saját képmásától. Ezt Illavay az édesanyjától örökölte az alábbi szavak kíséretében: „Megbecsüld ezt a tükört, reád hagyom: engem sok veszedelemtől óvott meg. Akármi indulat vett erőt rajtam, csak a tükörömbe néztem bele, s jó tanácsot kaptam tőle. Mindig azt mondta: hátha magadban van a hiba?” Valóban, a történet folyamán gyakran „beszéli le” a tükör egy-egy elhamarkodott, forrófejjel hozott, rossz döntésről. Sokáig szerettem volna egy ilyen tükört, ami útbaigazít, és megmutatja a helyes utat, míg rájöttem, hogy mindenki ott van ez a tükör, csak van, aki nem mer belenézni, van, akié homályos, és van, akié tisztán ragyog.

Mire befejeztem ezt a könyvet, hivatalosan is Jókai-rajongó lettem.

Innentől pedig már nem volt megállás, sorra jött a többi. Amikor pár hónappal később ismét ellátogattam mamához, az első utam már a könyvespolchoz vezetett, és diszkréten a kabátom alá rejtve csempésztem ki a következő olvasnivalóm. Aztán pár hónap múlva az azt követőt..., majd a következőt is. Lassan, hogy, hogy nem, minden furfangomat, bő pulcsimat, kabátomat felhasználva, a teljes Jókai-életmű az én könyves-

polcomon kötött ki. A mai napig hálás vagyok a nagymamámnak nemcsak azért, mert a kezembe adta az első Jókai-regényt, hanem azért is, hogy nem tette szóvá fogyatkozó könyvállományát, és – mint a Jókai-regények szelíd anyafigurái – megértő bölcsességgel mindig úgy intézte, hogy legyen pár percem az aktuális kötet elrejtésére.

Ma is úgy olvasom Jókai regényeit, mint a meséket, ahol gyakoriak a drámai jelenetek, az emberfeletti teljesítmények, a váratlan találkozások, a meglepő fordulatok és a titkok. Ahol a jók fedhetetlenül jók, a hősök olümposzi magasságokból néznek le megértően a közönséges földi halandókra, és persze a történet végére elnyerik a jutalmukat. Férfi főszereplői a legmagasztosabb eszmék szószólói: a legnagyobb áldozatokat is vállalva a szabadságért, a haladásért küzdenek, míg a női szereplőit angyali tisztaság és feddhetetlenség jellemzi. Nagy kedvenceim lettek a regények mellékalakjai, akik gyakran árnyaltabbak, mint a főhősök, többségüket eltűzöttan különc vonásokkal ruházza fel az író, mint az Egy az Istenben Áron bátya vagy Kuczor, az Akik kétszer halnak meg könyvében. Realisztikusabb műveiben főhősei gondolkodásmódja, jellege különböző „lélekcsereelő idő” (A kőszívű ember fiai) hatására átalakul, nemesebbé válik, a regények végére ők meg is találják a saját megváltásukat. Ilyen A kőszívű ember fiai Richárdja, Az aranyember Tímár Mihályja vagy az Egy magyar nábob Kárpáthy Jánosa.

Az Egy magyar nábob az a regény, ahol számomra a legmeghatóbb mondatát írta le Jókai. A címszereplő Kárpáthy Jánosnak egy év házasság után gyermekágyi lázban meghal a felesége; már megbékélten, a halálra készülve mondja el a rendelkezéseit, többek között a temetéséről is, a sírkövére pedig az alábbi szöveget vésette: „Élt csak egy esztendőt, álmodta a többi”. Szíven ütött ennek a sornak a fájdalma és magánya, emiatt a mondat miatt számtalan újraolvasásom tárgya a mai napig ez a regény.

Jókai könyvei átjárók egy mesevilágba, abban a pillanatban, hogy az író elkezd mesélni, elsüllyed számomra a külvilág, olyan jeleneteket vésett a szívembe, amik sokáig elkísérnek. Nemegyszer keltik fel az érdeklődésemet különböző történelmi események, tények, emberek iránt. Legszébb átvarázsolt olvasós délutánjaimat jelentik.

Jókai regényeit olvasni számomra olyan élmény, melyet időről időre át kell élnem. És most, amikor keresem, hogy melyik könyvet is olvassam újra, eszembe jut az a régi nyár, nagymamám szelíd mosolya, megállok a könyvespolcom előtt, végignézek a kopott, bordó, bőrkötéses köteteken, melyeken a megfakult arany betűket már inkább csak érzem, mint látom.

Melyiket is válasszam?

Lovásziné Anna

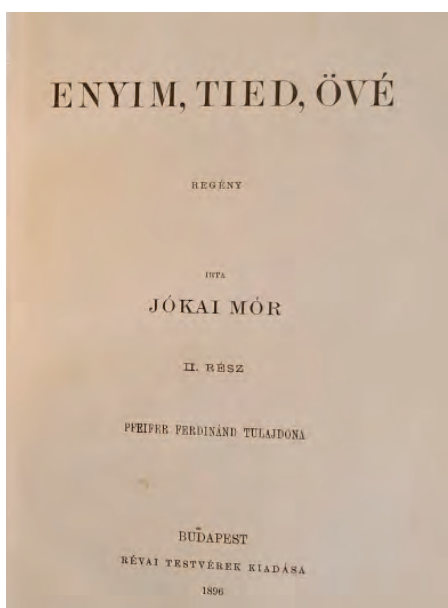
Jókai-kötetek – nemzeti díszkiadásban

A Jókai Mór ötvenéves írói jubileuma alkalmából alakult bizottság 1894-ben nemzeti díszkiadásban bocsátotta közre Jókai Mór összes művét.

Jókai Mór 50 éves írói jubileumát az egész nemzet lelkesen ünnepelte.

Az 1893-ban alakult rendezőbizottság száz-kötetes nemzeti díszkiadásban jelentette meg Jókai összes szépirodalmi művét. A jubileumi ünnepélyt 1894. január 6-án a fővárosi Vigadó nagytermében tartották, ahol a nemzeti díszkiadás tiszteletdíjáról szóló okiratot is átadták Jókainak.

„Dicsőség a magyar nemzetnek, hogy Jókai Mór összes műveinek száz kötetes könyvtára elkészült, együtt van. Páratlan és merész vállalkozás volt, a melyhez egy Jókai népszerűsége kellett, hogy ötven éves írói munkásság ilyen emlékoszlopban glorifikáltassék. Azon a nevezetes január hatodikán, a mely a Jókai-jubileum ünnepségeinek legfényesebb napja volt, ezekkel a szavakkal fordult Eötvös Loránd báró, lelke az egész mozgalomnak, Jókai felé: »Te büszke önérzettel mondhatod, hogy kiadód ez egyszer maga a nemzet.« Nem oly régi a történet, hogy ne emlékezzék még reá az egész nemzet, de a világtörténelemben még új és példa nélkül álló: mikép jubilálta meg Magyarország élő legnagyobb poétáját.”

„Jókai jubileumának s ennek a száz kötetes nemzeti kiadásnak a története kell, hogy históriai okmányként kiegészítő

része legyen a nagy vállalatnak, a minővel sehol a földön poéta és nemzet nem dicsekedhetik. Jókai lángesze, termékenysége, szíve, hazafisága és költészete kellett hozzá egyrészt; a magyar nemzet rajongó, ifjonti hevülése, ideális, tiszta költészet-imádata kellett hozzá másrésről. És ez a két világ találkozott a jubileum esztendejében és e találkozás gyümölcse a száz kötetes Jókai.” (M. E.: A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története)

Jókai-művek könyvkötészeti remekekben, díszkötésekben

Koszorúzás Jámbor Pál szobránál

Március 15-én a Jámbor Pál Baráti Kör is elhelyezte a megemlékezés koszorúját Jámbor Pál szobránál, Paks város 1848/49-es emlékhelyénél. Jámbor Pál maga is ott volt a márciusi ifjak között, a szabadságharcban tiszti beosztásban szolgált.

Séta a repülős emlékműhöz

A Jámbor Pál Baráti Kör közös megemlékezésre és sétára hívta mindazokat, akik tiszteletüket kívánták kifejezni az 1944. április 3-án Paks határában hősi halált halt két pilóta, Zsámboki Dezső és Sallós Géza emléke előtt. A séta a Hidegvölgy utcából indult. Az emlékművet megkoszorúzták a paksi önkormányzat és a szlovákiai Nemeshodos település képviselői is. Az eseményt követően délután székelyudvarhelyi diákok látogattak a helyszínre.

Az emlékmű előtt Kókai Péter, a megemlékezés kezdeményezője

(Forrás: www.telepaks.net › tag › repulos-emlekmu)

Lovásziné Anna

Wollner Pálra emlékezünk

Mint ahogy sokan lapunk olvasói közül, én is a Paksi Atomerőműben ismertem meg Palit. A Munkavédelmi Bizottságot vezette, amikor munkakapcsolatba kerültünk. Aztán másutt is egyre gyakrabban találkoztam vele. Az ASE természetjáró kirándulásain mint túravezetőt követtem. Közben rácsodálkoztam fotós voltára. Láthattuk kiállításait, és hallhattuk hírét fotópályázatokon elért sikereinek. Az Atomerőmű újságnak egykoron szerkesztőségi tagja volt, ahol nemcsak erőműves témájú cikkei és fotói jelentek meg, hanem a városi rendezvényekről és természetjáró élményeiről készült tudósításai is. Az újság akkori főszerkesztőjeként mindig számíthattam rá.

Pali állandóan és lelkesen érdeklődött a kultúra és a város iránt. Ez hozta kapcsolatba a Jámbor Pál Társasággal és a Paksi Tükör lappal. Öröm-

mel számolt be a város kulturális rendezvényeiről, kiállításairól és irodalmi előadásairól. Fényképeivel közelebb hozta az élményt az olvasókhoz. Kedveltük írásait és remek fotóit ugyanúgy, mint őt magát. Mosolygós, barátságos, jóindulatú, szeretetre méltó embernek ismertük. Észrevette a szépet és a jót. Sokak sikerét dokumentálta lapunkban a városi kitüntetések, díjátadások alkalmával.

Hosszú idő óta írt és fotózott kiadványunk, a Paksi Tükör számára. Az idei első számunkba is tervezett egy írást, de sajnos lebetegedett..., és többé már nem olvashatunk tőle új írásokat, és nem láthatunk tőle új fotókat.

Csak az emlékezés marad.

Wollner Pál 2025 májusában, életének 75. évében elhunyt.

Lapunkban egy-egy korábbi, róla szóló és általa írt cikk újraközlésével emlékezünk Wollner Pálra.

Drága Pali! Nyugodj békében! Emléked őrizzük!

A fotó a Paksi Tükör 30 éve c. programon készült a városi könyvtárban, 2024 decemberében

Wollner Pál képei

Fotókiállítás a könyvtárgalériában

2002. február 1-én nyílt meg a paksi Városi Művelődési Központ könyvtárgalériájában Wollner Pál fotókiállítása. Az érdeklődőket Gutai Istvánné a könyvtár vezetője köszöntötte, majd dr. Mészáros György a PA Rt. Igazgatóságának elnöke mondott ünnepélyes megnyitót. A programot Vájer Andrea művésztanár és tanítványainak hegedűjátéka színesítette.

WOLLNER PÁL 1950. FEBRUÁR 24-ÉN HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN SZÜLETETT. A KANDÓ KÁLMÁN VILAMOSIPARI MŰSZAKI FŐISKOLÁN SZERZETT DIPLOMÁT. 1983-BAN KERÜLT PAKSRA, AZÓTA DOLGOZIK AZ ATOMERŐMŰBEN. JELENLEG A KARBANTARTÁSI IGAZGATÓSÁGON CSOPORTVEZETŐ, FŐ MUNKAKÖRE MELLETT A MUNKAVÉDELMI BIZOTTSÁG ELNÖKI FELADATÁT IS ELLÁTJA. HOBBIJA TÖBBEK KÖZÖTT A FOTÓZÁS ÉS A TERMÉSZETJÁRÁS. E KETTŐ SZERENCSES TALÁLKOZÁSÁT PÉLDÁZZA EZ A KIÁLLÍTÁS, A TÁJ SZÉPSÉGÉNEK, AZ ÉVSZAKOK JELLEMZŐ SZÍNEINEK, A TERMÉSZET GAZDAGSÁGÁNAK MEGŐRÖKÍTÉSE.

Sokan ismernek Pakson, és nagyon sok érdeklődő, barát jött el kiállításod megnyitójára. Nagy örömmel nézegettük legújabb képeidet. Mikor is kezdődött nálad a fotózás?

Tíz éves koromban kaptam egy "Pajtás" fényképezőgépet, ez jelenti a kezdetet. Szüleimmel sok helyre kirándultunk, és én mindig nagy örömmel fényképezgettem nemcsak a családot, hanem a tájat is. A Pajtás gépet később felváltotta egy modernebb gép. 1971-ben, első fizetésemből vásároltam egy "Zenit" típusú fényképezőgépet. A legelső filmemet a Budapesti Vadászati Világkiállításon fotóztam vele. Egyre szorgalmasabban próbálkoztam a természet szépségeinek megörökítésével, és helyi pályázatokon is gyakrabban szerepeltek képeim.

A kidolgozást, előhívást magad készítetted?

Igen. Akkoriban, aki a fényképezéssel komolyabban foglalkozott az otthon, házi körülmények között, a fürdőszobában laborálta képeit. Abban az időben a fekete-fehér technika volt elérhető. Pár év múlva a színes dia fotózásának technikájával is megismerkedtem, majd következtek a fekete-fehér és színes dia házi laborálásának elsajátítása. A mai kor fiatalsága, - még aki foglalkozik is fotózással - nem is sejtí, mit jelent órákig a sötétkamrában dolgozni, és nem tudja elképzelni azt az élményt, mikor a vörös lámpa fényénél a fotópapíron előtűnik a kép.

Hogyan folytatódott fotós pályád?

A hetvenes évek végén amatőr szinten is megjelent a színes papír technika, mely újabb kihívásokkal szolgált. Az első színes képeket az OFOTÉRT selyemrasztel papírokra dolgozta ki. Ezt az időszakot a több ezer fénykép és dia tükrözi.

Nem csak fényképezel, de videózol is.

Igen, de a videó előtt, jóval korábban megismerkedtem a mozgófilm technikájával, a 2x8 mm-es, szuper 8-as és 16 mm-es filmekkel. Ebben az időszakban sok-sok filmszakkör működött az országban, köztük Hódmezővásárhelyen is. A szakkörvezető kiöregedése után én vettem át az amatőr-filmes szakkör vezetését. Paksra kerülésem után következett a videózás elsajátítása. Itt kapcsolódtam be a Természetjáró Szakosztály kirándulásaiba, és a túrákon bizony cipeltem a videokamerát is, hogy megörökítsem a táj

szépségeit. Sok helyet bejártunk, és sok érdekes, szép felvételt készítettem ezekről a túrákról. A kamera mellett aztán újból előkerült a fényképezőgép. A mai túrákról már elmaradhatatlan kellék a saját videokamera és fényképezőgép, a túrafelszerelés mellett. A Természetjáró Szakosztály klubfoglalkozásain pedig közösen visszanezzük a filmeket és kiértékeljük egymás fényképeit.

Kiállításodon a hazai táj mellett sok szép külföldi táj is megjelenik.

Nagyon szeretek kirándulni, nem csak itthon, de a külföldön is. Természetesen oda is viszem magammal a kamerát és a fényképezőgépet. A mostani kiállításon szerepel szlovákiai, erdélyi, szicíliai és angliai felvétel.

Nagyon gazdag a kiállítás képanyaga. Mi szerint végezted a csoportosítást?

Összeállítottam egy blokkot a négy évszak jegyében. Külön csoportosítottam a kisebb és nagyobb állatokat, valamint a kristályokat. A külföldi képek körében nagyobb számmal mutattam be az Erdélyben készült képeimet. A vegyes összeállítású részben pedig a pályázatokon szerepelt fotóimat állítottam ki.

Újdonságként jelentek meg a kristályok.

Már régi vágyam volt, hogy köveket, kristályokat és azok metszeteit, mintázatának sokrétűségét közelről lefényképezve megmutassam. Hegedűs Zsigmond barátom közetgyűjteménye adott lehetőséget arra, hogy kísérletképpen ezeket is megörökítem.

Milyen visszajelzéseket kapsz az ismerősöktől?

A dicsérő és elismerő szavak mellett sokan kérdezik, hogy Magyarország mely tájain készítettem a képeket. Nagyon örülök annak, hogy a fotók által hazánk kevésbé ismert vidékeire is elvezethetem a nézelődőket. A túrázások során sok olyan területet is érintettünk, ahová ritkán jutnak el az emberek. Azt is örömmel fogadtam, hogy a kiállítás anyagából többen kértek fotót, amivel saját környezetüket szeretnék díszíteni.

Ezelőtt már több kiállításod volt.

Voltak önálló és közös kiállításaim. Az első önálló kiállításom 1998-ban volt az Energetikai Szakképzési Intézet aulájában, ahol a kiállított képeket az iskolának ajándékoztam, és ma is az osztályterem és folyosók falát díszítik. 1999-ben virágfotókat állítottam ki a Városi Művelődési Ház Könyvtárgalériájában. Közös kiállítás keretében többször szerepeltem a Városi Művelődési Központ kiállító termelében, és szintén kö-

zös rendezvény volt a 2001-es, Föld Napja alkalmából tartott kiállítás.

Többször hallottunk sikeres fotópályázataidról.

Számomra az igazi megmérettetést a pályázatokon való szereplés jelenti. Itt már technikai tudást is bele kell vinni a fotózásba, és mindemellett sokszor a pillanat megörökítése adja az ihletet. Az utóbbi évek pályázati sikerei közt kell megemlítenem a FORST 2000. Szilveszteri fotópályázatot. Itt csak 1 db képpel lehetett nevezni és a negatívot is le kellett adni. Bekerültem a kiválasztottak közé. A kiállítást a West-end City Centerben rendezték meg, majd a fényképeket urnába elhelyezték, és az utókor számára történő megőrzés végett 99 évre elásták. A PA Rt. 2001. évi fotópályázatán Természetfotó kategóriában II. díjat, vegyes kategóriában III. díjat szereztem. Az "Utazás a világ körül" országos fotópályázaton 2000-ben és 2001-ben is 10-10 db képpel vettem részt. A pályázatot a Magyar Művelődési Intézet írta ki. Ezen képek a budai Vigadóban kerültek kiállításra. Az idén is pályáztam és már meg is kaptam az értesítést, hogy van kiválasztott képem. A SONY Hungária Kft. által 2001. évben meghirdetett "Fotózd le a zenét!" című pályázaton az első ötven legjobb közé kerültem és

megkaptam az első díjat. Legutóbb 2001. év végén az MVM Rt fotópályázatán vettem részt.

Képeiddel különböző kiadványokban is találkozhatunk.

Felkérésre készítettem el Kacsó Tibor: Beszél a Sávó című 2000. évben megjelent könyvének teljes illusztrációját. Számos fotómat tartalmazza az "Együtt a parlagfű ellen" Alapítvány által 1998-ban kiadott A város mosolya c. képes album. A 2001. évi Virágos Paks Projekt pályázatához folyamatosan fotóztam a város parkjait, kertjeit. Ezek a képek megtalálhatók az interneten, a projekt honlapján. Szintén az "Együtt a parlagfű ellen" Alapítvány felkérésére készítettem képeket 2002. évi nagyon szép kivitelű Virágos Paks falinaptárhoz négy szerzőtársammal együtt. Rendszeresen jelennek meg fotóim az Atomerőmű újságban és egyéb kiadványokban. Egyre több alkalommal kérnek fel a PA Rt. rendezvényeinek tudósítására, fényképekkel történő megörökítésére, dokumentálására. Ezen kívül különböző városi rendezvények, és a Városi Művelődési Központ rendezvényeinek fotózással való dokumentálását is végzem.

Gratulálok eredményes művészi munkádhoz, és várjuk újabb képeidet!

■ Lovász Anna

Wollner Pál tudósítása Lussonium megnyitásáról a Paksi Tükör 2003/3. számában

M Ű L T U N K

Római kori romkert nyílt a Sánchegyen

2003. augusztus 29-én ünnepélyes keretek között nyílt meg Tolna megye első, római kort bemutató romkertje Dunakömlődön.

Lussonium, az egykori katonai tábor valamikor az I. század közepén épült meg a későbbi Bottyán-sáncon. Az elmúlt évek során folyamatosan végeztek itt ásatásokat, idén pedig rekonstruálták a tábor egy részét.

Egy katonai diploma megtalálása után kezdődött meg a római kori tábor feltárása 1969-ben, a Pakshoz tartozó Dunakömlődön. Az ásatások 1987 óta folyamatosak voltak, majd a Nemzetközi Kulturális Örökség Minisztériuma és a paksi önkormányzat támogatásával idén nyáron rekonstruálták a Lussonium tábor déli kaputornyát, egy barakképületet és egy V. században épült kisebb tornyot.

A Bottyán-sáncon nyitották meg az így kialakított római romkertet, amely Tolna megyében az első ilyen jellegű műemlék.

A megnyitón Dr. Váradyné Péterfi Zsuzsanna, a Városi Múzeum igazgatója elmondta, hogy a tábor feltárását Dr. Visy Zsolt egyetemi tanár vezette, a helyreállítási terveket H. Vladár Ágnes Ybl-díjas építész, a kertépítészeti terveket Dr. Órsi Zsolt készítette. Kiemelte, hogy nagy segítségére volt a munkálatok irányításában az önkormányzat részéről Saáry Miklósné és Vass György.

Lussonium helyreállítási munkálataihoz és az ünnepélyes átadás költségeihez a város önkormányzata, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint a Paksi Atomerőmű Rt. járult hozzá.

A feltárási munkálatok ez év tavaszán kezdődtek el, és eljutottunk oda, ami most látható. Ez valószínűleg még nem a végleges állapot. Tulajdonképpen folytatódnak az ásatások. Az ásatások eredményének függvényében történik esetleg további helyreállítás. Ebben az időben még nem tudunk parkosítani, a költségvetésbe nem fért bele. Reméljük, a következő évek erre is lehetőséget adnak.

Hajdú János polgármester arról beszélt, hogy a romkert átadásával nem értek véget a múzeum és az önkormányzat közös erőfeszítései, reményeik szerint tovább folynak majd a feltárások és rekonstrukciós munkák. Megköszönte a feltárársban résztvevők munkáját.

Dr. Nagy Mihály, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának főosztályvezetője elmondta, a dunakömlödi tábor jelentőségét az adja, hogy viszonylag épen maradt, ezért sok értékes lelet található itt, érdemes tovább kutatni.

Igen fontos szerepet tölt be kultúránk azon része, amely épületek, építmények formájában tanúskodik az egykor itt élt emberek mindennapi munkájáról, történetéről. Ezekből a régi időkbeli keves maradt meg mára, de ezt a keveset is meg kell becsülni, hiszen szerves részét képezi ennek a tájnak, az itt élt nemzedékek hosszú sorának. Minden az ember keze munkáját dicséri.

M Ű L T U N K

Én biztatnám a város vezetését, hogy folytassa a munkát, illessze be turisztikai tervei közé a romkert bemutatását.

Dicséretes és az örökségvédelemben példaértékű Paks város segítése, amely az éveken át tartó anyagi támogatásban és most a romok helyreállításának és a bemutatóhely további működtetésének felvállalásában nyilvánul meg. Biztos vagyok benne, hogy ez a hely a környékbeliek kedves kirándulóhelyévé válik.

Az ünnepi beszédek után a Legio Brigetio társulat tartott római légiós tábort bemutatót.

A romkert avatásával egy időben nyílt meg a Városi Múzeum új időszaki kiállítása, amely a Lussonium területén végzett régészeti kutatások leletanyagát mutatja be. Az építési emlékeken kívül a tábor és a körülötte épült település mindennapi életéhez tartozó használati tárgyak vannak itt. Ezenkívül a Sánchegy és a rajta elhelyezkedő római erőd makettje színesíti a kiállítást. A maketteket Bencze Barnabás tanár készítette.

■ Wallner Pál

Paksi Tükör • 2003. október • 27

Serdült Benke Éva

Emlékezés Apor Vilmos mártír püspök halálára

Az Apor család háromszéki, torjai ágának története éppoly viharos, mint az erdélyi történelem maga. A régmúltra nyúlik vissza, talán éppen a honfoglalásig. Az Aporok története azt is feljegyezte, hogy 1220-ban az egyik Apor, (akkor még Opor) II. Andrással a Szentföldre ment, majd az első oklevelek a családról a XIII. század végéről valók. A család ősi birtokát a háromszéki Altorjáról szerezte, egyik családtagjuk, Apor Balázs Károly Róbert király kincstárnoka volt, ő még össze tudta állítani családfáját, 1311-ben halt meg. A még ma is álló altorjai udvarház a XVI. században épült, több átépítés után mai formáját a XIX. században kapta. A leszármazottak az 1949-es kisemmizés után 1990-től másfél évtizedig pereltek a román állammal, hogy visszakapják jogos tulajdonukat. Az Aporok még regényhősökké is váltak, szerepelnek Kemény Zsigmond Özvegy és leánya című regényében. A család egyik tagja, Apor Péter (1676–1752) a magyar irodalomtörténet fontos szereplője volt a XVIII. században, az ő művéből (*Methamorphosis Transilvaniae*) tudjuk, milyen volt a világ, az élet az erdélyi főnemesi udvarokban, művében felelevenítette a hajdani megtartó hagyományokat, szokásokat, a feledésbe menő erkölcsöt, „kevély és cifra felfordult állapotnak” nevezi a XVII. század első felét. Kosztolányi szerint a mű a magyar nyelv tiszta szívhangját őrizte meg a századából, benne a székely nyelvjárást is.

Az egyik Apor leszármazottnak, Apor Sándornak (1820–1867) volt a fia Apor Gábor Károly Vilmos (1851–1898), Nagy Küllő vármegye főjegyzője és főispánja, akinek egész életét a jótékonyság, a katolikus hit hatotta át. Felesége gróf Pálffy Fidelia volt, hatodik gyermekükként született Vilmos fiuk 1892. február 29-én Segesváron. Az apa hamarosan a bécsi császári udvarba került hivatalba, ám az édesanya minden nyáron gyermekeit hazavitte Erdélybe, az altorjai családi birtokra. Az apa halála után a család visszaköltözött Erdélybe, Brassóban laktak, az özvegy nem értett a gazdálkodáshoz, lassan fogyott a birtok értéke. A fiatal Vilmos azokat az iskolákat járta végig, amelyekben apja is tanult. 1909-ben érettségizett, aztán Innsbruckban járt egyetemre, egyre inkább meg erősödött benne a Róma iránti elkötelezettség. 1915. augusztus 24-én

szentelték pappá, papi működését Nagyváradon kezdte, majd hamarosan Gyulára került. Az első világháborúban kórházvonaton szolgált, több hadszíntéren is megfordult, lelki vigaszt nyújtott a harcoló katonáknak.

1918-tól Gyulán lett plébános, küzdött a hadifoglyok kiszabadításáért, segített a nélkülözőkön, állástalanokon, magánélete nem volt, életét betöltötte a hívekért végzett közösségi munka.

Apor Vilmos 1930 körül

1941. január 21-én a szentatya Győr püspökévé nevezte ki, május 1-jén iktatták be hivatalába. Életmódján semmit nem változtatott, mindenkit meghallgatott, úgy rendelkezett, hogy családi örökségét a mindenkori győri püspökre hagyja. 1943 nyarán országos méretű találkozót szervezett a győri Püspökvárban a katolikus szociális mozgalmak vezetői és a politikai élet képviselői számára, programot dolgozott ki a háború utáni várható társadalmi és politikai életre. Nem tudhatták sem ők, sem mások, hogy majd egy olyan államrend következik, amelyben az egyén szabadsága mellett végveszélybe kerül az egyház is egy minden erkölcsi értéket megtagadó ideológia nevében. A harmadik zsidótörvény életbe lépése után Apor Vilmos mindent megtett, hogy az érintetteket – nem csak a katolikus hitre térteket – megmentse, még a pápa közbenjárását is próbálta kieszközölni a zsidók védelme érdekében. 1944 őszétől a nyilas hatalom minden kezdeményezését visszautasította, hamarosan ő maga is célszemély lett, megpróbálták félreállítani, már a győri gettóban összezsúfolt zsidók elszállítását se tudta megakadályozni. A hozzáfordulokat, ha tehette, bújtatta, vagy továbbküldte Angelo Rotta nunciushoz vagy nővéréhez, Apor Gizellához, aki a Vöröskereszt főnöknője volt. Amikor a sopronkőhidai kivégzésekről értesült, próbált az elítéltek védelmében fellépni.

1945 márciusának végén a szovjet csapatok Győr határába értek. Apor Vilmos püspök előrelátóan tartalékokat halmozott fel a Püspökvárban, élelmiszert, takarókat, folyamatosan ellátta az épület pincéjében az oda menekített több száz embert. Nagycsütörtökön még misét tartott a pincében, nem sejtve, hogy ez az utolsó szolgálata. A megszálló hatalom katonái járták a várost, raboltak, erőszakoskodtak, nyomukban félelem és rettegés uralkodott a városban. Nagypénteken mise helyett már csak Jézus szenvedéstörténetét olvasta fel a híveinek. Vacsoraosztáskor szovjet katonák hatoltak be a Püspökvárba azzal, hogy németeket keresnek, majd nőket akartak erőszakkal elvinni krumplipucolás ürügyével. A püspök határozottan lépett fel a katonákkal szemben, ám az egyik tiszt

az ellenállást látva végigpásztázta géppuskával a pincelépcsőt. Apor püspököt halálos lövés érte. Villanyáram már nem volt a városban, petróleumlámpa fényénél operálták meg a zsúfolt kórházban. Életét megmenteni nem tudták. Utolsó szavaival hálát adott istennek, hogy ilyen nagypénteket adott számára, életét mások védelmében áldozhatta fel. 1945. április 2-án megtért teremtőjéhez.

A győri hívek Apor Vilmos püspököt ideiglenes nyughelyéről a székesegyházban kívánták végső nyugalomra helyezni. Ezt 1948. április 28-án szerették volna megtenni, amikor a párizsi békét követően Magyarország elvileg nemzetközileg elismert független állammá vált. Ám a püspök hamvainak eltemetését Rajk László akkori belügyminiszter Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszterrel és Dinnyés Lajos kisgazdapárti miniszterelnökkel egyetértésben megtiltotta. Ez nem volt más, mint a katolikus egyház üldözésének első, nyilvános jele. Utólag sem lehetett pontosan tudni, hogy a hatalom egy három éve halott püspök tetemének erejétől rettegett-e, vagy inkább a lakosság megfélemlítése volt a cél. Apor Vilmos püspök csak negyvenegy esztendővel később, 1986 májusában kerülhetett székesegyházi végső nyughelyére.

1997. november 9-én II. János Pál pápa boldoggá avatta a székely vértanút.

A háromszéki Kovásznán szobra áll a városka parkjában, Oláh Ferenc alkotása. Apor Vilmos ereklyéje, véres ingének egy darabja, melyet hajdani titkára mentett meg és őrzött meg az egyház számára, 2012 márciusában az Apor ősök földjére, Torjára került a Mária-kápolnába, Pápai Lajos győri püspök ajándékeként. A Mária-kápolnában az Apor ősök között ott nyugszik Apor Gábor is, a püspök édesapja. A kápolna előtt 1992 óta a mártír püspök mellszobra áll.

Apor püspök, ha tehette, a nyarak egy részét Háromszéken töltötte. Bátyja, Apor Péter (1888–1982) a család utolsó közéleti szereplője, 1940–1942 között Háromszék vármegye főispánja volt, négylovas hintóval ment le érte a sepsibükszádi vasútállomásra, és vitte fel öccsét a szeretett Altorjára, az ősi házba, ahol mindig a legjobban érezte magát.

Az Aporoknak Háromszéken több helyen állott udvarházuk, kastélyuk, birtokuk kiterjedt az egész Székelyföldre. E sorok írója 1950 őszén a szentivánlaborfalvi Apor-udvarházban sebtiben berendezett iskolában kezdte meg hatévesen az iskolát. Azon a vidéken korán megérkezett a tél, vele a húszfokos hideg, az út a házuktól az iskoláig három kilométeres volt, a nagy hóban nővére lábnyomaiba lépett, hogy biztosabban haladjon, a zsebébe tett két meleg sült krumpli éppen az iskoláig melegítette a kezét. Ő még nem tudhatta, hogy az előző év tavaszán, március 2-áról 3-ára virradó éjszakán az udvarház lakóit teherautóra feltaszigálva örökre

kiűzték otthonukból báró Apor László családját, feleségét, lányait, szét-szórva a családot, messze a Duna mentére vitték kényszermunkára. Próbálgatta palatáblán a betűket, nem tudta, hogy az osztályterem a család fogadószobája volt, a gépolajjal leöntött padló alatt gyönyörű intarziás padló volt nemrég. Az Apor-élet, ahogy arrafelé a nép a kúriákat nevezte, sokáig kollektív gazdaság irodája lett ezután, a család néhány életben levő utóda csak 2012 után hosszú pereken át kaphatta vissza hajdani tulajdonát. („...hogyan ily élet vár még ránk, sose hittem / egy jöttment kicsi földünket bitorolni beállít, / s így szól: ez mind az enyém, takarodjatok, egykori gazdák!” – Vergilius: IX. Ecloga, ford. Radnóti Miklós)

Az Aporok hajdanán hivatalokat töltöttek be, népük törvényeit képviselték, fejedelmeik szolgálatában állottak, és megesett, hogy szabadságharcok idején egymással szembe kerültek, ki a kibontott magyar zászlót szolgálta, ki pedig a császárt. Szerették a könyveket, mert azok által birtokolhatták a tudást, maguk is megörökítették korukat, befogadói voltak mindannak, ami új volt a világban. És volt Apor, aki a krisztusi tanításokat követte, és elfogadta a nagypénteki áldozatot, életét adta a rászorulóknak védelmében. A történelem szétszórta őket az egész világban, akik otthon maradtak Erdélyben, naponta azokon az utakon járnak, ahol hajdani őseik.

2015 nyarán e sorok írójának megadatott a lehetőség, hogy a 92 éves báró Apor Csabát (ő volt Apor Péter [1888–1982], a püspök egyik bátyjának fia), Apor püspök unokaöccsét személyesen megismerhette, felkereshette a Svédországban élő fiának, Apor Tamásnak köszönhetően, beszélgethetett vele az altorjai kastély kertjében. Ő volt a család jogos tulajdonáért folytatott harc igazi hőse, visszaszerezte a rabló államtól, amit lehetett, és idős fejjel gazdálkodni kezdett. Munkabírásaért, hozzáértéséért tisztelte őt a falu apraja, nagyja.

Századokon át az Aporok unokái jelentős szerepet játszottak az erdélyi közéletben, udvari tanácsosi, királyi kamarási pozíciókat töltöttek be. Az Apor család puritán életvitelű, erős nemzet- és kötelességtudata határozta meg szerepvállalásukat a közéletben. A családban az egyéni élet szorosán összefonódott a közösség, a haza sorsával, az erdélyiségtudatával.

Szülőföldje nagy tisztelettel ápolja a mártír püspök emlékét, hiszen az Aporok adták a római katolikus egyháznak az első „székely szentet” Apor Vilmos személyében.

Talán kevesen tudják Pakson, hogy Apor püspök többször is járt a Pakshoz közeli Katalinpuszta hajdani birtokosa, a Schell bárói család vendégeként a kastélyukban. Történt ugyanis, hogy báró Schell József Antal feleségül vette gróf Woraczinczky Johannát, az esküvőt a gyulai Almásy-kastélyban tartották, a szertartás egyik főpapja Apor Vilmos volt, aki akkoriban Gyula város apátplébánosi tisztét töltötte be. Később gyakori

vendége volt a katalinpusztai kastélynak, egészen Győrben bekövetkezett mártírhaláláig. „Apor püspökre jól emlékszem 1943-ban, nem azért, mert minket, lányokat ő keresztelt, hanem mert kisebb húgom keresztelőjén már négyéves voltam, ez Katalinpusztán zajlott május 10-én, egy szép tavaszi napon. Ő nagyon kedves volt hozzánk, gyerekekhez is, örökök tőle egy szép karácsonyi verseskönyvet, az ő dedikációjával” – emlékezik a püspökre Schell Antónia egy interjú alkalmából, amikor a szerző anyagot gyűjtött a Schell család történetéhez megírandó esszéjéhez.

(A fenti írás, Tér-idő-kép, az Aporokról szóló esszéből való, részlet a szerző Gerinceltörésben című kötetéből, Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2018)

Paks, 2025. január

Tisztes polgár kitüntetések

A március 15-i városi ünnepség keretében a Csengey Dénes Kulturális Központban Heringes Anita polgármester beszédét követően adták át a Tisztes polgár kitüntetések, melyeket Nyiratiné Nász Rózsa és Feil József vehetett át.

Nyiratiné Nász Rózsa 1971-től a közgazdaságban dolgozott, a Paksi Polgármesteri Hivatalból ment nyugdíjba 2012-ben. A közösségért, az emberekért, a környezet szembetűnő tételéért nemcsak szülőfalujában, Pálán, hanem Pakson is sokat tett. 1982-től lakik Pakson, férjével, Nyirati Gyulával négy gyermeket neveltek fel, akik már önálló felnőttek, családostok, nyolc unokával ajándékozták meg őket. A Paksi Kertbarátok Egyesületének alapító tagja, 2018-tól a tavalyi

klubba alakulásig az egyesület elnöke volt. Az egyesületnek nagy szerepe volt 2001-ben Virágos Magyarország versenyben elért első helyezésben. 2002-ben Paks nemzetközi megmérettetésen vett részt, akkor ezüst diplomát adományozott a nemzetközi zsűri Paks városnak. A korábbi években a városban elindították a Téli esték előadás-sorozatát, amelyre mindig neves szakembereket hívtak meg. Tavasszal kerti sétát, virágcsereberét, ősszel Tökjó napot tartottak az egyesület tagjai által megtermelt dísznövényekből. Adventkor betlehemet állítanak, ami mindig nagy előkészületet, szervezést igényel Rózsa részéről is, de a tagságra is mindig számíthat. A Város napja rendezvényen évek óta az egész csapat részt vesz, felvonulnak, kiállítanak. 2022-ben az egyesület 25 éves évfordulóját ünnepelték, a 25 év munkájából installációt helyeztek ki a Csengey Dénes Kulturális Központban, ami szintén Rózsa szervező munkáját dicséri. Az egyesület vezetőjeként szociálisan is érzékeny: a Paksi Életfa Idősek Otthonában és a Kereszt utcai nappali foglalkoztatóban társaival együtt

segít a virágok, cserjék ültetésében és az udvari munkákban. Bár a klub vezetéséről lemondott, Nyiratiné Nász Rózsa vállalta, hogy tanácsadóként, klubtagként segíti az új vezetőt. Jó kapcsolatot ápol a Csengey Dénes Kulturális Központtal, a Paksi Hírnökkel, a TelePaks városi televízióval, a paksi közintézményekkel, egyesületekkel, alapítványokkal. A szépet szerető érdeklődők továbbra is fordulhatnak hozzá, tanácsot kérhetnek tőle kertgondozás, virágápolás témákban.

Feil József 1961-ben került a Biritói Állami Gazdasághoz, ahol kitanulta a géplakatos szakmát. Később a Dunamenti Szövetkezetben dolgozott – összesen 32 évig tevékenykedett gépműhelyben, mellette pedig 16 évig aratott, miközben otthon kertészettel foglalkozott. Bár megtapasztalta a mezőgazdaságban évek alatt beálló fejlődést, nem lett hűtlen az általa korábban megismert régi paraszti kultúra emlékeihez. Szakmai érdeklődése folytán bármerre járt, összeszedte a jobb sorsra érdemes mezőgazda-

sági gépeket, motorokat, a nagyszülők otthonában látott berendezési tárgyakat, eszközöket és szerszámokat is. Az évtizedek gondos rendszerező gyűjtőmunkája nyomán összeállt, a Paksi Települési Értéktár Bizottság és a múzeumi szakemberek által is elismert kis skanzenjét bárki megcsodálhatja nála. A gyűjteménye legjavából rendszeresen tart bemutatót a csámpai nosztalgialátkozón, és a Város napját is színesíti. Feil József két évtizedig részönkormányzati képviselőként szervezte és irányította a csámpaiak életét. Ha kellett határozottan és hangosan, de főként csendesesen, diplomatikusan. Ez idő alatt a településen megoldódott többek között a közvilágítás, a csapadékvíz-elvezetés, létesült emlékpark, játszótér, és rendszeressé váltak a közösségi rendezvények. Volt olyan nosztalgialátkozó, amelyen csaknem ezren vettek részt. Mindezek mellett szellemi alkotókedve is töretlen: könyvet írt és adott ki. Verseit a Követ az élet című kötetben jelentette meg. Feil József, mindenki Dodó bácsija Csámpa megbecsült tagja, köztisztviselőként álló személy. Fáradhatatlanságát, sokoldalúságát, minden szabadidejét a köz szolgálatába állította.

Fotók: Babai István

(Forrás: www.telepaks.net/2025/03/15/atadtak-a-tisztes-polgar-kitunteteseket)

Balázs Kovács Sándor

Gutai István 75 éves

Régóta követem már Gutai István munkásságát, olvasom műveit, régi ismeretségünk – barátságunk – okán elfogult vagyok vele szemben. Talán az elsők között ismerhettem meg fiatalkori zseni írásait, büszke vagyok arra, hogy első megjelent rövid novelláját szerkesztőként én vihettem be A mi iskolánk „szerkesztőségébe”. (A bonyhádi Petőfi Sándor Gimnázium frissen alapított iskolaújságjáról van szó.) Én a tanulmányi kirándulásokkal foglalkozó, a sport- (lévén sportköri elnök) és a rejtvényrovatot szerkesztetem. Ha jól emlékszem, két esztendő, hat-nyolc számot ért meg a lap. Ismerve barátom irodalmi vénáját, kértem tőle írást újságunkba. Örömmel teljesítette kérésemet. Hamarosan megkaptam tőle az említett novellát, amit meg is jelentettünk.

Sorsunk többször keresztezte egymást, ami végül a közös munkában csúcsosodott ki. Mindkettőnknek egy Tolna megyei kis falu, Sárpilis a születési helye. Gutai István 1950. szeptember 16-án látta meg a napvilágot. Én ugyan négy évvel később már a szekszárdi kórházban, de egy utcából, a Posta, majd a Dózsa Györgyről elnevezett utcából származunk. Sárpilisen jártunk általános iskolába, majd a bonyhádi gimnáziumban érettségiztünk. Gutai István 1969-ben, én 1972-ben. A kollégiumban első évben a három osztállyal felettem járó falumbeli pártfogását élveztem, szinte irodalmi érdeklődésem irányát is megszabta. Ő adta kezembe Sütő András Anyám könnyű álmot ígér című csodálatos könyvét, természetesen a népi írók váltak kedvenceimmé, olyannyira, hogy a magyar írásbeli érettségén Szabó Pál Isten malmait elemeztem. Elnökünk magyar szakos volt, külön kiemelte dolgozatomat. (A paksiaknak ismert Gálosi János tanár úrról van szó.) Az egyetemen is mindketten nép-

művelő diplomát szereztünk. A 2000-es évek elején ismét összehozott bennünket a sors, és közös kutatómunkába fogtunk, amelynek eredménye a Bánátból bánatba című könyvünk lett.

Gutai István tanulmányait szülőfalujának részben osztott kis iskolájában kezdte meg az ötvenes évek derekán, ahol az önálló és a főórák kedvére valók az olvasás és a mindennapi foci mellett. Eszmélése a kultúrházi szolgálati lakásban kezdődött. Édesapja „tragédiája” nem a parasztság felszámolásától számítódik, hanem akkor, amikor szülei nem engedték a népi kollégium kiválasztottjává lenni. („Mi lesz akkor a földdel?”) Nem-sokára megtudták. Az édesapa egy ideig a közeli vasúti gócpont fűtőházi munkása, majd az otthoni cseretelepen váltja a falubeliek kis búzáját a bátaszéki malomban őrölt lisztre, korpára. Később a decsi malomban dolgozott, majd a 11. számú AKÖV (Autóbusz-közlekedési Vállalat) kalauza lett. Raktári segédmunkásként vonult nyugalomba.

Az ötvenes években a tehetséges, szorgalmas édesapa – a munka mellett – Dóczi Pityu zenekarában harmonikázott és énekelt, s a helyi legenda szerint akkor hág tetőpontjára a hangulat, amikor megragadja a nagybőgőt, és játék közben meg is forgatja.

Édesanyja a helyi tanács hivatalsegédje és a kultúrház gondnoka, később pedig (a körzetesítés következtében) ingázik Sárpilis és Decs között. Fiuk a bohém édesapa és a köztisztviselő mellett éli boldog gyermek éveit. Tejbe aprított kenyeret reggelizik, focizik, és hetente háromszor-négyszer filmet néz a kultúrház mozigépházából. Közben tudatába vési a falun átvonuló történelmet. 1956 őszén hat esztendősen édesanyjával együtt a konyhaablakon át aggódva nézi a faluba Decs felől begördülő szovjet tankokat. Majd Sárközi Jancsi barátjával az Eperfás úton futnak a láncaltapas harci járművek után. Gergely Jani bácsi elhurcolásának is tanúja. A dalárdagazda, helyi ezermester azért bűnhődött, mert elszavalta akkor az I. világháborús emlékműnél Gyóni Géza Csak egy éjszakára című versét. (Jó néhány évvel korábban a keleti hadszíntéren is megbüntették a vers elmondásáért.)

Éltünk, ahogy lehetett – emlékezik Gutai István – a „másik” 3 T (telek, tévé, Trabant) jegyében. A telken felépült a család háza, apja Pannonia motorkerékpárja téglá, mész, cement formájában a falak része lett.

Felső tagozatosként Szekszárdra járt zeneiskolába, oroszot tanult, hiszen középiskolába szánták gondoskodó szülei. A szabadsághoz szokott fiú nehezen tűrte az intézményesített, kordában tartott szabadságot, megszervezte a bonyhádi kollégium szigorú rendjét.

A hatvanas évek elején egy magas, ősz hajú író, Féja Géza látogatott a sárpilisi iskolába. Anyagot gyűjtve Sárközről szóló könyvéhez arra volt kíváncsi, hogy „a kis emberpalánták milyen pályára készülnek”. A válaszok

között „különleges életervekkel” is találkozott. Érdeemesnek tartotta lejegyezni: „... egyetlen gyerek, akit az írás vonz.” Ez a gyermek természetesen Gutai István volt. Ahogy maga írja: „Középiskolás éveimben – melyeket végigkísértek az öncélú fegyelmezetlenségek és lázadások – leveleztem Féja Géza bácsival! Folyamatos Pest utáni sóvárgásomat nagy türelemmel igyekezett csitítani, és életvezetési tanácsokat is adott. 1968. április 15-én kelt levelében így biztatott: »Tanulj és tanulj, szerezz általános műveltséget, válassz valaminő szakmát, és emellett olvass mennél többet, de jó, tehát értékes műveket, a klasszikusokat s a jelen legjobbjait.«”

A másik eleven író, szociográfus, akivel szülőfalujában 1970-ben találkozott, Kunszabó Ferenc volt. Terepmunkája során elkísérhette a közeli, azóta a földdel egyenlővé tett Orbó-pusztá cselédházaiba. Évek múlva nemcsak a Puszták népe világát juttatta eszébe az a látogatás, hanem arra is rádöbbsentette, hogy ilyen házakban lakhattak néhány kilométerrel odébb apai ősei is. Kunszabó is észlelte a falu romlását. „A termelőszövetkezetet a múlt év márciusában egyesítették a várdombi és az alsónai közös gazdaságokkal, [...] a tanácsot is ’69 nyarán tették át Decsre, [...] az iskola felső tagozatát átvitték a decsi körzeti iskolába, szó van arról, hogy az alsó tagozatot is oda helyezik. [...] Mindezek következtében a község hivatalos élete meghalt, a közélet mélypontjára süllyedt” – írja Sárköz című, az újra életre lehelt Magyarország felfedezése könyvsorozatban megjelent kötetében.

„Hősünknek” érettségi után választott szakmája a betűszedés lett, amelyen azóta átgázolt a fejlődés, és megszűnt. A segédlevél megszerzése után elvégezte Szombathelyen a népművelés–könyvtáros szakot, majd levelező tagozaton az egyetemet, és „elkezdődött a pártirányítású népszolgálat, de elkezdődtek az első generációs szívritmuszavarok is”. A szombathelyi főiskola utolsó félévét levelező tagozaton végezte, állást kapott ugyanis Celldömölkön, kihelyezett előadó lett Alsóságon és Izsákfán, ahová Ukrajna gyártmányú kerékpárral járt dolgozni. Ezekben az években irodalmi színpadot alakított – nincs egyedül, a főiskolán ismerkedett össze paksi származású feleségével. A tolnai táj hiánya és a lakótelepen épülő Munkásművelődési Központ hazahozta a fiatalokat. Előbb a Petőfi utcai kultúrházban (az egykori Iparoskör épületében), majd 1978-ban az elkészült jogutódban álltak a közművelődés szolgálatába. (Különlegesség, hogy ebben az időben egy sárpilisi földi, Bordás István volt az intézmény igazgatója.)

A kárpátaljai testvérvárossal, Viskkel való kapcsolatépítésnek is részese. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején a Munkásművelődési Központban – a többi között – rocktörténeti előadás-sorozatot szervezett az intézménybe járó fiataloknak. A felnőttek számára megalapította az Új Tükör klubot, író-olvasó találkozókat rendezett. Ő honosította meg Pak-

son a citerazene oktatását, rendszeresen tartott csoportjával általános iskolákban hangszerbemutatókat. Kezdeményezte Cseresznyés-pusztán a határon túli magyar középiskolások olvasótáborát. Népművelői munkája mellett dolgozott a dunakömlődi faluház könyvtárában is. Ott létrehozta és vezette a helyi gyermekszínház Lspiláng Színpadát.

Közreműködött a Kernné Magda Irén által szerkesztett Várossá válni című tanulmánykötet kiadásában. A paksi Jámbor Pál Társaság alapító tagja, a társaság első lapjának, A Közleményeknek szerkesztője volt. Egyik kezdeményezője a Paksi Hírnök című újság indításának, melynek a kezdeti időben segédszerkesztője, majd főszerkesztője volt. Nevéhez fűződik két másik helyi lap, a Párlap és a Helyijárat szerkesztése, megjelentetése, amelyek nagy lépést jelentettek a helyi nyilvánosság megeremtésében. Helytörténeti kutatómunkájához tartozott, hogy interjúkat készített egykori paksi Gulág-rabokkal és az 1956-os forradalom helyi résztvevőivel. Az interjúk alapján írt visszaemlékezéseket Gyönyörű a szibériai erdő című kötetében jelentette meg. Leírta a helyi választások 1985-től 1994-ig zajló történetét. Társaival 1988-tól 2010-ig szervezte és bonyolította az október 23-i temetői megemlékezéseket. 1999-ben a Gyermekünkért kitüntető címet adományozta neki a helyi önkormányzat.

2000-ben nyári falukutató táborot szervezett a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara történelem szakos hallgatóinak szülőfalujában, Sárpilisén. A hallgatók sorra látogatták a település lakosságát, családjait, ahol kérdőívet töltöttek ki, és recens gyűjtést végeztek a falu lakosságának körében. A hallgatók között olyan érdeklődő kutatók voltak, akiknek későbbi pályafutását alapozta meg ez a munka. Alabán Péter ma már egy ózdi középiskola igazgatója, és tudományos karriert futott be, PhD-fokozatot szerzett az egri Esterházy Károly Katolikus Egyetemen történelemből. Számos publikációja jelent meg azóta.

2001-ben került a városi könyvtár élére, ahol 2010-ig dolgozott. Tevékenyen részt vesz a város életében. A könyvtár rengeteg rendezvénynek ad helyet, ezek közül is kiemelkednek a magyarsággal kapcsolatos előadások, illetve az olyan versenyek, amelyeken nemcsak a paksi, hanem a határon túli magyar testvérvárosok diákjai is részt vesznek.

A könyvtár igazgatójaként kiadója volt a Hiador-sorozatnak, amely értékes helytörténeti vonatkozású család- és várostörténeteket dolgoz fel. A megyei könyvtár adatbázisa szerint mintegy 250 paksi vonatkozású közlemény fűződik a nevéhez. Személyisége, szakmai munkája nem csupán a könyvtár kötelező feladatainak ellátásában mutatkozott meg, felkarolta és segítette a hozzá betérő helyi szerzőket. Számukra önálló eseményt szervezett, köteteik kiadásában közreműködött. Munkássága alatt kiváló kapcsolatot tartott az oktatási intézmények vezetőivel, rendhagyó módon népszerűsítette a könyvtári szolgáltatásokat. A város 2011-ben

Pro Urbe Paks kitüntető címmel ismerte el munkáját, 2019-ben a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozata kitüntetést kapta.

Hobbyíróként jellemzi magát. A lexikonok szerint könyvtáros, író. Könyveinek írásai különböző folyóiratokban, az Élet és Irodalomban, a Havi Magyar Fórumban, a Hítelben, a Lyukasórában, a Napútban, a Poliszban, a Somogyban, a Tekintetben, valamint az újLenyomat és a Kézjegy című antológiákban jelentek meg. Első könyvének megjelenéséig szépirodalommal foglalkozott, többnyire novellákat írt. A kilenc szerző színt keres címmel kiadott Mai magyar drámák gyűjteményes kötet Budapesten jelent meg Perlawi Andor szerkesztésében 2004-ben, ebben a kötetben az első dráma Gutai István Kedves Gozsdu (Az élet kettős kertje) című színjátéka, melyet 2009-ben a temesvári rádió be is mutatott. A hangjáték Gozsdu Eleknek egy gazdag temesvári kereskedő fiatal, művelt feleségével, Weisz Annával 1906–1915 között folytatott levelezéséből született. (Gozsdu Elek [1849–1919] magyar író, elbeszélő, drámaíró, temesvári főügyész. Makedón családból származott és magyarosodott el, Gozsdu Manó unokaöccse volt.) A levélregényben ott lüktetett a színpadi mű, a párbeszédek és monológok úgymond készen álltak, szinte kikíváncsoztak a zárt kötetből. „A szöveg muzsikál, a leírások láttatják történet terét, felöltöztetik a szereplőket. A cselekmény sem hiányzik, sőt a drámai feszültség sem.” (Pongrácz P. Mária) Gutai István színjátéka eredeti, és a darab hangulatához szervesen hozzá tartozó díszletkerettel kelti életre a történés színhelyeit. Szállodai szoba, operapáholy, vonatfülke, hajófedélzet, tengeri strand (Anna magányos óráinak szigetei), illetve Gozsdu temesvári, fehértemplomi dolgozószobái, kávéházi és vacsoraasztal, a levelek megírásnak terei. A postaláda jelképesen van jelen, mintegy igazolva, hogy a leveleket valóban feladták, és elérték a címzetthez.

A Gutai István által feldolgozott témákat három jelentős kérdéskör köré csoportosíthatjuk. „A hosszú készülődés és kései indulás után találkoztam történelmünk eltitkolt és eltanított eseményeivel: a Gulág-rabok szenvedéstörténetével, a bácskai magyarok és németek elűldözésével, irtásával, a parasztság fölszámolásával”. Ettől kezdve ezek a témák határozták meg munkáit. Megszólaltatta a túlélőket. Szépirói munkásságát mindenkor jellemezte a valóságirodalmi látásmód, ám az ezredforduló óta jóformán csak a szociográfia műfajába sorolható írásokat közöl. A valóság írója, írásai hű képet festenek a körülöttünk lévő világról és a benne élő emberekről. Szerzőként, magánemberként egyaránt nyitott szemmel, szívvel jár a világban; érzékeny az emberi lélek legapróbb rezdüléseire is. „Mintegy tükröt tartva a természetnek” írásai a valóságot tükrözik, és visszaadják mindazt, amit jártában-keltében látott, hallott, megtalált és megtapasztalt. „Első könyvem, a Valóságshow Tüskés Tibor javaslatára a Szirtes Gábor vezette Pro Pannonia Kiadónál látott napvilágot 2004-

ben.” A kötetben tizenhat novellája és négy rövid dramatikus műve olvasható, melyek 1982 és 2000 között folyóiratokban már megjelentek. Gutai István *A medve bőrire* címmel vígjátékot írt Wass Albert Tizenhárom almafa című regényéből. Más színpadi játéka, jelenetei megtalálhatóak első önálló kötetében is.

A Valóságshow címadó írása egy idős asszony rövid monológja, melyben saját elmeháborodottságát, életútját kommentálja: „Én attól lettem bolond, hogy elrabolták tőlünk azt a sok földet, azok a mocskok csak úgy elvették..., meg az erdőt. Aztán konyhalány lettem, meg mosogatólány.” Hasonlóképp hiteles az AE Szabadidő klub, mely az alkoholizmus elleni jó szándékú, ám formális küzdelmet dokumentálja. Az alkohol, mint az önmagunkról gondolkodást, magányt, kilátástalanságot tompító mérreg, súlyos szerepet játszik a novellákban. A negyedik napban Balogh B. Adorjának kihúzzák a lottóötöst, de mire eltervezné családjá új életét, elviszi a gyomorvérzés. Remeklés a Paneldiszkó, melyben egy este lejátszódik egy vesszőseprűkötéssel extra jövedelmet hajtó értelmiségi házaspár élete és a férj utolsó kis árulása miatt öngyilkosságba menekülő feleség tragédiája. Nagyon fontosak és elszomorítóak a közel ötven évünket átfogó írások. Első olvasásra látszik, hogy sötét mélysége van a történeteknek, sarkítva azt lehetne mondani, hogy egyetlen tárgy, az életünk minősége körül forognak, s mintha egy baljós előérzet vezetne eseményeket. Az előérzet, hogy valami csapás következik be, folyton bennünk van. (Cukor György)

Három család történetéről, az egymást követő generációk kapcsolatáról, falu és város ellentétéről, a szocialista múlt és a kapitalista jelen szívszorító megpróbáltatásairól, az élet értelméről, perspektívatlanságáról olvashatunk ebben a szigorúan szerkesztett könyvben.

Gutai István EB 37-51 című könyvét szintén a Pro Pannonia adta ki 2013-ban. Ez nem kódszám, hanem a szerző édesapja Pannónia motorkerékpárjának rendszáma. Két világ határán – talán ez is lehetne a könyv címe. Hiszen határmezsgyén áll az író, két világ kavarg benne és írásaiban szüntelenül. Letűnt korok emlékei, régi idők alakjai, rég volt történetek kísértik. A déd- és a nagyszülők, a gyermekkor és az egykori barátok, az élő, eleven falusi élet jelenik meg számára. A földet művelő, állatokat tartó parasztemberek, családja régi, neves lovai, a Kese, a Pista, a Madár, a Sári és a mindig mindenkor mindenkit megelőző – szinte szimbólummá emelkedő – Vilma, meg apja gombos harmonikája, régi kofahajók utasai. Egy, a történelem sülyesztőjében eltűnt, ám egyre érdekesebbnek és vonzóbbnak tűnő világ. Meg ebbe a nehéz és tisztos életbe olykor durván, olykor felemelőn „belépő” történelem: Trianon emléke, a világháború gyötrelmei, a német és az orosz katonák tettei, a parasztember nagy kincsének, a lovának „elrekvirálása”, a 45-ös földosztás, az 56-os forrada-

lom, a rendszerváltás egyéni sorsokat összekuszáló folyamatai. És ettől elválaszthatatlanul jelen van egy másik világ is, a jelenvaló, amely nem kevésbé fájdalmakkal teli: az elszegényedőké, a hajléktalanoké, a bürokráciától szenvedőké, a „lavór alá” kerülteké. (Marelyin Kiss József)

Gutai István 2018-ban Sárpilis második világháború utáni paraszti életét mutatja be a *Kocsikerék a nyakcsigolyán* című művében. Az 1945 és 1961 közötti időszak – ahogyan a történész Für Lajos mondta – „a földosztás és a földfosztás” korszaka volt faluhelyen. 1945 után ugyan megtörtént a földosztás, de már 1948 őszétől megkezdődött a kulákküldözés is; a parasztságot minden áron rá akarták kényszeríteni a közös gazdálkodásra. Így váltak ezek az évtizedek a magyar parasztság legsötétebb korszakává. Az író huszonegy szociografikus történetben beszéli el szülőfaluja és a tolnai táj meggyötört, kifosztott, megalázott parasztságának történetét. Első írásában („Az utolsó paraszt”) nagyapjának állít emléket. Idős Gutai István 1945-ben hat hold földet kapott, ahol eredményesen gazdálkodott mindaddig, amíg el nem kezdődött a kulákküldözés, rendszeressé vált a terménybeszolgáltatás, a békekölcsönjegyzés, és folyton a nyakára jártak az agitátorok, hogy lépjen be a termelőszövetkezeti csoportba (tszcs). Az állandósult nyomás hatására a sárpilisi gazdák megalakították a tszcs-t, ugyanakkor a kényszerű közös gazdálkodás lerombolta a munkafegyelmet, megfakította a föld szeretetét, egymásnak ugrasztotta az embereket, sokan elvándoroltak, megbomlott a falusi társadalom egységes szövete. 1958-ban következett be „a mezőgazdaság átszervezésének” újabb hulláma, ekkor alakult meg Sárpilisben az Új Március Termelőszövetkezet.

Gutai István a saját családtörténetéből kiindulva tekint végig szülőföldje parasztjainak sorsán úgy, hogy szinte novellisztikus formában lejegyzí adatközlői vallomásait, emlékezéseit. Megszólal egy asszony, aki tizenöt éves lány volt, amikor a családját kirakták a házukból, mert azt lefoglalták tsz-irodának („Elvették a fiatalságomat”). A szerző számos család több generációjának elbeszéléseit is lejegyzí, így az emlékeikből összeáll Sárpilis egész 20. századi története. Gutai könyve életigenlőbb, mint azt a cím sejteti. Az életutakból álló kötet olvasmányos, talán a rokoni, szomszédsági kapcsolatok teszik, hogy az interjúalanyok nem csak a „tisztaszobába” eresztik be a szerzőt (ha létezik még egyáltalán ilyen helyiség, amelyet az ősök csak különleges alkalmakkor használtak). Gutai otthonos jelenlétének köszönhetően az olvasó három-négy nemzedék sorával is megismerkedik, bepillant a közösség történetébe és a családok hétköznapijaiba, apróbb gondjaiba is.

A múltbeli események feltárása mellett erénye a könyvnek, hogy a jelen pillanatot is rögzíti: hogyan él ma DJ Bachusz – született Bachusz László 1954-ben –, akinek nagyapja még módos gazda volt, ő meg a vasipar-

ból átlendült a szórakoztatóiparba, lemezlovasként keresett diszkós lett Szekszárdon és környékén az 1970–80-as években. Medveczky Józsefné élettörténete fia és a két unoka sorsa felől különösen érdekes, a nagyobbik unoka, László ráadásul már kamasz fia pályaválasztásán gondolkodik: „Tizenhat éves, még formálódik. Ha azt látja, hogy a bátyja viszonylag normális életszínvonalat tud elérni húsz szarvasmarhából, ötven birkából... akkor lehet, hogy ő is azt fogja csinálni.” A sárpilisi családok ága-bogát követve – mint egy jó folytatásos regényben – kiderül, ki maradt helyben, ki került Szekszárdra, vagy ment tovább a fővárosba, jutott ki külföldre, kiből lett orvos, jogász, közgazdász. A sokdiplomás Pártai Lászlótól azt is megtudjuk: „A régi, jómódú parasztcsaládok leszármazói közül mi vagyunk az egyetlenek, akik főállásban mezőgazdasággal foglalkoznak.”

De kik és milyen módszereket vezettek be, hogy öntudatos parasztok, parasztpolgárok az erőszaknak engedve inkább felajánlották földjeiket, és maguk is beálltak az állami gazdaságba dolgozni? Mi lett a fiaikkal, akiket azzal a jól bevált módszerrel utasítottak el az egyetemek, hogy helyhiány miatt nem nyernek felvételt? Azt mégsem írhatták, hogy a helyi párttitkár a kulák család után nyúlt. Az emlékezésekből nyilvánvaló: a parasztpolgárok igényessége a munkában és a szellemi élet területén egy törőn fakad. Az egykori gazdák szorgalmasak voltak, közben ráláttak az előző nemzedékek életújtjára, reflektáltak is rá, több generáció szellemi és fizikai erőfeszítése, szándéka adódik össze az ő sorsukban. Az ősök ismerete és tisztelete mögött ott volt a tudás, hogy micsoda szorgalommal épül fel egy birtok. Így a földhöz ragaszkodás jelentette a múlttal való kapcsolatot, a családi szálak megerősítését. (Tóth Ida)

Medveczky József Én voltam a kulákgyerek című vallomásában némi éllel jegyzi meg: „Szép elképzelés volt az, hogy akinek van, attól elveszünk, akinek nincs, annak adunk. De általában az, aki kapta, nem tudta megtartani; nem tudott hozzátenni, mert az az ember nem úgy volt »összerakva«, hogy megbecsülte volna.”

A téészesítéssel megszűnt a paraszti életforma, mára legfeljebb a szét-szóródott családok emlékeiben élnek a dúlőnevek vagy a Bocsor család történetének variánsai: a második világháború vége felé két orosz katonalecibálta Bocsor Judit nagyapját a kocsiról, a kerekek alá tették a nyakát, de hiába ütötték, verték puskatussal a lovakat, azok nem indultak el – nem hiába becsülte meg a gazda a szép és okos kancákat. A nagypapa, Dávid János szerencsésen megmenekült, a lovak maguktól hazataláltak. De a félelemkeltés, az öncélú kegyetlenkedés megrázta a családot, hatása nem múlt el nyomtalanul. (Dávid János a két világháború között Sárpilis egy köztisztvisletben álló polgára volt, több ciklusban a falu bírāja.)

Gutai István Gyönyörű a szibériai erdő című kötete is a Pro Pannoniánál jelent meg 2005-ben. Zord történelmi időkben, nagy emberi tettek és még nagyobb megpróbáltatások idején játszódnak az első két fejezet történetei. Egyén és hatalom, a helyi társadalom érdekkülönbségekkel átszőtt, vitákkal és konfliktusokkal teli világába vezetnek át a könyv szociográfiái, melyek mélyén a helyi hatalom, a helyi nyilvánosság kérdései állnak, ám nem mint lokális érdekességek, hanem általánosítható tapasztalatok és tanulságok gyűjteménye. A helyi sajátosságokat kutató, a történetek mozgatórugóit megérteni akaró, a rejtélyek nyomába eredő krónikás áll mindig mögöttük, aki hűen és hozzáértéssel rögzítette az elmúlt évtizedek alig érthető történeteit. (Szirtes Gábor)

Gutai István mellett, hogy író és szociográfus, a történelem szerelmese. A helyi sajátosságokat kutató, az események okainak megértésére törekvő, rejtélyek nyomába eredő szerző igyekszik hűen ábrázolni az elmúlt évszázad történelmének egyes részleteit. Elsősorban annak helytörténeti, paksi vonatkozásait. Orosz frontot, hadifogságot és Gulágot megjárt magyar honvédek visszaemlékezései éppen úgy helyet kapnak kötetben, mint az 1956-os eseményekről szóló történetek, a rendszerváltást követő pártpolitikai csatározások bemutatása vagy egy tolnai kisközség, Sárpilis mindennapjairól készült pillanatfelvételek. Egy közösség, Paks érdekkülönbségekkel és konfliktusokkal teli világát is megismerhetjük, a szociográfiák a helyi nyilvánosság problémáinak elemzésén túl általános tapasztalatok és tanulságok gyűjteményét is nyújtják. „Feljegyzésre érdemes, ha valaki (valamelyik 20. századi névtelen) felveszi a küzdelmet a sorssal, mert az élet szent parancsa szerint nem tehet mást,” vallja a szerző kötete utószavában.

Furcsa dolog a történelem. Események, különféle történetek és híres személyek időbeli egymásutánjaként képzeljük el általában, s gyakran nem vagyunk hajlandók tudomásul venni, hogy mi is és mások is ugyanúgy részei és részesei az eseményeknek, mint az emlékezet által kiemelt s így híressé vált személyek. Részesei, részei, mi több alkotói és elszenvedői vagyunk a történelemnek, s nemcsak közösségként, hanem egyénként is. Az egyén önálló cselekvőképességével, gondolataival és lehetőségeivel. Azt se felejtjük el, hogy a történelem nem a történelemkönyvekben kezdődik. Ezek a könyvek csupán leszűkített tényanyagot közölnek, s csak nagy vonalakban tárják eléink egy-egy korszak történetét s a mindezeket alakító mérvadó személyeket. A neves személyek mellett azonban a mindennapi történeteket a hétköznapi emberek élik meg, a kisember, a hús-vér emberek, akik éppúgy alakítói és elszenvedői voltak egy-egy eseménynek, mint a történészek által kiemelt szereplők. A mikrotörténelmi mozzanatok még fontosabbak, mert ezt tömegek élik meg. Gondoljunk csak a második világháborúra, ahol magyar katonák

ezrei haltak meg, vagy estek fogságba: az ő egyéni, személyes történetük is hozzátartozik a történelemhez, mint a tábornokok vagy a diktátorok története és személye. Néha az egyes ember szemszögéből érdekesebbek az események, más megvilágításba kerülnek a történetek vagy akár a tények is. Éppen ezért fontosak Gutai István könyvei. Gutait elsősorban az ember érdekli. A személyes sorsokra figyel, ezeket kutatja fel és jegyzi le, hogy mindezekből azután a valóság egy színesebb képét tárja elénk. (Vincze Ferenc) Megszólaltatja a kommunikatív emlékezetet, s teszi ezt az utolsó pillanatban: könyvének első felében a második világháborúban fogságba esett, majd kiszabadult, volt orosz hadifoglyok beszélnek elfogatásukról, a lágeréletről és a hazatérésről. Érdemes felidézni a könyv bevezetőjét író Rózsás Jánost, aki maga is hosszú ideig a Gulágon raboskodott: „Nagyon meg kell becsülnünk ezeket a szórványos vallomásokat, a késői, de nem elkésett, hiteles tanúságokat, hogy valaha majd a történelmi eseményekhez hűen megírt iskolai történelemkönyvekben a későbbi nemzedék – legalább néhány bekezdés erejéig – értesüljön a XX. században ártatlanul és méltánytalanul szenvedett rabságról.” A megszólalókat nemcsak a világháborúban való részvétel köti össze, hanem a származás is: mindannyian Paksról vagy környékéről származnak, s ugyanoda térnek vissza szabadulásuk után. Kis nemzedéki tablót állít össze a volt hadifoglyok vallomásaiból, s ezek egy árnyalt színes képet rajzolnak a hadifogságról. S amennyire árnyalt és színes, annyira szomorú és tragikus a kép. Szelp János visszaemlékezésében pontos képet ad a rabok elhelyezéséről és szállásáról Szibériában: „Novoszibirszk volt a végállomás. Ez kilencezerre van Budapesttől. Mentünk a lágerbe, ahol úgy hatvanezren lehettünk. A fenyőpriccek alatti üregben nyüzsögtek a patkányok. Egyszer éreztem: mászik valami az arcomon. Patkány volt. (Az ember a feje alá tette a kis holmiját, a kenyérdarabjait is, arra jöttek.)” Szándékosan mond a volt hadifogoly kenyérdarabot: a beszámolókból az derül ki, hogy gyakran néhány kenyérmorzsaért is ölre mentek, s az is előfordult, hogy nemcsak a foglyok, hanem a szovjet őrség is a kenyérdarabokért verekedett. Persze akadt, aki a szépet is meglátta abban a kilátástalan helyzetben is: „Egyébként gyönyörű a szibériai erdő. Ha valaki nem látott olyan hatalmas ősfenyveseket, nem is tudja elképzelni, milyen faóriások vannak abban.” Kakstetter Ferenc a szép mellett a minduntalan rájuk törő honvágyra is kitér, mely sok hadifoglyot egyenesen az öngyilkosságba kergetett, vagy akadtak olyanok is, akik megbolondultak. Gutai könyvének másik fejezetében a paksiak az 1956-os eseményekre emlékeznek. A kötet a közelmúltból is megszólaltat embereket, akik elbeszéléseikben szintén a paksi kistérséghez vagy Sárpilishez kapcsolhatók. Ezekből kirajzolódnak az elmúlt évtizedek társadalmi és politikai konfliktusai, változásai a régió kisemberének szemén keresztül.

Mikrotörténelem ez, mely szépen beilleszthető a nagy történelmi narratívákba, s így ezek kiegészülnek: árnyaltabbá válnak.

Gutai István a Földönfutók, hontalanok. Menekülés Bácskából 1944/45 (Keskenyúton Alapítvány Budapest, 2013) című kötete Jugoszlávia második világháborús történelmének mind a mai napig kevésbé ismert fejezetével foglalkozik. (Második, bővített kiadása, Budapest 2016) Arról sokat lehetett hallani, hogy az 1941-ben visszacsatolt Bácska területén a megszálló magyar hadsereg – és később a németek – milyen rémtetteket hajtottak végre. (Lásd az 1942-es újvidéki vérengzést, amelyet a Hideg napok című film is megidézett), ám az 1944 őszén, telén ezek megbosszulására a jugoszláv kommunista partizánalakulatok által civil magyarok, németek és horvátok ellen elkövetett népirtás témája sokáig tabunak számított. Pedig az etnikai alapon, perek nélkül végrehajtott tisztogatásoknak csak a magyar lakosság körében több tízezer, gyakran szadista kegyetlenséggel elkövetett áldozata volt. Szinte minden magyarlakta településen voltak kivégzések, Újvidék akkori lóversenypályájánál például közel kétezer embert öltek meg, a polgári lakosságon kívül kivégeztek több papot és hadifogoly magyar honvédet is, az áldozatok többségét pedig jelöletlen tömegsírokba vetették. Az azt követő három évben internálótáborok is működtek az országban, ahol több mint hetvenezer személy vesztette életét. Kevés túlélőről, menekültről tudunk, aki be tudott számolni az átélt borzalmakról. A vérengzéssel kapcsolatban bizonyos részletek megjelentek – nyugaton kiadott kötetekben.

A könyv írója a 2010-es évek elején több interjút is tudott készíteni szemtanúkkal. Ezek felhasználásával készült a kötet, melyből tizennégy életutat ismerhetünk meg, középpontjában természetesen az 1944–45-ben átélt eseményekkel, a magyar történelem eddig homályban maradt, ki-bezárt történéseivel. A szerző bemutatja, hogy a sok szenvedést, borzalmat átélt emberek hogyan tudtak nagy erőfeszítéssel, csodálatra méltó kitartással új életet kezdeni.

„Az Isten szerelmére, ne menj vissza Csurogra, mindenkit kivégeztek, ki-telepítettek, senkid sincs már ott” – figyelmeztet egy tizenhat éves délvidéki menekült sváb leányt a földije, aki a jugoszláv partizánok foglyaként vasútállomást takarító asszonyként dolgozott. Akár összefoglalója is lehetne ez a mondat az író bácskai menekültekről szóló könyvének. Gutai miután elolvasta Cseres Tibor további, az igazságot mélyebben feltáró műveit, Matuska Márton és Teleki Júlia könyvét, azzal szembesült, hogy szülőfalujában is élnek bácskai menekültek, többek között játszópajtásainak szülei. Először velük beszélgetett, majd tovább gyűjtötte a poklokat megjártak visszaemlékezéseit. Nem is annyira az átélt borzalmakra volt kíváncsi, amelyekről addigra már több írás is napvilágot látott. Azt kutatta, hogy a szülőföldjükről elszakított emberek mit tudtak kez-

deni az életükkel, miután nekivágtak az útnak, hiszen csak annyijuk volt, amennyit hirtelen fel tudtak dobálni a kocsira. Bár a magyarországi falvak előljárói többnyire készültek a fogadásukra, és sokukat befogadták a lakóházakba, volt, aki kezdetben árokparton aludt, vagy a szekér alatt húzta meg magát. Közben magyarokat és svábokat nem egyszer menekülés közben fűzött össze a sors úgy, hogy együtt maradtak egy életre. Ezekből a történetekből összerakható a 20. század magyar történelme is, hiszen emléküket számtalan, a mai határokon belül élő család őrzi, s ahogy a kötet szerzője írja, nem az elfojtás, hanem a kibeszélés oldhatja fel a régi görcsöket.

Gutai István legújabb kötete a tavalyi esztendő végén jelent meg Ahol a Csillag megáll címen. Műfaja nehezen határozható meg, mint többi munkájának is, nemcsak mondandója súlyossága okán, hanem sokszínűsége miatt is. A könyv elején olvasható mottó, V. Delast Elena festőművész megállapítása töményen és pontosan jellemzi a fajsúlyos írás fő jellemzőit: „Nem tudom hova besorolni, amit csinálsz. Családtörténet? Napló? Dokumentum? Riport? Nagyon egyedi, és szárazságával megrázó.” Hozzátehetjük, valamennyi összessége: családtörténet, napló, dokumentum, riport együtt. Ahol a Csillag megáll című szociográfiai kötetben tizenkét fejezetben nem tucatnyi történetben, hanem megszámlálhatatlan emberi sorstragédiában számol be kis hazánk több mint fél évszázadnyi tragikus történelméről: a második világháború, a kilakoltatások, kitelepítések, lakosságcserek, a mezőgazdaság erőszakos átalakítása és az 1956-os forradalom és szabadságharc hősie és véráztatta története. Olyan kerek élettörténeteket mutat be, melyek a személyes sorsban hordozott történelem sajátos, durva arcát mutatják. Korábbi könyveihez hasonlóan Gutai István ebben az opusában is a történelmet írja, ábrázolja alulnézetből, a megtört, meggyötört kisemberek szemszögéből. Itt is igazolódik az a Sztálinnak tulajdonított nézet, miszerint egy ember halála tragédia, ezeré statisztika. (Doncsev Toso)

Szentfülöp községre konkrétan kivetítve ez a feljegyzések szerint azt jelentette, hogy 165 szentfülöpi katona esett el a második világégésben. 1944. november 25-én a partizánok 212 férfit végeztek ki. A haláltáborban 833 fő, az Oroszországba hurcoltak közül további 53 fő halt meg. A különböző falvakban agyonlőtt, agyonütött személyek száma: 24. Menekülés közben elpusztult 57 fő, civilként, katonaként eltűnt 69 ember. Ez összesen 1413. Csak egy településen.

A Lenyomott életek vallomástevője, Hollósi Erzsébet a nagyapja történetét meséli el. A férfi tíz esztendeig keményen dolgozott Amerikában, hazatérve az összegyűjtött pénzéből cséplőgépet vásárolt, azzal dolgozott, mígnem 1950-ben kuláklistára került, és mindenét elvették. Évek

kel később fia a gépállomás udvarán meglátta a szétszedett cséplőgép rozsdásodó darabjait.

A második világháború idején Bukovinából a Bácskába telepített, majd onnan a Tolna vármegyei Majosra menekülő asszony így foglalta össze százévesen élete summázatát: „Tizennégy unokánk született, van húsz dédunokánk. A közeli hozzátartozókkal együtt hatvanketten vagyunk. Nem gondolok ilyenkor betegsége, se rosszulletre, csak ezt a szép hosszú életet köszönöm meg a Jóistennek.”

A doni összeomlás és a tambovi hadifogság után hazainduló paksi férfi is hallgatta Záhonyban 1947 júniusában a búcsúztató szovjet tiszt szavait: „Ti most hazamentek családotokhoz, boldogan fogtok élni a demokratikus, felszabadított Magyarországon.” Boldog lett-e az egykori gazda, mindez a könyvből kiderül.

A magyar–osztrák határ szélén, Velemben született, az orvosegyetemet summa cum laude minősítéssel elvégző, ígéretes tudományos karrier elé néző asszony élete az anyaságban teljesedett ki.

Pálfán, gróf Apponyi Károly falujában, egy cselédlakásban született a kötet címadó történetének főszereplője.

Egy bölcskei visszaemlékező már csecsemőkorában megismerte a paksi rendőrség fogdáját. Ahogy elmondta: „1952. október 15-én születtem, mindkét ágon első unoka voltam. Szüleim amilyen gyorsan csak tudtak, elvittek megmutatni nagyanyámnak, Keresztes Józsefné született Borjádi Süveges Teréziának a paksi börtönbe. Az volt a bűne, hogy betakarítás után nem tudták teljesíteni a kötelező beszolgáltatást. Az aratás után elpotyogtatott búzaszemeket is soknak találták az ellenőrök. Nagyapámat akarták elfogni és bezárni, de ő tudta mi vár rá, ezért elmenekült Pestre.”

Csámpai (puszta Paks mellett) kortársa családja három tragédiáját nevezte meg: az állami gazdaság megalakítását, a beszolgáltatást és a tsz-szervezést. Nem sokan tudják azt sem, hogy 1956. november 4-e után dunaföldvári, paksi, csámpai, nagydorogi, györkönyi, bogyiszlói emberek is raboskodtak ungvári börtönben.

„A történelmi emlékezet életszükségletünk, mint ahogy a történelmi eszméletvesztés kóros, sőt életveszélyes állapot.” (Lugossy László filmrendező) Óhajként, vágyként csak azt fogalmazhatjuk meg, amit a szerző is idéz egy névtelen költőtől a Tardoskedd népe körül van kerítve című fejezetben: „Adná az Isten: az ártatlan népek tanulnák meg egymást becsülni, szeretni, még ha nem is tudnák egymás beszédét megérteni.”

Gutai István egyetlen társszerzővel íródott könyve a Bánátból bánatba című 2014-ben jelent meg a szekszárdi Babits Kiadónál, társszerzője ezen elemzés szerzője, Balázs Kovács Sándor. A könyv a Sárközben és

a temesközi Végváron (Rittbergen) élő családok közötti rokoni kapcsolatokat ábrázolja. Az 1798–1800-as években hatvanhét család települt át a Sárközből és környékéről Végvárra, több mint kettőszáz, „a vízi életre unt” sárközi kereste a boldogulását a távoli Temesközben. A föld, a területszerzés lehetősége vonzotta őket oda, mert a Sárköz mocsaras terület volt, ahol a halászatból és a szőlőből éltek az emberek. A telepések közel fele haza is költözött néhány év múlva, de a családok egy része a Temesközben maradt. Egy Korsós Péter nevű, Sárpilisről Végvárra került parasztember már 1800-ban a falu bírása, egy évszázad után unokája és annak családja 1892-ben visszaköltöztek Sárpilisre. A kötet tulajdonképpen ennek a Korsós családnak a történetét mutatja be.

A témához Gutai István családi kötődése miatt nyúlt. A családi legendárium szerint anyai ágon dédszülei, Vass Lídia és Fülöp András, Temesvár vidékéről költöztek Sárpilisre. Ennek nyomát meg is találták a kutatók. A Fülöp család azonban nem Sárpilisről került annak idején Végvárra, hanem Makóról, de csatlakozva egy sárpilisi családhoz, 1892-ben oda települtek, ahol egyébként – Gutai István szavaival – feledhetetlen „vendégszeretettel” találkoztak: szinte ideérkezésük másnapján kifosztották őket, a tettes sohasem lett meg. Természetesen nem az ő történetük az egyetlen megrendítő eset, a könyvben számosat találhat az olvasó. Az egyik visszaemlékező decsi asszony „nagybaltával szétszabdalt szeretet-szálaknak” nevezte ezeket a kapcsolatokat.

A szerzőtársat még egyetemista korában, az 1970-es években tanára, Andorka Rudolf szociológus professzor inspirálta a sárközi falvak református anyakönyveinek vizsgálatára, és így talált rá a végvári nyomra. A könyv elkészítéséhez szükséges adatgyűjtés hosszú ideig – több mint tíz esztendeig – tartott, Végváron 2001-ben jártak először. A kötet végül a decsi és a sárpilisi önkormányzat támogatásával jelent meg, műfaját talán történelmi szociográfiaként jelölhetnénk meg. A kötetbe sok fotó és dokumentum került a szétszakított családok életéről.

Gutai István természetesen most is dolgozik, az elmúlt esztendő végén jelent meg egy érdekes, izgalmas írása az Aracs folyóiratban Aszályos év (Rákosi 60) címmel. Ő maga így fogalmazza meg az írás műfaját: „Dokumentum-elbeszélés, amely nyomokban elképzelt részeket is tartalmaz.” Mit takar ez a megfogalmazás? Az elbeszélés három ágon fut: az egyik, hogy a sárpilisi népi együttes készül és részt vesz Rákosi Mátyás hatvanadik születésnapján az Operaházban 1952. március 8-án este. A másik: Tóth Ferenc bácskai menekült és Dávid Éva sárpilisi leány szerelme; lakodalmukat a népi együttes rendezi meg. A harmadik pedig ÁVH-s katonák rendszerellenes szervezkedési kísérlete.

Gutai István több évtizedes kutatási és írási tapasztalatai vannak ebben a műben, igen éles, tapasztalt szemmel látja meg a korabeli visz-

szásságokat, ellentmondásokat, és hitelesen közvetíti az olvasónak mondanivalóját. Mindenféle módon, néprajzi szempontból is hiteles olvasmány. A recenzensnek – ha lehet szubjektív – valamennyi Gutai-mű közül ez a legkedvesebb, szívéhez legközelebb álló munka.

Gutai István eddig megjelent könyvei:

Valóságshow – novellák, jelenetek, játékok. Pécs, 2004 (Pannónia könyvek)

Kilenc szerző színt keres. Mai magyar drámák. Budapest, 2004

Gyönyörű a szibériai erdő – Vallomások, szociográfiák. Pécs, 2005

EB 37-51. Pécs, 2013 (Pannónia könyv)

Földönfutók, hontalanok. Menekülés Bácskából 1944/45. Budapest, 2013

Gyönyörű a szibériai erdő – Kocsikerék a nyakcsigolyán. Pécs, 2018 (Pannónia könyvek)

Ahol a Csillag megáll. Budapest, 2024

Bánátból bánatba. A Sárköz és a temesközi Végvár rokoni kapcsolatai. Szekszárd, 2014 (Társzerző: Balázs Kovács Sándor)

Irodalom:

Cukor György: Szikkadt emberek, államilag megtiport sorsok. Gutai István: Valóságshow. In: Pannon Tükör 9/6 (2004) 56–57.

Doncsev Toso: Gutai István: Ahol a Csillag megáll. In: Napútline 2025. január 13.

Pongrácz P. Mária: Szerelmi keringő – szubjektív jegyzék egy színműről. In: Irodalmi jelen 4/36 (2004) 9.

Tóth Ida: Földfosztás Sárpilisen. In: Magyar Nemzet 2019. május 31.

Vincze Ferenc: Ember, emlékezet, történelem. (Gutai István: Gyönyörű a szibériai erdő). In: Napút 8 (2006) 110–111.

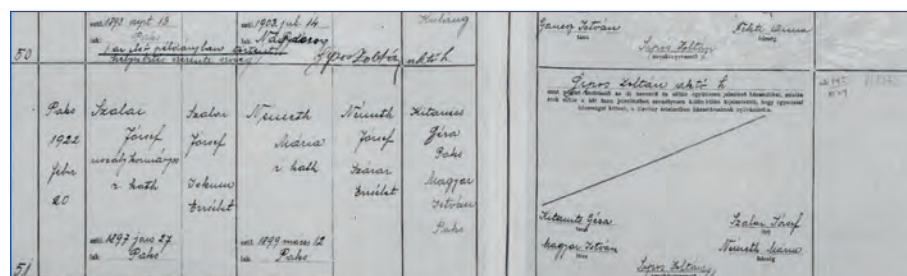
Dr. Németh Gabriella

Élet Pakson

II. rész

1922. február 20. napja.

103 évvel ezelőtt. Egy fagyos, téli, szerdai nap, de a zúzmarák és a hétköznapi ellenére ezen a napon tartják az esküvőt Pakson. Mária és József örök hűséget fogadnak egymásnak, mert a vőlegény éppen itthon van. Az esemény szerény körülményeit indokolja az idő, de a korszak is – a vesztes világháború és a trianoni béke utáni sokk időszak a Pakson is nehéz korszak kezdete. A 23 éves Németh Mária egy tizenöt gyermekes itteni család harmadik gyermekeként született 1899. március 12. napján. A két évvel idősebb vőlegény, Szalai József paksi hajóslegény, uszálykormányos, akinek a foglalkozását is pont így jegyzi a paksi házassági anyakönyvi kivonat.

József is a dunai hajókon szolgál legénykora óta, éppúgy, mint az édesapja, aki még Viljevóban született, onnan „került” Paksra, amikor a folyóparton, a paksi kikötőben megpillantotta munka közben a lányt, aki aztán a felesége lett.

A magyar folyami hajózás az államalapítással kezdődött. A keresztes hadjáratba indulók egy része is a Dunán hajózott a Fekete-tengerhez, az oszmán birodalom terjeszkedése azonban a folyami hajózást megbénította. A török kiűzése utáni az 1718. évi pozserováci béke biztosította a hajózás szabadságát, sőt 1770-ben Mária Terézia egy 18 pontból álló hajózási rendeletet is kiadott. A 19. század elején a Dunán általában 6000 q hordképességű fahajók közlekedtek, hosszuk elérte az 50, szélességük a 6, merülésük a 2 métert. A személy- és áruszállítás ekkor még nem különült el. Az 1880-as évekre a meghirdetett új forgalompolitika terjed ki a hajózásra is, Baross Gábor köz-

lekedési miniszter így fogalmazott: „A MÁV síneit a Dunán akarom tovább vezetni.” 1888-ban megalakult a MÁV Hajózási Vállalat, 1890-ben a Vukovár–Újvidék közötti járat elindult. A feladat nemcsak a szerb szilva és sertés továbbszállítása volt, hanem a helyi igényeket biztosító olcsó közlekedési lehetőségek mellett a mezőgazdasági termékek Fiuméba juttatása is. Ekkor már a Viljevóban született idősebb Szalai József ezeken a hajókon szolgált.

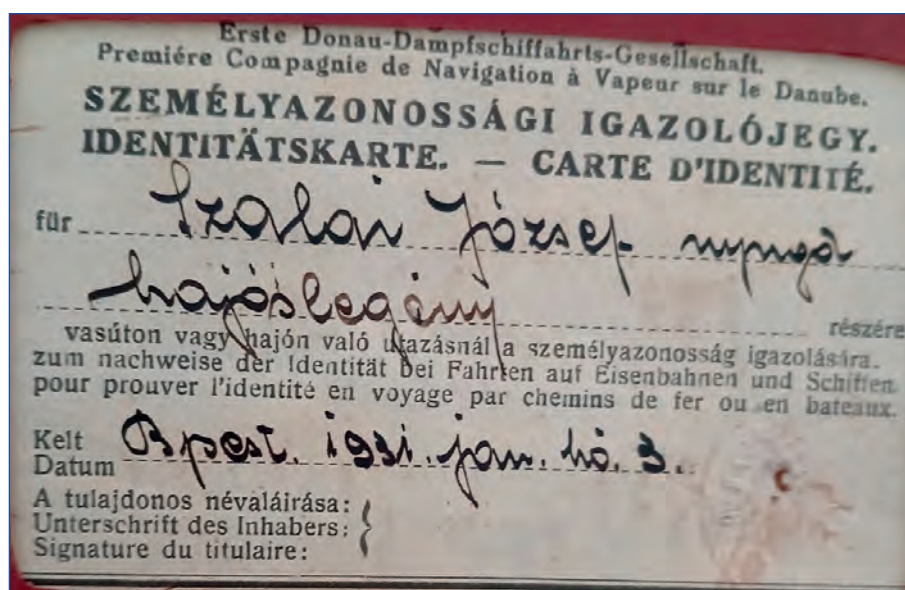
Az 1910-es évek elejére, amikor fia, a fiatal – már Pakson született, de még legény – József a dunai hajókon szolgált, a szállítási igények már a balkáni háborús készülődés hatására nagyon gyors ütemben megnövekedtek. A hajózás iránti igényeket szabályozta az 1894. évi XXXIV. tc., ez intézkedett a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. (MFTR) megalapításáról. Az elnevezés már utal arra, hogy a tevékenységet ki akarták terjeszteni a tengerre is. Az MFTR ezen években négy darab 1200–1400 fős utasszállítót, tizenhárom darab 400–1600 LE-s vontatógőzöst és hatvan darab 650–1000 tonna hordképességű szárazárut szállító, illetve tankuszályt rendelt. Többségük a háború időszakára készült el. Az új úszóegységeket a kor technikai követelményeinek megfelelő gépi berendezéssel, villanyvilágítással, gőzfűtéssel, személyzeti lakrészrel szerelték fel. A háború végére már 386 uszályal rendelkezett az MFTR, Szalai József paksi uszálykormányos nős férfiként ezen uszályok egyikén szolgált, sőt házasságkötése után feleségét, Máriát is magával vitte a több hónapos dunai útra, és berendezkedtek a hajó egyik személyi lakrészében. Itt fogant meg a kisfiuk egy hajóút során, aki az édesapja és a nagyapja keresztnévét kapta. A legifjabb Szalai József a hajóút gyermeke. Trianon után azonban, 1922-ben is, amely a fiatal pár házasságkötésének éve, az új országhatárokkal a hajózható folyamok hossza lecsökkent 1632-ről 713 km-re. Paks is veszített a korábbi dunai folyami hajózási szerepéből. A háborút

A Viljevóban született és a házasságával paksivá vált id. Szalai József hajóslegény, Szalai József uszálykormányos édesapja

követő infláció, majd a kibontakozó gazdasági válság a szállítási igényeket csökkentette, az MFTR pénzügyi gondokkal küzdött, mindezt a legénység is megérezte. Pakson is Szalai József.

A háborúk, az azok utáni békekötések nemcsak a szállítmányozást, a hajózható folyamok hosszát érintették, hanem a családok sorsát is – paksi családi sorsokat is! A viljevói apával és nagyszülőkkel rendelkező paksi uszálykormányos Szalai József családjának a Duna mellett a háború is meghatározta a sorsát. Rövid fiatal kor jut a fiuknak, hiszen még csak 17 éves, amikor kitör a második világháború. Szülei, az ekkor 42 éves édesapja és két évvel fiatalabb édesanyja sosem látták viszont egyetlen gyermeküket, szerelmük gyümölcsét: „megfulladt Szalai honvéd a vagonban” – a szülők így értesültek fiuk sorsáról. A világháborús akták megnyitása talán felülírja mindezt Szalai honvédről: „Azonosító: 904144 Szalai József, magyar honvéd, Mulas, fogságba esés helye Kócspusztá, időpontja 1945. 03. 31., 104. fogolytábor, elhalálozás ideje 1945. október 15. ,19 évesen”. Talán az egykori paksi kissrác adatai, talán nem, mindenesetre egyikük sem tért haza sohasem a szeretteikhez. Szalai József honvéd sem Paksra, ahol édesanyja idős korában is reménykedve várta a fiát a Hegyalja utca 6. szám alatt. A honvéd holtteste sohasem került elő, a Duna fölötti paksi temetőben pedig egymás mellett fekszik az egykori paksi dunai uszálykormányos és szerelme. Mária és József.

Forrás:

Forrás: paksi anyakönyvi kivonatok, viljevói anyakönyvi kivonatok, szovjet táborok magyar foglyai adatbázisokonline.hu; Technikatörténet. A magyar folyami hajózás. Technika 1986/3. szám

Balázs Kovács Sándor

A Sárköz felfedezése az első világháború után

I. rész

A két világháború között az Iparügyi Minisztériumban működő Magyar Királyi Központi Háziipari Felügyelőség kilenc területi felügyelőség segítségével szervezte meg a háziipart. Tolna vármegye a székesfehérvári Háziipari Felügyelőséghez tartozott. A területi háziipari felügyelő a hozzá tartozó megyék háziiparosainak segítségére volt az anyagbeszerzésnél, a készáru értékesítésénél, közvetített az árszintek ismeretében, ellenőrizte a termékek minőségét és a munkabéreket.

A kereskedelmi és iparkamarák 1926-ban felmérték a háziipari termelés helyzetét. A felmérés említésre méltónak tartja, hogy Tolna megye Ócsény, Decs, Sárpilis és Alsónyék községében a helyi népviselet kielégítésére szorítókozó készítmények forgalomba kerülnek.

Ebben a korszakban a népművészetben alapuló háziipar már egyre inkább megélhetési forrást jelentett sokaknak, még a „gazdagnak” tartott Sárközben is. Az első világháborút követően, az 1920-as évek végén a gazdasági világválság okozott újabb megpróbáltatást. A Sárközön áthaladva riasztó képet festett a látottakról „S” aláírással egy utazó: „...ez az egykor vagyonos, derék magyar nép a legkétségbeesettebb helyzetben van.”

Részben szociális segítő szándéktól vezetve, részben a népművészeti hagyományok megőrzésére helyi értelmiségiek, a településükért felelősséget érző lelkészek, tanítók újabb akciókat kezdeményeztek a már meglévő, szűk körű, Ács Lipót szervezte ócsényi munkatelep mellett. Ezek a szervezetek éppen személyhez kötött voltak miatt törekények voltak.

Háziipari tanfolyamokat szerveztek az érdeklődőknek. E tanfolyamok szervezését Tolna megyében Becker Aurél székesfehérvári háziipari felügyelő tartotta kézben, akihez a megyei tanfelügyelő negyvenhat tanító nevét továbbította Tolna megyéből, „akik háziipari tanfolyam megszervezésében segédkezet nyújtanának”. A sárközi falvakból Zeke Lajos alsónyéki, Szabó Gyula bátai, Kutnyászký István decsi, Marton József sárpiliszi tanító neve szerepelt. Első kiállításuk alkalmával, 1923-ban – amit a Falu

Szövetség rendezett meg – nagy feltűnést keltettek a szekszárdi csoport (a sárköziek is ide tartoztak) szépen szövött vásznai, ruha- és saját gyártmányú „selyemkóc” szövetei.

A korabeli újságok szerint a sárközi községek ajándékot készítettek Horthy Miklós kormányzó leányának esküvőjére. Az ajándék sárközi népviseletbe öltöztetett baba volt, amelyet készítője, Ignác Jánosné vitt el a fővárosba.

Arany Dénes, decsi református lelkész, a hagyományok feltámasztása érdekében egy sárközi gyűjtemény létrehozásáról álmodozott. „Gyámoltalanságunk szomorú jele volna, ha a nagyanyák remek hímzésű főkötőit utolsó darabjáig kiadnánk kezeink közül”, és az idelátogató külföldit az „eredeti népművészet megismerésére a szekszárdi és budapesti múzeumokba és magángyűjteményekhez kellene utasítani.” Arany Dénes és Szilágyi Béla őcsényi református lelkész Baja Benedek festőművésszel összegyűjtötte a még fellelhető régi hímzéseket, szötteket, és 1926-ban kiállítást rendeztek Budapesten, az Iparművészeti Társulat Andrássy úti épületében. „A parányi magyar oázis” hímzőkultúrája, elsősorban a „parittyás főkötők” miniatűr hímzésremekai osztatlan elismerést és sikert arattak. „Aki ezeket veszi, otthonát a hamisítatlan magyar népművészetnek maradandó becsű darabjaival gazdagítja” – így propagálta a Magyarság a sárköziek bemutatkozását.

1927 novemberében Decs község képviselő-testülete – Arany Dénes levelére – egyhangú határozatban kimondta, hogy a sárközi népművészeti, néprajzi és régészeti tárgyak összegyűjtésére múzeumot létesít. A múzeumot az új községháza egyik tágas termében tervezték elhelyezni. A múzeumalapítást azzal indokolták, hogy rengeteg néprajzi, népművészeti és egyéb értékes régiség hevert és kallódott el eddig a Sárközben. A kiállítás rendezésre Kovách Aladárt, a vármegyei múzeum igazgatóját kérték fel. Egyúttal néprajzi tárgyak gyűjtését hirdették meg a sárközi településeken. A helyi újságban megjelent hírre Kovách Aladár reagált, miszerint őt senki sem kereste meg. Úgy látszik – írta –, hogy a hír beküldője tévedésben van, mert Decs község elöljáróságától érkezett ugyan egy képviselő-testületi határozat, amely azonban az alispánnak a „Vármegyei Hivatalos Lap” 44. számában megjelent rendelete folytán a vármegyei múzeum gyarapítására vonatkozott, amely rendeletet a megye többi községe is megkapott. „Egyébként is alig volna hihető, hogy Decs község színmagyar képviselőtestületének hazafias érzelmű tagjai ilyen zug múzeum létesítését határozták vagy határoznák el, itt a vármegyei múzeum tövében, akkor, mikor a múzeum felállítása idején a vármegye több községe, és köztük éppen a Sárköz végen Bata község képviselő-testülete egy egy teljesen felöltöztetett bábót ajándékozott a múzeumnak, éppen a tipikus Sárközünk elöljárósága és képviselőtestületei útján, bár többszöri felkérésre sem juthatott a múzeum még egyetlen egy da-

rab hímzéshez sem, ami kis gyűjtemény van, keserves utánjárásokkal, készpénzen kellett megvásárolni.”

Arany Dénes válaszában azt írta, hogy nem tudva az alispáni felhívásról, a sárközi múzeum létesítésére vonatkozó indítványt ő tette a következő megfontolásból: „A sárközi népművészet legértékesebb, régi productumai lassanként az utolsó szálig elkallódnak, horgaskörmű magángyűjtők és kalmárok kezén kivándorolnak Sárközből. Úgy, hogy maholnap előáll az a helyzet, hogy régi sárközi népművészeti anyagot lehet találni Szekszárdon a vármegyei múzeumban, Ács Lipót úrnál, Woffner Gyula úrnál Budapesten, az Országos Néprajzi Múzeumban, vagy az Iparművészeti Társulat gyűjteményeiben, csak éppen a Sárközben nem. Már pedig a Sárköz népe mégis csak közelebb áll a sárközi népművészethez, mert az ő lelkének, fantáziájának, díszítő kedvének művészi formákban való kivirágzása az.” A decsi képviselő-testület határozatával annak a szándékának adott kifejezést, hogy a népművészetnek még meglévő régi maradványait megőrizték.

„Mióta Sárközben lakom, nem múlt el esztendő a nélkül, hogy ne jöttek volna ide művészek, iparművészek, iskolák növendékei tanáraik vezetése alatt az itt található néprajzi érdekességek tanulmányozására. Nem tartozik az utópiák közé az a reménység, hogy ez az érdeklődés Sárköz népe iránt a jövőben csak fokozódni fog s egy szép napon megjelenhetik közöttük az első külföldi, aki a mezőkövesdi elrontott népművészet helyett az itteni eredetibb és hamisítatlanabb népművészetet a helyszínén kívánja meglátni.” A sárközi népművészet egy igen értékes része a múlté, de nem tettek le róla, hogy felújítsák.

Kovács Aladár viszontválaszában elismerte Arany Dénes ténykedését. Kiemelte azt, hogy sikerült elérnie Decsen, amit másnak nem, hogy a polgárokat „egy megbecsülhetetlen értékű faji tulajdonuknak tudatára bírta ébreszteni. A rejtett zugokban, ládákban lappangó népművészeti tárgyak összegyűjtése ellen egyáltalán senkinek sem lehet, nem is szabad kifogásának lenni, az ellen pedig még inkább nem, hogy az a kis gyűjtemény egy magasabb és kiválóan fontos célt szolgáljon. Ennek a gyűjteménynek ott Decsen nem múzeumi, hanem mint a Sárköz – sajnos egykori – népművészete új reneszánszának alapja, az iskolán kívüli népoktatás női hallgatói részére tananyag mintagyűjteménynek kell lennie...”

1927 decemberében egy szekszárdi újsághirdetés propagálja a sárközi népművészetet. A lap szerint sárközi babaöltöztetést vállal a sárközi háziiparos telepvezetőő Szekszárdon, a Béri Balogh Ádám utca 37. szám alatt.

Az 1920-as években dolgoztak – elsősorban szövők – népművészettel foglalkozó asszonyok a Sárköz falvaiban, akik keresetkiegészítésre használták tudományukat. A decsi Perity Mihályné Kukucska Mária (1896–1986)

Arany Dénes lelkész kérésére az Iparművészeti Múzeum egyik munkatársának segítségével a sárközi hímzések-szöttések gyűjtésében vett részt, különösen a 20. század fordulója táján készületeket részesítették előnyben, mivel az 1920-as évektől a Sárközben a „cifraszöttes” volt a divat. Ebből az anyagból 1926-ban kiállítást rendeztek az Iparművészeti Múzeumban, ahol a három hónapig nyitva tartó kiállításon két decsi menyecske (az egyikük Perity Mihályné volt) mutatta be a szövést. Perity Mihályné ez idő tájt „csak sima vásznat tudott szőni”, és így a helyszínen napról napra készülve sajátította el a mintás szövés tudományát. Ebben az esztendőben már az Iparművészeti Társulat felkérésére is készített „cifraszöttéseket”. Ezek nagy sikerrel szerepeltek a Milánóban rendezett kiállításon is. Ettől az időtől kezdve Perity Mihályné rendszeresen részt vett a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara szervezésében a budapesti nemzetközi vásárokon és személyes kapcsolatai révén a legkülönbébb intézményektől és magánszemélyektől kapott megrendeléseket. Ez néhány hasonló felkészültségű asszonynak is biztosította az eladási lehetőséget. (Cseh Istvánné Meggyesi Anna (1895–1983), Bognár Jánosné Mayer Katalin (1892–1966), Cseri Pálné Bíró Erzsébet (1876–1940), Szép Józsefné (Kovács Józsefné) Kun Sára (1909–1999), Rozmanith Imréné Ács Lidia (1907–1980), Hortobágyi (Hanusch) Ferencné Hauer Irén, Mátyás Istvánné.) Amikor Szekszárdon, majd a sárközi falvakban is megkezdődött a sárközi hímzés tanítása, Decsen Perity Mihályné is elvégezte a „Decsi népművészeti tanfolyamot”, a látogatási bizonyítványban írottak szerint kiváló eredménnyel. A háziiparos igazolványt is az elsők között, 1933-ban szerezte meg. Az Országos Iparegyesület kiállításain 1929-ben és 1932-ben ezüst- 1933-ban aranyéremmel díjazták szöttéseit.

Sárközi népművészeti kiállításokat 1926 után is szinte minden évben rendeztek Budapesten az iparművészeti kiállításhoz kapcsolódóan. Ennek évről évre nagy sikere volt. 1928-ban pl. a Nyugatban Tersánszky Józsi Jenő írt a sárközi népművészeti tárgyakat bemutató kiállításról. Veretes sorai megérdemlik, hogy szó szerint idézzük őket: „Biztos, hogy a kiállításnak erről a terméről nagyon könnyű az őszinte elragadtatás hangján írni. Nem azért, mert portékáit világcikkek és értéküket világfolyóiratok regisztrálják, mert ennek a befolyására abszolúte nincs szükség. Ami ebben a teremben megfog, az olyan ősi, az olyan csodálatos valami, hogy a leglaposabb léleknek sincs menekvése a hatásától. Ezeknek az egyszerű embereknek szívből, érzésből összepepecselt holmijait nézegetve szinte a nagy természet munkája jut az észbe, amely a drágaköveket hozza létre a szénből és a cseppkőbarlangok csodáit a mészre csepegő vízből.

Azt hiszem, a legszebbek ezekből a tárgyakból az egyszínű, azaz fehér alapra feketével hímzett fejkötők, szalagok, párták apró munkái. Naív virág- és állatalakzataik összeállításának finomsága kész virtuozitás ahogy

a szín segélye nélkül a dekoratív mellett dimenziós hatásuk is tökéletes. De ez a kiemelés világért sem akarja aláejteni a többi tarka-barka hímzések, bőrvarrások és papírra vetett tervezések nivóját. Ez utóbbiak javarészt a sárközi gyermek magyarok művei. Mondhatnám szörnyen elkeseredhet láttukra az utóbbi évtizedek primitívkedő művészete. Hiszen itt van ez ősi, ez naív csináltság nélkül, ahogyan mindnyájuk szemének üdülés a gügyögő szín és vonal a jelenségek külső képe felől, az egyszerű, voltaképp az igazi látás. Szomorúan mulatságos dolgot hallottam különben erről a kiállításon. Van egy pár olyan népművészeti holmi is, amely gyárilag készült mintákra hímződött. Leszólni persze nem lehet ezeknek fejlettebb, kidolgozottabb ízlését a maguk »szája íze« szerint készítették. Ám különösen hatottak a népművészeti asztalfutók, függönyök, »parádés, törölköző-remekek«. Mert aztán ezek a felfogásuk és ízlésük fejlettségében sem adtak semmi előnyt a modern gyári mintájú társaiknak. Sőt. A kiállítás rendezője megjegyezte róluk, hogy motívumaik kimutathatóan népvándorlás korabeli tatár, vagy ősmagyar motívumok. Hát hiszen ez nem olyan fontos, mint az, ha már van saját és jobb minta, mely a népművészek rendelkezésére áll a maguk kincstárából, minek nyílnak modern mintákhoz. Minek tesznek magukévá ízlést, amely voltaképp tőlük vett és nem tudta többre fejleszteni a kölcsönzést, mint ők maguk? Nem szomorúan mulatságos ez? És nem kritikája-e értékben az úgy elbizakodó kulturának?

Megjegyeztem ezt különben az épp jelenlévő lét művésznak is, két fekete ruhás, tisztos sárközi magyar néninek. Persze legfőlebb hümmgettek rá. De azért teszek valamelyest koncesszsiót ítélezésemben az iparművészeti kiállítás másik felének is. Sok sürgősségtelen és értéktelen holmi mellett határozottan vannak nagyon becses darabjai. Nem térhetek ki rájuk és készítőikre, de biztos, hogy ott, ahol a kísérletezés, a tövén sarjadzó magyar népművészet lelkét megérzi, ott akár a szövöttekben, akár agyagban sok tehetségeset produkál.

Baja Benedeknek a kiállítás rendezőjének és társának Pintérnek a munkáját okvetlen nagy dicséret illeti meg. Gondolom a szintén kiállított Baja Benedek Ady-illusztrációit már regisztrálták itt.”

A Sárközi Népművészetet Védő Egyesület

A sárközi népművészettel foglalkozók és támogatóik „művészetmentő akciójuk” 1928. február 26-án tartott értekezletén a megyéhez fordultak segítségért. A nemzeti sajátosságok megőrzése és a falusiak számára kiegészítő kereseti lehetőség biztosítása érdekében a főispán és dr. Örfly Imre országgyűlési képviselő támogatta a kérést. Az értekezlet – amelyen Kovách Aladár tartott tudományos előadást – ekkor közgyűléssé alakult át, és kimondta a Sárközi Népművészetet Védő Egyesület megalakulását.

„A sárközi művészetmentő akció vezetői vasárnap délutánra értekezletet hívtak össze a vármegyeház kistermébe, amelyen ott láttuk Jankó Ágoston főispánt, dr. Örfly Imre országgyűlési képviselőt, Szévald Oszkár alispánt, dr. Leopold Kornél kormányfőtanácsost, vitéz Vendel István polgármestert, dr. Halmos Andor tanfelügyelőt, Szongott Edvin főszolgabíró, Bodnár István, Leicht Lajos és Schneider János bankigazgatókat, Legény Oszkár és Eördögh Zoltán gazdasági felügyelőket, Kovách Aladár vm. muzeumi igazgatót, Sárossy Károlynét, a MANSZ üzemi igazgatóját, Jung Miklós és dr. Gauser Rezső segédtanfelügyelőket, Őcsény, Decs, Sárpilis, Alsónyék és Bogyszló küldöttségeit, Szilágyi Béla, Arany Dénes, Babay Béla és Mészöly Győző ref. lelkeseket, Baja Benedek festőművészt, Kiss Gergely őcsényi, Balog János decsi, Jákob Konrád sárpilisi, Mező László alsónyéki, Lengyel József bogyszlói főjegyzőket, Nyéki József őcsényi, Dani János decsi, Korsós István sárpilisi és Papp János alsónyéki bírakat. A felsoroltakon kívül számos más érdeklődő, köztük több sárközi hímző és szövő asszony is megjelent a népes értekezleten.”

Az elnöklő főispán elmondta, hogy a legnagyobb lelkesedéssel karolja fel Szilágyi Béla és Arany Dénes lelkesek által indított mozgalmat, mert teljesen átérzi, hogy mekkora jelentősége van a népművészetnek. Dr. Örfly Imre országgyűlési képviselő rámutatott, hogy ezt a művészeti kultúrát, amelynek termékei iránt máris kereslet és érdeklődés mutatkozik, veszni hagyni és a gyáriparnak kiszolgáltatni nem szabad, mert minden remény megvan arra, hogy kellő vezetés mellett feltámasztandó sárközi népművészeti cikkek után erős kereslet fog megindulni külföldön. A népművészet felélesztését úgy képzei el, hogy egy civil szerveződés készítené elő a gazdasági jellegű vállalkozás megszervezését. Érdeklődött az illetékes minisztériumokban, ahol azt a tanácsot kapta, hogy szövetkezeti formában kis központokat kell felállítani a községekben.

Szilágyi Béla ismertette ezután a Baja Benedek festőművész segítségével Budapesten rendezett sárközi népművészeti kiállítás sikerét, aminek az a tanulsága, hogy ezt a népművészetet fel kell támasztani. A feltámasztás módja szerinte: e halódó művészetnek múzeumokban levő legszebb darabjait mintákban vissza kell adni az életnek, ahol azután tovább fejlődik az ősi háziipar.

Ezután Kovách Aladár olvasta fel tanulmányát a sárközi népviseletben gyökerező speciális népművészetről, amelyet negyven év óta ismer és kutat. Elmondta, hogy az Iparművészeti Iskola növendékei többször jártak a Sárközben a régi motívumok tanulmányozására. Az Országos Háziipari Szövetség annak idején hímzőiskolát is állított fel Decsen, azonban ez kénytelen volt a működését megszüntetni, mert a kiküldött oktatónő itteni munkákba való belekontárkodását a sárköziek visszautasították. Kovách Aladár saját néprajzi és nyelvtudományi kutatásai nyomán kimutatta,

hogy a Sárközben szőtt bíborvászon, a magyar krepp, az ősi magyar népművészet legrégibb alapanyaga. Az összehasonlító néprajz alapján pedig bebizonyította, hogy a sárközi motívumok a leghívebben őrizték meg az ősmagyar motívumokat, „amelyek ugyanolyanok, mint az eloláhosodott magyar falvak asszonyainak a hímzései, és tökéletesen megegyeznek annak a néhány magyar eredetű dalmát falu hímzéseivel, amelyeknek lakói II. Endre 1217-ben odatelepyült keresztes vitézeinek az utódai.”

A mindvégig élvezetes és az elismerés minden külső jelével honorált felolvasás után Baja Benedek művészi szempontból ismertette a sárközi asszonyok gyönyörű munkáit, amelyekről az a véleménye, hogy az egyetlen még élő és feltámasztható népművészet, amely úgy is, mint egzotikum és úgy is, mint nagyon becsületesen megcsinált művészi munka, a világ minden műbarátja előtt nagy értéket képvisel. Az a művészi kincs, amit a sárközi művészet emlékei rejtegetnek, egyenesen arra hivatott, hogy abból rakjuk le az újrászerveződő ország művészetének alapjait. Beszélt ezután a fővárosban tartott sárközi kiállítás sikeréről, amelynek magyarázatát abban látta, hogy ez a népművészet olyan emlékezés, amelynek „a mély kutjából merülnek fel az emlékek, azok a sokszázéves igazságok, amelyeknek volt idejük kiforralni és megnyugodni és éppen ezért teszik a befejezett szépné a benyomását”. Ha sikerül a sárközi asszonyokkal megértetni, hogy a régi divatot ismét felélesszék, ezzel nagy szolgálatot tesznek nemcsak a hazai gazdaságnak, hanem a külföldi politikai propagandának is. „A magyarság nagy propagatív ereje mindig imponált a nyugatnak, amely civilizációban gazdag volt, kultúrában azonban soha.”

Baja Benedek előadása után az elnöklő Jankó Ágoston főispán a gyakorlati élet embereinek a véleményét kérte: hogyan képzeli el a jövőt. Dr. Örfly Imre azt ajánlotta, hogy az értekezlet alakuljon át közgyűléssé, amely kimondja a Sárközi Népművészetet Védő Egyesület megalakulását, és meg kell alakítani a helyi szervezeteket is, amelyek vezetése a sárköziek kezében legyen.

A Sárközi Népművészetet Védő Egyesület a következőképpen alakult meg:

I. Az egyesületet támogató vármegyei szervezet:

Elnök: Jankó Ágoston főispán, társelnökök: Szévald Oszkár alispán, dr. Örfly Imre országgyűlési képviselő, választmány: dr. Hagymássy Zoltán vármegyei főjegyző, Szongott Edvin főszolgabíró, vitéz Vendel István polgármester, dr. Leopold Kornél, Leicht Lajos, Schneider János, dr. Halmos Andor, Bodnár István, vitéz Tihanyi Szilárd, Legény Oszkár és Kovács Aladár.

II. Az egyesület helyi szervezete:

Székhelye: Decs

Elnök: Arany Dénes decsi református lelkész, társelnökök: Szilágyi Béla őcsényi református lelkész, aki az ügyvezető teendőket is végzi, Babay Béla sárpilisi református lelkész, Mészöly Győző alsónyéki református lelkész és Fehérváry Ferenc decsi római katolikus plébános.

A helyi szervezet elnökségét felhatalmazták, hogy a legjobb belátása szerint alakítsa meg a helyi választmányt.

Ez az elvileg támogató szervezet nem vállalhatta a munka megszervezését, az alapanyag beszerzését, a késztermékek forgalmazását. Ezért 1929. február 24-én Decsen Háziipari Szövetkezetet alakítottak (ez szervezetenként a székesfehérvári Háziipari Felügyelőséghez tartozott) „a Sárköz még élő népművészete megmentése, ősi formáiban való megőrzése, fenntartása és továbbfejlesztése, valamint a sárközi lakosság helyzetének javítása” céljából. A szövetkezet ügyvezető igazgatója Arany Dénes lett. Lelkésztársával, Szilágyi Bélával, még ugyanebben az évben kieszközölte, hogy Tolna megye Törvényhatósági Bizottsága 1000 pengő hozzájárulással belépjen a szövetkezet tagjai közé (az összeg 227 db üzletrész, egynek-egynek az ára 4 pengő, a fennmaradó 92 pengő pedig az alapszabályszerű beiratkozási díj). Ezen összegen üzletrészt béreltek termékeik árusítására. Természetesen a sárközi települések képviselő-testületei is támogatták a Sárközi Háziipari Szövetkezetet anyagilag is, Decs például 300 pengő névértékű üzletrésszel, Sárpilis 100 pengő „részvényes jegy vásárlásával”, Alsónyék 150 pengő névértékű részvényt jegyzett. Valószínűleg az őcsényi képviselő-testület is támogatta a szövetkezetet, de ott a testületi jegyzőkönyvek nem maradtak meg, így írásbeli nyoma nincs. A szövetkezet 1929. február 24-én alakult meg Decsen, azzal a céllal, hogy a Sárközben még élő népművészet fenntartásának és továbbfejlesztésének támogatója legyen. Anyagi segítséget kértek a Törvényhatósági Bizottságtól, nem pénzt, hanem üzletrészjegyzést. Az alispán támogatta is az elképzelést, mivel a „vármegye Sárközi részét híressé tevő népművészet és háziipar már-már pusztulásra lett ítélve, eredetiségéből kivetkőztetve idegen gyári anyagoknak és a magyar népművészettől teljesen eltérő formáknak adott helyet, melyek az ősi termékeket lassankint kiszorították anyagi értékétől megfosztották. Közérdekű feladatokat vállal tehát magára a megalakult szövetkezet midőn egy erőteljes és életképes mozgalmat indított az ősi művészet megmentésére, anyagi értékének biztosítására s a silány és idegenből behozott anyagok és áruk kiküszöbölésére, de emellett, egy nagyon életbevágó gazdasági erőforrást nyitott meg, midőn a túlnyomó részben mezőgazdasággal foglalkozó lakosság anyagi helyzetén akar segíteni a sárközi népművészeti termékek háziipari készítésével és értékesítésével. Egy felől tehát ezen

speciális vármegyei népművészet megmentése egészséges irányban és az ősi formákban való fenntartása és fejlesztése, másrészt a sárközi lakosság anyagi helyzetének javítása és egy előnyös kereseti forrás megnyitása indokolják azt, hogy a vármegye közönsége ezen szövetkezetet erkölcsileg és anyagilag is támogassa.”

1929. április 16-án a Sárközi Háziipari Szövetkezet nevében Arany Dénes ügyvezető igazgató értesítette az alispánt, hogy az alakuló közgyűlésen a felügyelőbizottság tagjává választották.

Egyik fő céljuk az árusítás volt. Az, hogy a budapesti kiállításon a „brüsszeli csipke finomságú” hímzés lázba hozta a főváros divathölgyeit, hogy Bajor Gizi csipkéket, a Nemzeti Színház 12 teljes ruhát rendelt egyszerre, nagy eredménynek számított. Mégis fontosnak tartották, hogy „minden kitelhető módon küzdenének az ellen, hogy a nagyot akaró fiatal iparművész urak agyon stilizálják az ősi, népi műremekeket, s tönkretegyék a sárközi gyönyörű hímzési motívumokat, amint hogy egynémelyek már tönkretették a kalotaszegi, vagy még inkább a mezőkövesdi matyóhímzést” vagyis a hitelesség kérdése újra és újra felmerült.

Ács Lipót sem feledkezett meg a Sárközről, őcsényi hímzőtelepe mellett az Országos Háziipari Szövetség megbízásából Szekszárdon is egy állandó háziipari telepet szándékozott létesíteni, hogy ezáltal a városban azok részére, akik lakásukon háziipari munkát tudnak és akarnak végezni, munkaalkalmat kapjanak. Hasonló jellegű háziipari telep már számos városban létesült. Felkérték mindazokat, akik a lapos hímzéshez, keresztöltéshez, pókozáshoz vagy szmokkozáshoz értenek, és ilyen munkával foglalkozni kívánnak, ezt jelentsék be mielőbb a városházán. A jelentkezések után Ács Lipót Szekszárdra érkezik, és elindítja a tanfolyamot.

1930 nyarán a sárközi bodorvászon szövéséről cikkezett a helyi lap. Bodnár István elemzi a sárközi népművészetet, amelynek felélesztését tűzte ki célul a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) szekszárdi szövőtanfolyama azzal, hogy már évek óta készíti, szövi és küldi még külföldre is a szép patyolatfehér, áttetsző, lengeségű bodorvásznat meg az ún. „bíbort”. A sárközi nép a háború alatt és után elhagyta ennek a szép vászonnak a szövését. Egyrészt a háború okozta pamut hiánya, másrészt az ezzel járó lassú, nagy türelmet igénylő munka, de legfőképpen az új módi szorította ki a bíbor viselését és készítését. A háború alatt nem tudták a hozzávaló pamutot Indiából behozni, és így a sárközi nép a hosszú évek alatt leszokott annak szövéséről, s így lassan elfelejtették készítését. Már csak néhány öregasszony fáradozott a bodorvászon kézi szövésével. A fiatalabb generáció nem vette magának azt a fáradságot, hogy ilyen veszélyes munkával foglalkozzon.

Annak érdekében azonban, hogy ennek a szép vászonnak előállítására felelősbe ne merüljön, a MANSZ szekszárdi szövőtanfolyama az ahhoz értő hadiárva leányokkal a gyorsvetélős szövőszékeken már évek óta nagy mennyiségben készítette a szép bodorvásznat, és a mai modern kézimunka és ruházat minden szakmájában nagy sikerrel alkalmazta.

Mi is tulajdonképpen a bodorvászon? Szép, fehér, lenge anyag, vékony és mégis tartós. Igen jól mosható, sőt minél többet mossák, annál szebb. Használatban nem gyűrődik, s ami a legfőbb tulajdonsága: évtizedekig eltartó erős anyag. Sokan jól ismerték, hisz a sárköziak évszázadok óta készítették. Európa déli részén lakó török és balkáni népek szőtték már régóta, a török hódoltság idejében ismerték meg Magyarországon is. Idegen nyelven „száda” a neve, de a sárközi nép bodorvászonnak nevezi. A Sárközben a nép ebből készítette ősidők óta a fehérneműjét, ablakfüggönyeit, halotti szemfedőjét. A szekszárdi vásáron halomszámba árulják a régi bodorvászon ingvallakat, röpikeket, mert ma már nem divat, most már a selyemből készül a röpike, a régi bodort és bíbort vegye meg az úri nép – tartják a Sárközben.

Veszik is, és divatcikké vált. Gyönyörű függönyök, ágyterítők, nyári ruhák készülnek belőle. A MANSZ szekszárdi szövőtanfolyama az elmúlt évek során igen sok kiállításra küldte el szövőtelepén készített bodorvásznat. A bajai kiállításon egy magas rangú angol hölgy meglátva a hullámoosan elrendezett sok száz méter bodorvásznat, így kiáltott fel: „Nini, az én szép török vásznom, hogy kerül ez ide?” Akkor jött erre, Törökországból utazott haza. Azonnal vitt is magával nagy mennyiséget, és azóta lelkes propagálója külföldön a bodorvászonnak.

Annak érdekében, hogy a sárközi nép e szép vásznát minél szélesebb körben megismerjék, szeressék, és a hazai leányokat arra neveljék, hogy a magyar háziipar készítményeit viseljék, a MANSZ szövőtanfolyamáról leányiskolák részére kézimunkákat, ruhákat, bodorvásznat küldenek. A miskolci, ceglédi, soproni, nyíregyházi, nagykanizsai, a budapesti Amizani Intézet stb. iskolák növendékei csoportképeket küldtek saját maguk hímezte bodorvászon ruháikról, fényes bizonyítékul annak, hogy a magyar háziipari készítményeket milyen lelkesen támogatják.

A MANSZ népiipar-mentő munkáját kiterjesztette külföldre is. Hollandia, Amerika sok nagyvárosába ismerősök útján sok képet, mintát mutatott be készítményeiből. Nemrégén a németalföldi főkonzul kereste fel érdeklődő soraival a MANSZ szövőtanfolyamát, és kérte a bodorvászon-mintákat. 1930. június 6-án nyílt meg Kanadában egy kiállítás, amelyen báró Jósika Miklósné – Erdélyből odaköltözött főúri hölgy – mutatta be magyaros lakásberendezését. Ugyanakkor a sárközi bodorvászonból nagy mennyiséget állított ki, hogy megismertesse a magyar vásznat. Clevelandban lakó ismerős magyarok gyakran kérik a szép vásznat ru-

hának, függönynek. Abban a sokmillió városban is nagy az érdeklődés a magyar háziipari munka iránt. Egy londoni gyermeknevelő intézet igazgatónője a budapesti kiállításon látta meg a bodorvasznat, s abban felismerte azt az anyagot, amelyet ők eddig Damaszkuszból rendeltek. A MANSZ közbenjárására ezután Magyarországról rendelik meg.

Azzal, hogy a MANSZ tanfolyama évek óta szövő és terjeszti bodorvasznát és az abból készült kézimunkákat, igen sok hadiárva leánynak és hadiözvegynek ad mindennapi kenyeret. Ettől eltekintve, arra törekedett, hogy a magyar ifjúsággal, a serdülő leányokkal megszerettesse a magyar háziipar termékeit.

Dr. Pilisy Elemér 1929-ben került Szekszárdra, királyi ügyészként helyezte ide a belügyminiszter. „Valahonnan kapott egy sárközi főkötőt”, amelynek hímzése annyira megtetszett neki, hogy megkerestette a hímzéshez értő decsi Császár Istvánné Szél Juditot, és rávette, hogy adja át hímzés-tudományát a többi sárközi asszonynak is. Dr. Pilisy kezdeményezésére, a decsi Arany Dénes, Wallacher László gimnáziumi rajztanár, festőművész, Wallacher György iparművész, K. Molnár Rózsa gazdasági szaktanító, Fekete Gizella decsi tanítónő, Varsádi Andor rajztanár és a lelkeszelesek segítségével 1931. december 2-án tanfolyamot indítottak Decsen.

Célja a „nép ízlésének a nemesítése, az idegen hatás távoltartása, alkalomnyújtás a képességek kifejlesztésére, kifejlődött új lelki szépségek felé való irányítása és az így megteremtett népművészeti termeléssel a nép anyagi jólétének növelése” volt. A hathetes tanfolyam heti három délutánt vett igénybe. Az első tanfolyam igen nagy érdeklődést keltett a decsiek körében. Az ötven tényleges hallgató mellett még húsz-huszonöt új jelentkező volt, ezért a vezetők úgy döntöttek, hogy a hat hét eltelte után újabb tanfolyamot szerveznek. A foglalkozásokat meglátogatta Becker Aurél kerületi háziipari főfelügyelő Székesfehérvárról, aki teljes megelégedésének és „a gyönyörűbbnél gyönyörűbb munkákon csodálkozásának olyképpen adta tanújelét, hogy a tanfolyam további 2-3 hónapra meghosszabbítását engedélyezte, és megígérte, hogy a kereskedelemügyi miniszternél további segílyt fog kérni.” A helyi lap már a tanfolyam alatt hírt adott annak eredményességéről: „Ez a siker különösen a tanfolyamon felbukkant megfelelő számú új tehetség felfedezésében és egy kiváló népművészeti munkásréteg kitermelésében mutatkozik. A tanfolyamon már négy olyan tehetséges tanítvány is dolgozik, akik nemcsak a legszebb reményre jogosító hímző készséggel, de igen kiváló rajztudással is rendelkeznek, sőt ketten vannak olyanok is, akik saját feltűnést keltő terveik alapján készítik munkájukat. Ezeknek a tehetségeknek és a melléjük csatlakozó nagyobb számú kitermelt munkásrétegnek kialakulásában, tulajdonképpen már el is érte a tanfolyam egyik fő célját. Nagyban előmozdítja a tanfolyam belső sikerét és ered-

ményessé tételét az a körülmény, hogy a tanfolyam hallgatóinak a jobb része a legnagyobb szorgalommal igyekszik, az előadók munkáját megkönnyítve, az ott hallottakat és látottakat a maga javára felhasználni. Különösen a rajzoktatás iránt nagy az érdeklődés, jelölve annak, hogy milyen mélyen gyökeredzik e nép lelkében az igazi hímnépművészeti képesség alapjául szolgáló rajzkészség. Mindenesetre igen fontos lenne, hogy szépen megindult munka eredményei, az értékesítés nehéz problémájának megoldhatatlansága vagy nehézségei miatt ne vessze kárba, és hogy maga a nép közelében élő és elsősorban érdekelt megyei társadalom, a támogatásával kivegye a részét a sárközi – ma már úgyszólván egyedülálló – magyar népművészet megmentésében azzal, hogy maga is felélesztene otthonát e népművészet tarka termékeivel.”

A hallgatók által készített munkákból több ízléses darabot felküldtek Budapestre a Magyar Karácsony rendezvényére. A tanfolyam zárására ünnepélyes keretek között 1932. március 7-én délután került sor. „Már du. 4 óra körül autókön érkeztek a vendégek Szekszárdról, hogy a tanfolyam berekesztésével kapcsolatos kiállítást megtekinthessék. A kulturházi színpadon egy ősi sárközi szoba volt felállítva, minden butordarabon a régi sárközi fafaragás és festés, a székek némelyikén »1810« évszám látható. A csörgős, szunyoghálós ágy, a tálasok, a színpompás tányérok, a 150 éves tulipános láda, a szép sok sárközi szőttes, mind igen kellemesen hatnak s visszaviszik a szemlélőt a régi, boldog Sárközbe. A teljes ünnepelőbe öltöztetett decsi leányok a sárközi ősi szobában, melyet a falu lakói hoztak össze régi kincseikből, oly hatást keltenek, mintha valami színpadi látványban volna részünk, pedig ez nem az, ha a színpadon van is felállítva, hanem a régi hamisítatlan ősi Sárköz bemutatása. A régi sárközi szobát bemutató színpad előtt van a népművészeti tanfolyam anyagának kiállítása. A régi hímnépművészet másolásából újra született a lehellet finom sárközi hímnépművészet, melyet asztalterítőn, szalvétán stb. látunk, mind-mind igazolják, hogy a tanfolyam előadói... elismerésre méltó munkát végeztek... A rajzok és tervezések pedig szinte csodálatra méltók s ha nem látnók, nem is hinnők el, hogy ez az ő lelkükben született meg, mert akármelyik tervező művésznek is dicséretére válnék. Közben elérkezik 5 óra s megjelennek a decsi dalárdisták s a hivatalos nobilitások és a tanfolyamot bezáró ünnepély kezdetét vette. A Decsi Petőfi Dalkör Szeghő István ref. iskolaigazgató dirigálása mellett irredenta dalokat adott elő, igazán művészettel, majd Pörnyi Bözsike szavalt ügyesen. Lelke ünnepelés között lép az előadó asztalhoz dr. Pilisy Elemér kir. ügyész, a tanfolyam vezetője, aki színes képben ecsetelte a tanfolyam keletkezését, annak szükségességére mutatva rá, hálával adózik a kereskedelemügyi kormánynak megértő támogatásáért, a vármegyének, vezetőinek, a vármegyei népművelési bizottságnak s a kir. tanfelügyelőnek, Decs község vezető egyéniségeinek, s a tanfolyam előadóinak és hallgatóinak, kik

vállvetett munkával, sok-sok szeretettel és megértő támogatással vitték diadalra a tanfolyam ügyét Benkő Sándor ipari felügyelő mint a kereskedelmi miniszter képviselője, annak üdvözetét tolmácsolta, reámutatott a magyar népművészet kincseire s annak értékes voltára.”

Az első tanfolyam a kerület országgyűlési képviselőjének, dr. Örfly Imrénnek az érdeklődését is felkeltette. „A sárközi népművészet újraélesztése érdekében, mióta Arany Dénes Decsre került, erőteljes mozgalom indult meg. Ez a mozgalom a múlt év végén hatalmas lépést tett, amikor ennek a gyönyörű népművészetnek felkarolási munkájára dr. Pilissy Elemér szekszárdi kir. ügyész is bele vitte lelkesedését és néprajzi tudását. Újabban dr. Örfly Imre, aki kerületének minden közérdekét oly melegen karolja fel, vetette latba a sárközi népművészet érdekében ismert befolyását. Közbejárt a kereskedelmi miniszternél és ott a sárközi népművészet továbbfejlesztése és sikeres munkája érdekében államsegélynek kiutalványozását kérte, megindokolván, hogy Sárköz gyönyörű szövöttes munkái olyanok, amellyel a külföldi piacokon nagy eredményt lehetne elérni, ha e népművészet a kormányhatalom részéről is alátámasztást találna. Különösen az idei cserkész világjamboreet tartja alkalmasnak a sárközi népművészetet a maga nagyszerűségében az egész világnak bemutatni. Dr. Örfly Imre nem elégedett meg csak ezen egy irányban való eljárással, hanem a vallás és közoktatási miniszterhez is kéréssel fordult, hogy állítson fel, helyesebben alakítson át egy tanszéket az iparművészeti főiskolán, amely a nagy kincseket magába rejtő, ősi díszítési módok irányítását venné kezébe.”

A Háziipari Felügyelőség országos méretű szövésoktatása mellett – a 30-as évek elején – a dr. Pilisy-féle helyi mozgalom a hímzés mellett a sárközi „gyönyörű szövöttes munkák” újraélesztésére is irányult. Dr. Pilisy Elemér saját maga kérte fel a decsi Békás Jánosnét, hogy tanítsa a tanfolyamon. Ő maga szerezte be a megfelelő számú szövőszéket és a fonalat is.

Békás Jánosné Meggyesi Mária (1900–1994) már második elemista korában rajzolt és hímzett az iskolában, de ott a kor divatos polgári kézimunkáit tanulta. A „sárközit” ő is a dr. Pilisy-féle tanfolyamon ismerte meg, ahol terítőt, fejkendőt, stólákat, estélyi táskákat, papucsfejeket hímmeztek. Undi Mariska, Ferencz Kornélia és Palotay Gertrúd közös hímzőkönyvét használták. Jól ismerték a Malonyay-féle dunántúli kötetet. A főköttőhímzés bekerült az iskolai oktatásba, kézimunkaórák és női ipariskolák tananyagába. Magyaros hímzésgyűjtemények állandó lapjaiként rendszerezve és táblákba sorolva is. Az 1926-ban Gergely János tanár összeállításában a közép fokú iskolák számára megjelent Magyar motívumok gyűjteményében például a harminchat táblából négy lap tartalmaz motívumfajtánként sorokba rendezett sárközi főköttőmotívumokat. Dr. Pilisy Elemér a szekszárdi múzeum negyven főköttőjét kölcsönözte ki

számukra mintának. A tanfolyamon előadott tárgyak általános ismeretek a magyar népművészet köréből, díszítőelemek gyűjtése és rajzgyakorlat, tervezési gyakorlat, kézimunka technika és gyakorlati hímzés voltak. Valamennyiüknek volt egy rajzfüzete, amibe a mintákat gyűjtötték. Megismerték a bíborvégek, jegykendők, ingvállak, a halotti párna hímzését is a főköthímzés mellett.

Dr. Pilisy Elemért kedvelték a sárköziek, a népi költészettel kacérkodó, alsónyéki Ambrus Ferencné Zsikó Éva verset írt a sárközi népművészet felélesztőjének köszöntésére. A vers mottója: Pilisy Elemér dr., a népi hímzés felújítója köszöntésére.

„Köszöntöm szívemből és tiszteljük a nevét
Ki örök fénysugár lesz a népművészet terén
Ki nem hagyta el Sárközt és dolgozott érte
Így művészetét is dicsővé tette
Sárközi művészet szép kézimunkáját
Nem hagyta veszni, sietett
Segített a világba elterjeszteni
Nem hagyta el, küzdött viharban, vészben
Ezért nem felejt el a Sárköz népe.”

A tanfolyamokon szerzett ismereteket jó néhányan a székesfehérvári Háziipari Felügyelőségtől kapott háziiparos igazolvány segítségével önállóan hasznosították – függetlenül az egyesülettől vagy az átmenetileg működő Sárközi Háziipari Szövetkezettől. Iparigazolványt váltott Decsen 1931-ben Kun Istvánné Bárdos Julianna, (1886–1972), 1932-ben Hortobágyi Ferencné Hauer Teréz, Rozmanit Imréné Ács Lidia, 1933-ban Szép Józsefné Kun Sára, Perity Mihályné Kukucska Mária, 1935-ben Mozolai Pálné Baranyai Mária (1899–1983), 1936-ban Bogár Andrásné Mozolai Éva (1886–1970), 1937-ben Ecseri Pálné, Rácz János, 1938-ban Hortobágyi Gyuláné, Perity Jánosné, 1940-ben Oláh Józsefné Fülöp Éva (1914–1989), Békás Jánosné Meggyesi Mária, a dr. Pilisy-féle tanfolyam szövőoktatója.

A Decsen rendezett tanfolyamok után megszervezték az oktatást a többi sárközi településen is. (A második decsi hímzőtanfolyam záróvizsgájára 1933. március 12-én került sor.) Alsónyéken 1933. március 14-én fejeződött be a tanfolyam, amely igen sikeres volt. A helyi lap értékelése szerint a decsi és az alsónyéki tanfolyamokon közel 1000 darab kézimunka készült, ebből 758-at eladtak 4000 pengő értékben. A hazai kiállítások mellett megjelentek Milánóban, Bariban, Párizsban, Antwerpenben és Londonban is. 1935-ben nagy sikert arattak a brüsszeli világkiállításon. Őcsényben a tanfolyam három és fél hónapos tanulás után 1934. március 18-án „szép kiállítás és kedves ünnepséggel” zárult. A tanfolyamot

a decsi Bogár Andrásné vezette, nemcsak a hímzést, hanem a tervezőrajzot is ő oktatta. Majd a három község (Decs, Alsónyék, Őcsény) munkáiból Alsónyéken közös kiállítást rendeztek, amelyre a helyi eljárókon kívül az ipari és kereskedelmi tárca embereit, valamint az iparművészet szakembereit is meghívták.

Sárpilisén 1934. november 28-án nyílt meg ünnepélyes keretek között a népművészeti tanfolyam. Őcsényben a nagy érdeklődésre való tekintettel 1935-ben újabb tanfolyamot szerveztek. Őcsényi hímzőasszonyok voltak, aki elvégezték a tanfolyamot: Császár Pálné, Bárdosné Müller Irén, aki az Őcsényi úrasztali terítőn is dolgozott, valamint Fülöp Istvánné Mózes Erzsébet. Váraljára már a decsi Szép Józsefné ment át a gyakorlati foglalkozásokat megtartani, és 1935 májusában zárták a foglalkozásokat. 1935–36 telén új tanfolyam indult Decsen és Alsónyéken. Még 1938-ban is szerveztek oktatást, ekkor Bátára jutottak el a szervezők. A végül is öt éven át tartó tanfolyamsorozat zárását egy Decsen megnyitott kiállítással ünnepelték. Ezen ott volt a decsi templom híres úrasztalterítője is, amelyet több mint ötven asszony készített Császár Istvánné tervei alapján

„A terítő felirata:

Ez az úrasztali terítő készült 1935-ben. Anyagát a decsi Ref. Nőegylet szerezte be 150 Pengő költséggel.

Közepét tervezte:

Császár Istvánné
Szül. Szél Judit

Szélét tervezte:

Bogár Andrásné
szül. Szombati Éva

Kelyhet tervezte:

Balázs Istvánné szül. Kara Erzsébet

Hímezték és rojtját kötötték:

Császár Istvánné	Bogár Andrásné	Kovács Sándorné
Asztalos Jánosné	Benkő Sándorné	Kiss Mihályné
Balázs Istvánné	Bálint Erzsébet	Kiss Andrásné
B. Bogár Andrásné	Bokor Gyuláné	Kiss Józsefné
Tóth Jánosné	Bokor Jolán	Lajtos Mihályné
N. Könczöl Erzsébet	Borjáti Pálné	Lovas Istvánné
Farkas Mihályné	Cseri Pálné	Pergel Sára
Sallai Jánosné	Dancsa Erzsébet	Pörnyi Bözsi
Perity Mihályné	Dani Éva	Rácz Éva
Özv. Horváth Mihályné	Dömötör Bözsi	Takács Rákhel
Mozolai Jánosné	Fülöp Bözsi	Tikos Rákhel
Ivanizs Istvánné	Ivanizs Jánosné	Tóth Éva
Pücsök Jánosné	Káh Jánosné	Szép Józsefné
Nagy Jánosné	Káh Henrikné	Özv. Szombati Jánosné

Kalász Éva
Kun Istvánné

M. Bogár Andrásné Kara Éva

Hű lelkesítőnk:

K. Könczöl Bözsi
Fekete Gizike
Zöldi Józsefné

Wrazsovics Irén
Garzó Sára

Tanító k. a.

Pintér Istvánné

Bogár Józsefné

Dömötör Sándorné

A terítőt összevarrta: K. Pörnyi Istvánné

Isten áldását kérjük Ref. Egyházunkra és szeretett lelkipásztorunk, Arany Dénes Nagyt. úrra, és Nagyt. Asszonyra, akiknek idejében készült a terítő.”

Az úrasztali terítő, e reprezentatív darab hímzői között a decsi társadalom szinte minden rétegét megtaláljuk, elsősorban a decsi gazdaréteg leányai, feleségei vettek részt a munkában. (Balázs Istvánné Kara Erzsébet (1908–1987), Borjáti Pálné Oláh Rákhel (1911–1998), Kovács Sándorné Bóna Sára (1905–1990), Kiss Józsefné Nagy Éva (1881–1966), Kiss Andrásné Mihály Sára (1913–1998), Lovas Istvánné Gáspár Erzsébet (1917–1949), Pücsök Jánosné Bálint Éva (1876–1948), Ivanizs Istvánné Kara Judit (1905–1949). Természetesen dolgoztak rajta a kisebb vagyonú gazdálányok, valamint a Sárközbe betelepült római katolikus családok tagjai is (Perity Mihályné Kukucska Mária, Káh Jánosné Paul Éva (1873–1947), Káh Henrikné Halbich Margit (1900–1977), Wrazsovics Irén) és hivatásszerűen a kézműves munkákból élő emberek. A háziipari engedélyeket kiváltók viszont nem tartoztak az ősi sárközi református őslakosság közé, vagy aki idetartozott, az a sárközi társadalom alsó rétegének képviselője volt. (Kun Istvánné Bárdos Julianna, Hanusch [Hortobágyi] Ferencné Hauer Irén, a Tolnárról Decsre költözött sváb pék felesége, Rozmanith Imréné Ács Lidia, a feleség csanádi, a férj kovácsként került a Sárközbe, Szép Józsefné Kun Sára, Perity Mihályné Kukucska Mária, Mozolai Pálné Baranyai Mária. A gazdagabb, törzsökös sárközi lakosok feleségei, leányai nem kényszerültek arra, hogy keresetszerűen űzzék a szövést vagy a hímzést, Kovácsné Kun Sára mondta: „Ketten lehattunk volna szakkörvezetők, de a másik módos asszony volt, féltették a szemét.”

1936-ban nagy sikerű kiállítást rendeztek a tanfolyamon részt vevő leányok, asszonyok készítette tárgyakból, „ezek a munkák ötletes variációit nyújtották annak a gazdag gondolatvilágnak, amely a falusi életet élő emberek lelkében, mint ősi, eredeti és magyar él. Egyedül álló ez a népművészet, mert ezeket a díszítő elemeket, az ország semmi más népművészeti termékén nem találjuk meg. Meglepő az az ízlés, amivel ezek a rajzok készültek, amivel a tervező hímző nők az apró kis igényte-

len elemecskékből egy nagy, pompás egészet állítanak össze. De talán az egész kiállításnak a legkedvesebb része az a kis sarok volt, ahol azok az ősrégi kézimunkák voltak kiállítva, melyek mint egy hajdan virágzó népművészet utolsó hiteles emlékei egy máris örvendetesen megindult újjászületés mintáiul szolgáltak." A tanfolyamok értékelése is megtörtént: öt év alatt 10 évfolyam végzett sikeresen. Az oktatók köre is bővült, a már ezeken a tanfolyamokon végzett szakemberekkel: Bogár Istvánné Szombati Éva, Békás Jánosné Meggyesi Mária, Szép Józsefné Kun Sára, Mózsi Jánosné Borsós Julianna.

Kiállításokon, aukciókon a tanfolyamok résztvevői, a háziipari szövetkezetben dolgozók révén a sárközi hímzések hírneve nőttön-nőtt. Mindjárt az indulást követően a budapesti karácsonyi mintavásáron – a sajtó tudósításai szerint – amerikai kereskedők rendeltek sárközi hímzéseket, és tettek elragadtatott nyilatkozatokat.

Ezen a kiállításokon a fekete alapon fehérrel hímzett főköthímzés aratta a legnagyobb sikert a többi hímzéstípus rovására. Maguk a sárköziek is elcsodálkoztak ezen. Békás Jánosné Meggyesi Mária idézte egy régi vásárolás emlékét: „A vásáron egy külföldi házaspár kereste a »szélközi hímzést«. Nem tudták, hogy mi az. Végre odaérték a sátorhoz: ezt keresik, ezt a fekete-fehér hímzést." A tanfolyamok résztvevői a maguk számára is készítettek fekete-fehér hímzéssel darabokat, a régi bő ing módjára szabott blúzokat, amelyeknek az ujjára a régi hímzés elhelyezésének megfelelően főköthímzést varrtak. (Ezeket otthon nem viselték, hanem leginkább kiállításokon, vásárokon, a „népművészettel” kapcsolatos hivatalos alkalmakon.)

„Zengővárkonyban ma is emlegetik a decsi Kun Sára nénit, aki még Fülöp Lajos idejében (1937) járt Várkonyban hímzést tanítani (műtyűrke és egyebek). Mindig átment érte valaki lovaskocsival a pécsváradi vasútállomásra. A sárközi vászonszövést a híres várkonyi kántortanító, Császár János édesanyja, a szintén decsi Kati néni tanította, a faművességet pedig egy pécsi bognármester."

Lovásziné Anna

Sáfrány Mária népi iparművész

Paks város főutcájának forgalmas részén áll az a kézimunkaüzlet és műhely, amelyben már szinte minden paksi megfordult, és aminek ablakában-kirakatában elhelyezett gyönyörű kézimunkák megmegállítják az arra járókat.

A boltot-műhelyt Sáfrány Mária működteti. 1986 óta foglalkozik rövidáruval, kézimunkákkal. Nemcsak fonalat, tűt és más apróságot árul, hanem a saját maga által készített termékeket is, és közben készségesen segít, tanácsot, útmutatást ad. Üzletében minőségi anyagot tart, hisz maga is a szépet és a jót szereti. A műhely jelleg arra utal, hogy itt tervez, mintát rajzol, hímez, csipkét varr, itt kézimunkázik, bárki nézheti és tanulhat is tőle.

Mi, paksiak igencsak büszkék lehetünk rá, hiszen 2015-től városunk Települési Értéktárát Sáfrány Mária kézimunkái is gazdagítják.

A Népi iparművész címet 2018-ban kapta meg.

Sáfrány Marcsi beleszületett a kézművességbe. Nagyszülei fabútorok és csuhéfonatos bútorok készítésével foglalkoztak. Dédszüleitől nagyon sok kézimunkát örökölt, a legrégebbi egy 1904-es darab. Édesanyja is mindig horgolt, kötött, tőle tanulta a kézimunkázást, a hímzés szeretetét. Bár a pályaválasztás során egészségügyi szakmát választott, de amikor lehetősége adódott, örömmel vette át egy kézimunkabolt vezetését. Üzletét folyamatosan fejleszti, a vevők igényei szerint bővíti.

Időközben megszerezte a csipkekészítő, népi játszóházvezető és közművelődési szakember bizonyítványt. Mindemellett fejlődése érdekében munkáit szakmai bizottság elé vitte, zsűriztette. Tagja lett a Tolna Megyei Népművészeti Egyesületnek.

A kalocsai hímzéshez a „túlsó féli” nagyszülei révén lett kötődése. A Tolna megyei hímzés kutatásába a népművészeti egyesület ösztönzésére fogott hozzá. Mivel Pakson nem talált anyagot, a környező településeket járta. A sióagárdi tájházban elbűvölte az ott látott

hímzéskultúra. A sióagárdi hímzés világában Kovács Jánosné Ili egyengette az útját.

A sárközi hímzés iránt néhány évvel ezelőtt kezdett érdeklődni. Ez színvilágában és mintájában újat adott számára. A sárközi hímzés geometrikus mintából áll, és bár kevesebb színt használ, a maga nemében páratlan szépségű.

Számos elismerés, oklevél bizonyítja mesterségének fokát, több megmérettetésen vett részt, amelyek a magas szakmai színvonalról adtak visszaigazolást. Többek között díjazták, bemutatták munkáit a „Tetőtől talpig – Hagyomány a divatban – viselet másként”, a „Berekai Éva országos népi ékszer” és az „Öltözkünk üzenete” pályázaton. Az uszódi fehérhímzéses viseletével elnyerte a „Magyar kézműves remek” elismerést. Két kalocsai viseletét a Magyar Kézművességért Alapítvány a Duna Palotában állította ki. Munkáit Pakson és környékén is láthatták az érdeklődők közös és önálló kiállítások keretében.

Az ismeretek átadásában is helyt áll. Több tanfolyamot vezetett, amelyek a Tolna Megyei Népművészeti Egyesület szervezésében, a Csoóri-pályá-

zat támogatásával valósulhattak meg. A foglalkozások Pakson, a Csengey Dénes Kulturális Központban és a Paksi Városi Múzeumban folytak.

A sárközi hímzés oktatása során megtapasztalta, hogy annak elsajátítására kevesen képesek, mert aprólékos, nagy türelmet igényel. A csipke-készítés viszont sokaknak nyújtott sikerélményt.

Hosszú évek óta részt vesz az augusztus 20-i Mesterségek ünnepén a Budai Várban, idén sárközi és sióagárdi hímzéseket tervez vinni magával. Nemcsak dísznek, hanem ünnepi és köznapra használatra is készít tárgyakat, mint például szemüvegtokot, tolltartót, tűpárnát, táskát vagy ruhát.

Sáfrány Marcsi neve összeforrt a hímzéssel, a kézimunkázással, boltjának kínálata mindezt erősíti. Büszke arra, hogy az üzletébe látogatók őhozzá jönnék, a személyét keresik, és ez számára nagy öröm, elismerés.

Marsalkó-Papp Helga

Nyári varázs: Zene – Gasztronómia – Bor

Ahogy az idő jobbra fordult, az emberek újra kedvet és lehetőséget kaptak az utazáshoz. Ezzel én is így voltam. Több alkalommal is átléptük országunk határát, és látogatást tettük környező országokba az elmúlt hónapokban. Minden ilyen út során egy kis szeletet viszünk magunkkal országunkból és ezen belül Paksból is.

Sok emberrel találkozunk, beszélgetünk teljesen hétköznapi dolgokról, munkáról, családról. Ezekben a baráti beszélgetésekben mindig elmondom, hogy Paks egy kis gyöngyszem a Duna menti kisvárosok között is, hiszen városunk egész nyáron pezseg a rendezvényektől, és számos élményt kínál a látogatóknak, legyen szó zenéről, gasztronómiáról, kulturális programokról vagy családi kikapcsolódásról.

Ha megkérnek, hogy mondjak 5 olyan dolgot, ami szerintem Paksot a leginkább jellemzi, általában olyan kulturális és szórakoztató eseményeket szoktam felsorolni, ami népszerűsége, látogatottsága okán, egyediségében vagy tartalmi mondanivalójában tükrözi vissza a város arculatát. Kíváncsiak rá, miket szoktam említeni? Most időrendi sorrendben, szépen összeszedve írom le:

Város Napja, amely a civitas kulturális és közösségi életének egyik fontos eseménye.

Paks minden évben májusban ünnepli a Város Napját, emlékezve arra, hogy 1979-ben nyerte el városi rangját. Ez az esemény nem csupán a várossá

válás évfordulója, hanem a közösségi összetartozás és a helyi identitás ünnepe is. A rendezvények középpontjában a civil szervezetek, intézmények és művészeti csoportok bemutatkozása áll. A hagyományos felvonulás során a résztvevők az Atom térről indulnak, és az Ürgemezei Szabadidőparkban érnek célba, ahol színpadi programok és különféle bemutatók szórakoztatják a közönséget. A paksi halászléfőző verseny is elmaradhatatlan része az ünnepnek, ahol a helyi gasztronómia szerelmesei mérhetik össze tudásukat. Emellett kézműves-foglalkozások, tánc- és sportbemutatók, valamint gyermekprogramok is színesítik a napot. Az ünnepi hangulatot egy neves előadó koncertje koronázza meg, idén ez a Bagossy Brothers Company volt.

A második, ami eszembe jut az Országos Sillerfesztivál.

A június elején megrendezésre kerülő – immár 16. alkalommal – kétnapos rendezvényen a boroké a főszerep. A Sárgödör téren évente tartják a sillerborok versenyét és a hozzá illő ételek főzőversenyét is. A résztvevők megkóstolhatják a sillerfesztivál ételét, a kolbászos veknit, valamint helyi termelők ételeiből, italaiból válogathatnak. A gasztronómia mellett néptánc, népzene és koncertek színesítik a rendezvényt. A sillerfesztivál évről évre egyre nagyobb népszerűségnek örvend.

A következő, amit mindenképp elmesélek a Nemzetközi Gastroblues Fesztivál.

Ez Közép-Európa egyik legjelentősebb bluesfesztiválja, minden év júliusában – idén 33. alkalommal – ölt testet. A hagyományosan baráti, családi jellegű fesztivált színvonalas koncertek, borbarát-találkozó, főzőverseny színesítik. A hazai és külföldi rock-, blues- és jazz-zenészek mellett

a magyar történelmi borvidékek legjobb pincészei, a paksi és térségi borászok érkeznek a Borbarátok Országos Találkozásának is otthont adó eseményre. Ez a paksi fesztivál 1993 óta, a bluesszívű barátok találkozója, makacsul megőrzi varázslatos hangulatát, a generációktól független életérzést, minőségi zenével, borral és étellel fűszerezve.

A negyedik, amit megemlítenék a paksi Szent István-napok.

Augusztus 20-ához, az egyik legrégebbi nemzeti ünnepünk köthető. Ez államalapító Szent István király ünnepe, a magyar állam ezeréves folytonosságának emléknapja, egyben az új kenyér ünnepe. Paks városa is méltóképpen emlékezik e jeles napra kenyérszenteléssel, családi és gyermekprogramokkal és ismert előadók koncertjeivel a város üde színfoltjaként számontartott helyszínén, az Ürgemezei Szabadidőpark.

A kétnapos rendezvény remek kikapcsolódást nyújt egy család minden tagja számára, hiszen a szabadba eltöltött közös idő megszépíti a hétköznapi szürkeségét. A változatos zenei programok mellett sok gyermekjátékkal, kulináris élménnyel gazdagodnak a látogatók. A helyszínen a paksi és környékbeli kézműves mesterek által kínált termékekből válogatva magunkkal vihetünk egy darabot Paksból.

Végül, de nem utolsó sorban a város büszkeségéről beszélek, ez a gyémánt díjas Paksi BorBála.

A Paksi BorBála nem más, mint egy hétvége a bor és a zene jegyében. Minden esztendőben szeptember első hétvégéjén az ASE-csarnok mellett, szalmabálák által határolt területen gyermekprogramok, koncertek és színházi előadások közül válogathat a közönség. A programok mellett a helyi termelők borai és sajtkülönlegességei is komoly szerepet kapnak.

Ez a különleges hangulatú, szabadtéri bálaszínház évről évre színes és változatos csemegét kínál a paksi közönségnek, akik szívesen töltenek egy hétvéget az indián nyár hangulatában.

Minden újdonsült ismerősömnek és barátainknak őszinte szívvel ajánlom, hogy látogasson el a mi kis városunkba, és ne hagyja ki a lehetőséget, hogy felfedezze Paks nyári varázsát!

Bunkóczi András

Természeti szépségek és kapcsolódási pontok

II. rész

Környezetünk és a csillagászat

„A csillagászat adta világkép elképzelhetőbbé teszi környezetünket”

Milyen konkrétan megfogható hasznot hajt a társadalom és a gazdaság számára az alapkutatásokat végző csillagászat? Erre a kérdésre válaszol a Magyar Tudomány című folyóirat októberi számában megjelent tanulmányában Kereszturi Ákos, az MTA doktora, Könyves-Tóth Réka kutató és Kiss L. László akadémikus.

Csillagászat és a „hangulatunk”

Az égbolt szépségei évezredek óta gazdagítják az emberi kultúrát, amelyhez a csillagászat hozzájárulása a tudományos háttér és a kontextus, elősegítve a csillagképekhez és égitestekhez kapcsolódó legendák és hagyományok ápolását. Az elmúlt évtizedek pszichológiai kutatásai alapján az ember egyik fontos igénye a kötődés, ilyen állapotban érezzük nyugodtnak, biztonságban, kényelemben magunkat. Ezért kedveljük a megszokott környezetet, lakásunkat, barátainkat, napi rutinjainkat. A csillagászat a kötődés skáláját növeli meg: bemutatja, milyen és mekkora a világegyetem, és abba hogyan illeszkedik lakóhelyünk, a Föld mint égitest. Kényelmesebb érzést és háttérrel ad, ha tudjuk, hol vagyunk, miért volt lehetséges bolygónkon az élet kialakulása, miként véd minket a magnetoszféra és a légkörünk. A csillagászat adta világkép elképzelhetőbbé teszi környezetünket: nem a világ közepére helyezi bolygónkat, némi szerénységet is tanítva ezzel, és segítségével magunk elé tudjuk képzelni a városunk vagy országunk határánál jóval távolabbi vidékeket – ez a tudás a kötődés révén, ha kismértékben is, de nyugodtabbá, magabiztosabbá teheti életünket, amivel jobban tudjuk elhelyezni magunkat a világban.

Nehéz pontosan megállapítani, miben segíti az ember életét, hangulatát, világlátását és mindennapjait, ha stabil világképe van, amelybe koherens módon illeszthető, amit megtapasztal. A csillagászati jelenségeket ugyanazon fizikai folyamatok határozzák meg, mint amelyek szerint a telefon, az atomreaktor működik, vagy a tűzhelyben a sütés zajlik. A stabil világkép valószínűleg általánosságban segíti elő az ember jobb hangulatát és magabiztosságát, az itt leírtaknál sokkal összetettebb formában, de csillagászati ismeretek közreműködésével. Nehéz például számszerűsíteni, illetve igazolni, hogy mennyivel fokozódik a magabiztosságunk, ha értjük, miért arra nyugszik a Nap, amerre szokott; miként tudjuk a műholdak révén a magasból látni, hogy közelít-e viharfront felénk stb. A világot értő ember magabiztosabban mozog benne, és talán csökken a valódi ok nélküli félelemérzete.

Összefoglalás

Az emberi történelem során lassan, folyamatosan változott a csillagászat szerepe a gazdasági és társadalmi jellemzőket tekintve, az időmérés-től és helymeghatározástól indulva az alapvető fizikai törvények megismerésén át napjaink digitális csúcstechnológiája támogatásáig, egyre újabb detektorok és űrszondás módszerek megalkotásáig. Valószínűleg nem állunk messze a valóságtól, ha azt állítjuk, hogy a csillagászat olyan általános „motivációként” is működik, amely segíti a személyeket kiszakadni a hétköznapi nehézségeik gondolatköréből, és közreműködik új ötletek megszületésében, nehéz helyzetek megoldásában. Mindezek fényében érdemes néhány ajánlást is megfogalmazni, hogy a csillagászat miként tudna még hatékonyabban segíteni a társadalmunknak és gazdaságunknak.

A legfontosabb tennivaló a csillagászat sokrétű megjelenítése és beépítése az oktatásba, valamint az ismeretterjesztésbe; beleértve napjaink digitális, online kommunikációval és közösségi platformokkal átszőtt világát. A csúcstechnológiákat tekintve pedig jelentősen segíti hazánkat, ha olyan nemzetközi csillagászati és űrszondás programokban működünk közre, amelyek hazai cégeket és mérnököket kapcsolnak be a nemzetközi vérkeringésbe. A tudósok és mérnökök, tehát a kutatóintézetek és technológiai cégek együttműködése tudná mindezt hatékonyan elősegíteni.

A kiművelt emberfő az áltudományokkal (de akár a nem igazán etikus reklámokkal) is nehezebben téveszthető meg. Miért éri meg a távoli galaxisok világát, a csillagok és bolygók születését kutatni?

Az ezeket vizsgáló csillagászat alapkutatás, ezért célja a minket körülvevő világ mélyebb és általános megismerése, tehát nem közvetlenül az,

hogy miként hasznosítsuk az eredményeket a hétköznapijainkban. Ez inkább egyfajta jövőbe történő befektetés: a ma folyó kutatásoknak talán száz év múlva lesz mindennapi hasznuk.

Biblia és a természet kapcsolata

A fa eleink gondolkodásában központi helyet foglalt el, ezt bizonyítja a Biblia: „És nevel az Úr Isten a földből mindenféle fát, tekintetre kedvest és eledelre jót, az élet fáját is, a kertnek közepette, és a jó a gonosz tudásának fáját.” (Móz. 2.9.)

A fa minden élő és élettelen dolognál jobban foglalkoztatta az embert, mert védelmet, oltalmat ad lombkoronájával embernek, állatnak, a törzsében áramló oldat, a termése, a magja táplál és szomjat olt. Ad építőanyagot, fűszert, egyes részei gyógyszeralapanyagok, főzetei a népi gyógyászat kellékei. Szolgálhat gond- és fáradtságűző szerekkel, méreggel a vadászathoz, halászathoz, tartósító, füstölő- és illatszereket. A fából nyerhető festék, olaj, ragasztó és cserzőanyag. Alapanyaga nagyon sokféle használati eszköznek, tárgyakká, hangszereknek, sőt művészeti alkotásoknak.

Az emberek e legrégebbi időktől kezdve tisztelték, csodálták a fákat, az erdőket a madarakat. Mindannyiunk számára létkérdés, hogy a mai kor gyermekeiben is éljen tovább ez az áhitattal átszőtt tisztelet, és vezesse el őket ezen élőlénycsoportok oltalmazása szükségességének felismeréséhez és ennek érdekében az aktív természetvédelemben való részvételhez.

Madarak és fák napja eredetéről érdemes tudni, hogy az 1800-as évek végétől szemlátomást pusztult erdő, mező. Az európai államok 1902. március 19-én egyezményt kötöttek a mezőgazdaságban hasznos madarak védelme érdekében. Már ebben az évben Chernel István ornitológus szervezett madarak és fák napját.

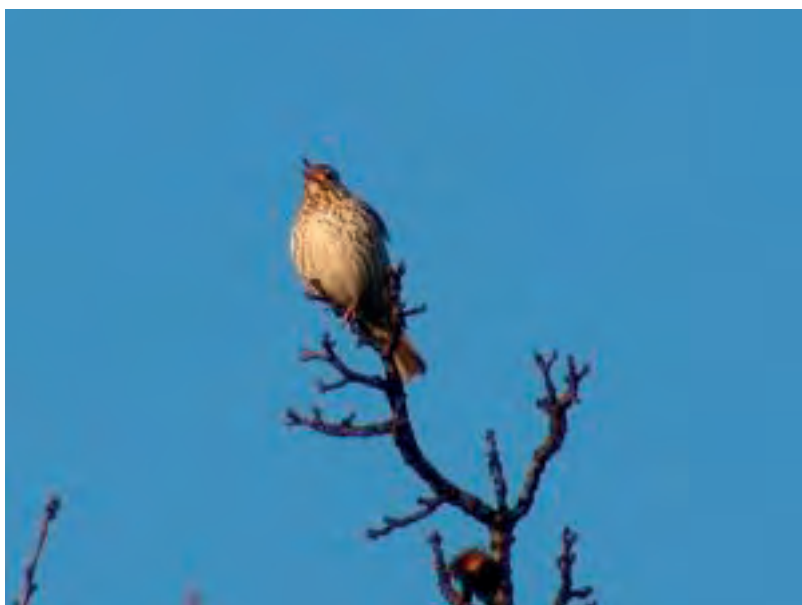
Hivatalos bevezetésére Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter körrendeletben írta elő: évente egy napot a népiskolákban a tanító arra szenteljen, hogy a tanulókkal a hasznos madaraknak és azok védelmének jelentőségét megismertesse, illetve e napon eper- vagy más gyümölcsfákat kellett ültetni, illetve öntözni.

Az állatvédő egyesület és a Magyar Ornitológiai Központ – Hermann Ottó irányításával – jelentősen támogatta ezt a nemes mozgalmat. Századunk első felében minden májusban sor is került erre a programra. A második világháború után sokat veszített népszerűségéből, de a kilenc-

venes években ismét egyre többen ünneplik meg. 1996 óta kormányrendelet alapján a madarak és fák napját május 10-én ünnepli az ország.

A Bibliában sokszor utalnak madarakra, gyakran tanító jelleggel. A hihetetlenül gyors struccról például Isten ezt mondta Jóbnak: „magasra emelve csapkodja szárnyát, nevet a lovon és lovasán” (Jób 39:13, 18). * Isten ezt is kérdezte Jóbtól: „Vajon a te értelmed műve, hogy felszáll a sólyom...? Vagy talán a te parancsodra történik, hogy fölemelkedik a sas...?” (Jób 39:26, 27). Mindebből azt tanulhatjuk, hogy a madaraknak nincs szükségük a segítségünkre a bámulatos teljesítményükhöz. A képességeik Isten bölcsességét dicsérik, nem az emberekét.

Salamon király írt a gerlebúgásról, amely a tavasz beköszöntét jelzi (Énekek éneke 2:12). A zsoltáríró a fecskéket említette meg, amikor azt az óhaját fejezte ki, hogy bárcsak Isten templomában szolgálhatna. Szavai némi irigységről árulkodnak: „Még a madár is talál házat, a fecske is fészket magának, ahová fiókait rakja, a te fenséges oltárodnál, ó, seregek Jehovája” (Zsoltárok 84:1–3).

Jézus Krisztus is megkapóan beszélt a madarakról. A Máté 6:26 például így idézi a szavait: „Figyeljétek meg gondosan az ég madarait, mert nem vetnek, nem is aratnak, nem is gyűjtenek tárházakba, égi Atyátok mégis táplálja őket. Hát nem értek ti többet náluk?” Ez a megható szemléltetés arról biztosítja Jézus követőit, hogy Isten értékesnek tartja őket, és soha nem kell aggódniuk, hogy meglesz-e mindenük, amire szükségük van (Máté 6:31–33).

A madármegfigyelés méltán közkedvelt szabadidős tevékenység, hiszen ezek a teremtmények bámulatba ejtenek minket a bohóckodásukkal, szépségükkel, udvarlási szokásaikkal és az énekükkel. És ha egy kicsit elgondolkodunk, értékes tanulságokat is levonhatunk, miközben nézegetjük őket. Te is gondosan megfigyeled az ég madarait a környezetben?

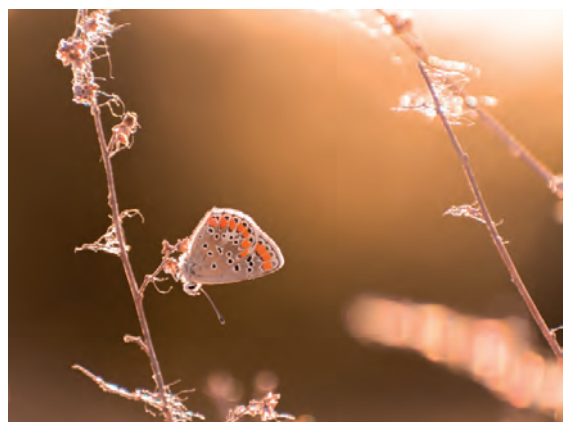
Lovásziné Anna

Nyitott szemmel

Tálos Hunor Bendegúz

Van az úgy, hogy jövünk-megyünk a városban, összehatalálkozunk egy rég látott ismerőssel, és megkérdezzük tőle, hogy vagy, mi újság. Én is így jártam, kérdeztem, és meghallgattam a választ. Tágra kerekedett a szemem, és egyre nagyobb kíváncsiság fogott el, miközben Tálos Zoltán (akinek üvegművességéről írtam egykor a Paksi Tükörben) egyik gyermekének, Hunornak a hobbjáról mesélt. A beszélgetés befejeztével úgy éreztem, ezt a fiút mindenképpen be kell mutatni, hisz amit elért, és amit tesz, az példa lehet sok fiatal számára. És mi, paksiak büszkék lehetünk rá.

Tálos Hunor Bendegúz családjával Pakson él, itt járt általános iskolába. A Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnáziumban tanult tovább, ahol idén érettségizett. Diákévei alatt számos tanulmányi versenyt megnyert, eredményesen teljesített. Érdeklí a geológia, és rendkívül tehetséges a fotózásban.

A Diós Kristóf természetfotó pályázaton II. helyezést elért fotója

Fotózás

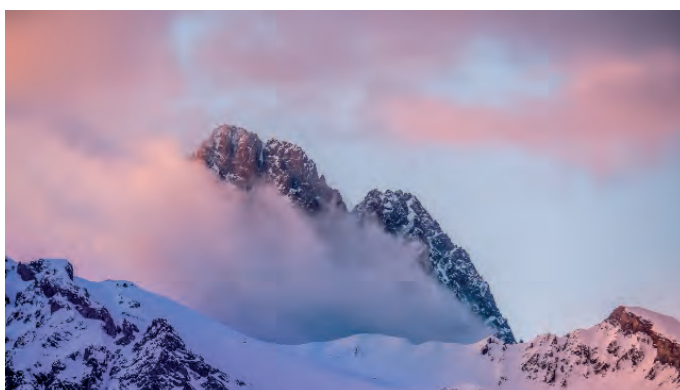
Természetfotóin keresztül a tájak szépségét, a pillanat és a helyszín által nyújtott benyomást igyekszik visszatükrözni. Izgalmas kihívásnak találja az építészeti kincsek, a struktúrák, a formák megörökítését is. Képes meglátni és megörökíteni a fény és árnyék játékát. Fotóit bemutatta több versenyen, pályázaton és kiállításon, és mindenütt sikerrel szerepelt. Fotóanyagából a bonyhádi városi könyvtárban és a gimnáziumban rendeztek kiállítást. Az Evangélikus Középiskolák III. Országos Diós Kristóf Természetfotó Pályázatán 2. helyezést ért el. Aktív tagja volt a gimnáziumi fotószakkörnek. Több alkalommal kérték fel fotózással kapcsolatos feladatokra, saját osztályának érettségi tablóját is ő készítette.

„Képeimmel igyekszem az apróbb, kevésbé szembetűnő részletekre fókuszálni, illetve a többség által is jól ismert témákat új, a megszokottól eltérő szemszögből bemutatni – emeli ki Hunor fotózási hitvallását. – A lencsémén keresztül szeretnék minél többet átadni a természet, illetve a fotózás iránti szeretetemből, és ösztönözni az embereket, hogy járjanak nyitott szemmel.”

Tanulmányi versenyek

Hunor örömmel áll a feladatokhoz, és eredményesen teljesít. Szorgalmas, igyekvő, jó képességű, és a munkába fektetett energia meghozza számára az eredményt. Idén két országos földrajzversenyt is megnyert, a Hajdú Moharos József földrajzversenyt és a Kovács János földrajzversenyt. Gimnáziumi csapatával részt vett az idei Zöld Gömb című országos tévés vetélkedőn. A diákok immár másodszor nyerték meg iskolájuknak a kupát a bajnokságon.

Másik hobbija az ásványgyűjtés. A lelőhelyek felkutatása során sok gyönyörű tájat fedezett fel, és ezek során fogalmazódott meg benne a fotózás iránti érdeklődés, hogy ezeket a lehető legszebb módon megörökítse. Nemcsak a hazai lelőhelyeket keresi fel, hanem a környező országokban, Ausztriában és Erdélyben is szívesen kutat ásványok után. Ebből a hobiból komoly érdeklődés alakult ki, és geológiai területen szeretne továbbtanulni.

Néhány ásvány Hunor gyűjteményéből

Ametiszt, Telkibánya, Magyarország

Gránát, Obergurgl, Ausztria

Üvegopál, Mátrafüred, Magyarország

Kősó, Parajd, Románia

Smaragd, Bramberg am Wildkogel, Ausztria

Kalcit, Polgárdi, Magyarország

Gutai István

Jelentés a szívdobogásról II. – Pálffy Margit pódiumestjei

„...Tündökölte, ami nagyon fájt...”

Előadóestjeit látva a versmondás Antigonéjának, nagyasszonyának, Piaf-jának, főnixmadárnak, korunk Dérynéjének, nő-Latinovitsnak nevezték. (Antológia Kiadó, 2019)

A második kötet Előszavában Medvigy Endre személyes élményei alapján emlékezteti az olvasót, hogy a múlt század utolsó harmadában a művészi élményen túl milyen nagy szerepe volt a magyar társadalom ébresztésében Bánffy György, Berek Kati, Jancsó Adrienne, Mensáros László, Tompa László előadóestjeinek.

„A hetvenes években az előadó-művészetben egy fiatal csillag tűnt fel, Pálffy Margit” – írja a József Attila-díjas irodalomkutató.

(Korábban a fiatal csillag a veszprémi Aréna Színpad tagja. Latinovits Zoltán halálának hírére Szokoly Tamás költő, a színpad vezetője, rendezője Elbocsájtott légió címmel emlékműsort szerkesztett, amelyben Pálffy Margit is szerepelt. Három előadás után betiltotta a hatóság. Az előadóművész 2005-től ezt az emlékműsort monodrámaként Kussoltat a sors címmel százszor adta elő. Rendezője Szokoly Tamás.)

Szécsi Margit korai verseiből és interjúrészletekből szerkesztett előadóestjét Pálffy Margit Jelentés a szívdobogásról címmel 1976-ban mutatta be. Álljon itt korábbi rendezőjének véleménye:

„Pálffy ökonomikusan válogatott nagyszerű előadóestjének metszete, fegyelmezetten, saját egyéniségét Szécsi ezüstveretű világában átfürdetve, a versek eltérő sajátos légkörét nagyszerűen érzékeltetve részeltetett abban a csodában,

*A Kussoltat a sors
– Latinovits Zoltán emlékezetére című önálló esten*

ami bizony pódiumon a legritkább tünemény: a vers szemünk láttára, jelenlétünkben született meg.”

Az előadóművész egész életét meghatározta találkozása Szécsi Margittal: „Ha nem ismerem meg az ő verseit, valószínűleg soha nem állok pódiumra. Életem aranyetszéspontja, hogy a költőnőt személyesen, haláláig ismerhettem.” (A színművész hat előadóestet állított össze és mutatott be Szécsi Margit verseiből.)

1992. Debrecenben, a Kőlesey Művelődési házban „Ez a nyár”-est befejező versét, a címadót mondom
Fotó: Vargáné Karap Nelli

Ez a nyár a címe a két tragikus sorsú költő, Hervay Gizella és Szilágyi Domokos verseiből szerkesztett emlékműsorának. A címadó Szilágyi Domokos-költeményen kívül elhangzott benne a többi között a Szegénylegények, a Bartók Amerikában és Hervay Gizella Gombnyomásos életveszélyben, Lódenkabát Európa szegén című verse is.

„A színművész együtt sír, örül, lélegzik a versekkel – írja a Széchenyi-díjas irodalomtörténész, színikritikus Szakolczay Lajos –, és olyannyira közel kerül hozzájuk, hogy azt hihetnők, saját életrajzát mondja.”

(Ha összevetjük Szokoly Tamás és Szakolczay Lajos [később pedig mások] értékelő mondatait, észrevehetjük azt, ami közös bennük: az átéltség, az előadóművész teljes azonosulása a költők gondolataival.)

Az Üzenek lovat című estjén Pálffy Margit kortárs magyar költők verseit szólaltatta meg, talán pontosabb azt mondani, adta elő, élte át. Medvigy Endre Ratkó József címadónak választott verse mellett Csoóri Sándor Zúzmara-koszorút a sírra (amellyel a költő Visky Árpádra, a román titkosszolgálat által meggyilkolt sepsiszentgyörgyi színészre emlékezik) és Nagy László a Bartó táncegyüttesnek szánt Táncbeli tánc-szók és Szécsi Margit Madár-e az denevér című, Kassák Lajos ifjúságát idéző versét ajánlja. Kiegészíthetjük az ajánlást Nagy László József Attila és Medvezsoltár című versével.

Pálffy Margit Kondor Béla (aki nem csak festőművész, hanem költő is volt) verseiből és Szécsi Margit Kondor Béla emlékének írt Imák című verséből mutatott be Valaki önarcképe címmel pódiumjátékot. Kérdésre válaszolva ezt nyilatkozta a színésznő: „...a Harminc év és Mégsem sikerült elveszítenem magam kezdetű Kondor-mű állt hozzám legközelebb. Ez arról szól, hogy minden emberben él a vágy, hogy valamit hagyjon maga után. [...] jelet hagyni, hogy voltunk. Ez hajt engem is.”

„...hogy lehet egy ilyen törékeny nőben ennyi erő, lázadás, szenvedély, dac, keménység...” – tört elő Bogyai Katalin ENSZ-nagykövetből a kérdés, látva Pálffy Margit teljesítményét.

„Borzongatóan gyönyörű – írta Horváth Ágnes író, festőművész a Szindbád hazamegy után. – [Pálffy Margit] érzelmei széles skálájával, megrendítő empátiás képességével közvetítette Márai gondolatait.”

Márai Sándor Krúdy Gyula utolsó napjáról írt regényének címét választotta előadójának címéül a művész. A nagy író elődre emlékező prózarészlet is elhangzott a műsorban, akárcsak a Posillipóban 1951 nyarán született Halotti beszéd és a New Yorkban 1956-ra keltezett Mennyből az angyal, és az író „rettenetes” magányában született Ádám indult így el és Hazám című vallomása.

A tragikus sorsú Erzsébet királyné (egy anarchista mérénylet ölte meg) verseit Különvonatban címmel hol bajor népviseletben, hol farmerben adta elő Pálffy Margit.

„...hiba volna, ha azt gondolnánk, hogy dilettáns költő” – hívta fel a figyelmet Katona Tamás történész az előadást bevezetőjében. A versmondó az uralkodóné verseit Picasso színeként szerinte rendezte ciklusokba.

A pódiumművész pályájának 20. évében lépett a közönség elé Kiss Anna A macskaprémkalapos hölgy című monodrámájával.

Pálffy Margit 9. önálló estje a már említett Elbocsájtott légióból rendezett Kussoltat a sors című monodráma lett.

„Pálffy az önpusztításba menekülő, a nem egyszer valódi mártíriumra kényszerülő, a jelent eleven hússal-ideggel élő, a Múltat magukba asszimiláló, ostromozó és önmagukkal is kegyetlen – nem röstellem leírni – Zseni-Emberek, Ember-Zsenik – sorsképletét mutatja fel, a Tőle megszokott eleganciával és átélő – távolságtartó acél-hidegséggel” – értékeli egykori színésze teljesítményét a szerkesztő-rendező. (A műsorban elhangzó névmontázsban azóta helye van Szokoly Tamásnak is.)

Alföldi Jenő kritikus tűnődése is (egyensúlyként?) elhangzik a zsenisorsról: „Nem tudom mennyiben okozta szívszorítóan sorozatossá váló tragédiájukat a kényszerűen túlfeszített munkatempó, az alkotóerő kifáradása, az idegrendszer alkati gyöngesége, a kisiklott magánélet, esetleg az alkohol...”

Klasszikus és magyar kortárs költők verseiből, valamint Latinovits Zoltán prózai írásaiból szerkesztett Annak, aki szeret című előadójáték volt Pálffy Margit utolsó fellépése.

1979. Az életmű összefoglaló estemen is elhangzó „Madár-e az denevér”-t Veszprémben, a Dimitrovvban adtam elő Szokoly Tamás meghívására.

Fotó: Puskás Péter

Életművét összefoglaló, 10. pódiumműsora a Szimfónia. Verskatedrálisok vájtfülüeknek. A kötetet olvasva meggyőződhetünk róla, Pálffy Margit milyen verseket tart a XX. században épült költemény-székesegyházaknak: Szécsi Margit Madár-e az denevér, Imák, Mennybe menendő hajó. Kondor Béla Harminc éve holt költő beszél bensőmben, Tanács nekem, Nagy László Medvezsoltár, Csoóri Sándor Levél Gregory Corso amerikai költőnek, Szilágyi Domokos Bartók Amerikában, Ez a nyár, Hegyek, fák, füvek.

Pálffy Margit 1975-től 2019-ig tartó művészi pályája végeztével Manifesztum címmel számvetést készített. Ebben sorra veszi azt a számtalan (fővárosi és vidéki, külföldi) helyszínt, ahol bemutatta műsorait és összefoglalta életművét.

Átélt zsúfolt házak előtti hangos sikereket, vastapsos, lábdobogósos tetzésnyilvánítást, nézőszámrekordokat döntött.

„Elmondtam, kimondtam, amit akartam.” Életformaként élte művészi tevékenységét; az egyetemes költészetet terjesztette, nem politizálva, de ítélkezve, „kőkemény fizikai munkát” végezve. (Pódiummunkásnak tartja magát, kiáltványát is így írta alá.)

Pálffy Margit „az erőteljes, intenzív, mindent beleadó. indulatos versmondás” híve, Hervay Gizellával vallja: „Én azokkal vagyok rokon, akik egész testtel hasítanak a szélbe, csontjuk is rámegy az életben maradásra...”

A Békés megyei Jókai Színház stúdiószínpadán
Ez a nyár – Hervay Gizella- és Szilágyi Domokos
-emlékestén

„Ezeket a műveket bátorság volt megírni, bátorság kellett az elmondásukhoz, és bátorság kellett a befogadásukhoz...” A választott versek a vérévé váltak, úgy mondta, mintha ő írta volna őket. (Ezt számos kritikus is megállapította.)

Úgy érzi, teljesítette hivatását. „Nekem nincs szükségem az úgynevezett önigazolásra vagy bizonyításra, mert bizonyítottam, megmértem. És igen: súlyosnak találtattam” – vallja jogos büszkeséggel.

Ahogy a hosszabb ideig csúcsformában versenyző élsportoló, ő is észrevette szervezetének üzenetét, és visszavonult. Ebben (mindnyájunk örömeire csak félig) követte Gréta Garbo elvét: „Egy művésznek időben kell abbahagyni...” Úgy tapasztalta, „az új generációt már nem érdekli a magasrendű költészet”. Régi sikerei helyszínein nem fogadták, csukódtak vagy ki sem nyíltak előtte az ajtók. Egy könyvtáros így fogalmazta meg tömören az új trendet: „Ne zaklasson műsorával!”

1990. A különleges, felejthetetlen élmény. Eljuthattam Japánba! Öt városban vendég szerepeltünk a Csokonai Színház tagjaival. „Selyemtollú köcsög” – Tszú szerepében Daniellfy Zsolttal

Törölközővel leszorította a felső testemet, majd rám adta a több-százezer forintot érő kimonót.

„A japán öltöztetőnő lefehérítette bőrömet, az öltöztetés végén törölközővel leszorította felsőtestemet, majd rám adta a több százezer forintot érő kimonót. Két óra után elkészültem.”

1993. Sárváron, a Nádasdy-Várban. A pódiumest freskók, antik tárgyak között zajlott.
Fotó: Novák Zsuzsa

2000. V. 17. Rómában, a Magyar Akadémián Márai önálló estemen itt a „Casanova” című prózaverset mondtam.
Fotó: Szabó Győző

Egyik méltatójának, Böröndi Lajos költő-újságírónak lenne igaza? „...lassan vele hal ki egy műfaj, egy tisztességes versmondás, a pódiumművészet.”

2003. Hajdúdorogon, a Művelődési házban.
„Ember-énekű Ember”, két részes Szécsi-est

2004. V. 10. Budapesten, a Nemzeti Múzeumban
(Molnár László sorozatszerkesztő négy alkalom-
mal is adott lehetőséget a megmérettetésre.)
Fotó: Dabasi András

Nagy László: Táncbeli táncszók előadása közben
Fotó: Horváth Balázs

2008. Budapesten, az Eiffert-műteremben el-
mondtam végig a verseket. Fotó: Eiffert János
fotóművész.

József Attilával szólva: Íme, kész a leltár.

A pódiumművész életében azonban nem tétlenség, hanem a szellem, a lélek gazdagítása következett; „filmek, színdarabok, kiállítások, zene és utazás más kultúrákba”.

Muravidék Baráti Kör Egyesület, 2023.

A könyvismertetés első megjelenése: naputonline.hu.

A fotókat Pálffy Margit engedélyével közöljük.

Nagy Balázs

Arnulfo Segovia rejtélye

Előre kell bocsátanom, hogy sohasem hittem a természetfölöttiben. Bár az itt leírt történet igaz, és számomra máig teljesen megmagyarázhatatlan, elképzeléseimben mégsem inogtam meg. Eddig egyszerűen nem engedhettem meg magamnak, hogy a módszeresen kigondolt világgépemen, amit családi és baráti beszélgetések alkalmával többször fennhangon védtem, csorba essék. Mindig úgy gondoltam, hogy a világmindenség titkai kifürkészhetők fizikával, kémiával, biológiával és egy kis matekkal. Ha pedig van is valaki valahol, aki ezt az egészet létrehozta, ezeket hagyta itt rendezőelveknek, mielőtt visszavonult. És minden más csak az emberi fantázia szüleménye.

Fél évtized távlatából visszatekintve azt kell mondanom, minden macacsságom ellenére sem az én döntésem volt, hogy abba a házba költöztünk, amiben ma is élünk. Számtalan ingatlan megtekintése után azért esett arra a Paks óvárosában lévő házra a választásunk, mert kislányunk, Abigél, attól a pillanattól kezdve, hogy a küszöböt átlépte, ledobta minden vele született féltékenységét, és rögtön birtokba vette a lakást. Addig mindenhol megállt az ajtóban, nem mert belépni a számára idegen helyekre. Mintha kiszagolta volna a dohos falakat, a túlterhelt kábeleket, a ház alatt húzódó régi pincét. Érzékenysége nekünk természetes volt, a lakóknak rossz ómen. De ebben az esetben, mintha csak a ház édesgette volna magához. Az idős hölgy, aki addig benne élt, el volt ragadtatva. A szobák megteltek élettel, a sok kitömött állat, amit a néhány éve elhunyt vadász férj hagyott maga után, hirtelen nem az elmúlás mementói volt, hanem pusztán játék egy ártatlan gyermek szemében.

Mikor megvásároltuk a házat, Abigél még három sem volt. Négy is elmúlt, mire beköltöztünk, és a következő évben megszületett Rebeka. Annak az évnek a nyarán jelent meg Arnulfo Segovia.

Aki azt várja, hogy a történetben egy poltergeist keseríti meg az idilli családi életet, annak csalódnia kell. Mert Arnulfo Segovia nem egy kopogó, könyveket dobáló szellem volt, hanem egy gyík, egy közönséges kis zöld gyík, aki a kertünkben élte látszólag háborítatlan életét.

Abban az évben korán jött a nyár. A május a júliust mímelte. Reggel a teraszunkról a folyó felett függő gyöngyházzsín pára miatt alig lehetett látni az atomerőművet és a város déli részén a Makovecz-templomot. Kilenc körül az erős napfény már bántotta a szemet, és tejfehérré festette az eget. Napközben nehéz volt a délkeletre néző domboldalon, ahol a kivágott szőlőtőkék helyén a frissen ültetett facsemeték még szemernyi árnyékot sem adtak. Talán pont ez tetszett meg az udvarban Arnulfo Segoviának. A kegyelmet nem ismerő, kérlelhetetlen napfény.

Abigél találkozott vele először. Reggeli előtt szokása szerint kirohant a teraszra, majd le a kertbe. Az ő feladata volt a fekete rigókat távol tartani az epertől, és ezt véresen komolyan is vette. De aznap a játékos kiabálás elmaradt. Hallottam, ahogy a szúnyoghálót becsapja maga mögött, majd pár másodpercre rá még egyszer. Az ajtónál, a küszöbön állt, ott találtam rá. Mögé léptem, ujjaimmal a füle mögé tűrtem néhány rakoncátlan hajtincset. Le sem vette a szemét a teraszon álló nagy terrakottakaspóról, amiben a citromfa volt.

– Mit lesel? – kérdeztem.

– Ott van egy kis kígyó – mondta selypítve.

Nem tartottam elképzelhetetlennek, hogy kígyó legyen a kertben. Szüleim házánál a kilencvenes években hemzsegték a homoki viperák. Ásóval vadásztunk rájuk a kertben, a borsó között, és apám a ház körül minden szegletet, repedést a betonban bepermetezett, hogy anyámnak végre nyugta legyen. Ahogy megjelentek, úgy tűntek el, egyik napról a másikra.

Komolyan kellett vennem a dolgot. Harcra készen léptem ki az ajtón, kezemben egy szelfibottal, hogy majd lenyomjam a fejét, ha támadna. Abigél szorosan a nyomomban. A földön, a citromfa agyagkaspójához simulva egy teljesen ártalmatlannak tűnő gyík napozott.

– Egy gyík – mondtam halkán.

– Ő? – mutatott rá Abigél.

– Igen, ő csak egy kis gyík. Ha óvatosan, lassan mozgunk, talán nem szalad el. – Lehasaltam, talán egyméternyire tőle. Abigél szorosan mellém bújott.

– Nem bánt? – kérdezte suttogva.

– Nem. Ha melegebb lenne a teste, talán el is szaladna. De még álmos, kifeküdt a napra, hogy erőre kapjon.

– Hogy hívják?

– Fogalmam sincs.

– Arnulfo Segovia.

– Micsoda? – néztem rá elképedve.

– Arnulfo Segovia.

Nevetnem kellett, és erre a gyík felkapta a fejét. Végigszaladt a teraszon, el az asztal és a fonott székek alatt, és eltűnt a sövényben.

– Elfutott – mondta Abigél szomorúan.

– El bizony. Gyere, hozzunk reggelit. Együnk itt kint.

Mikor mindegyik szelet kalácsot megkentük aranyló mézzel, és a kakaót szűrscsöltük, újra feltűnt Arnulfo Segovia. Felmászott a zöldellő sövényre, lábaival ügyesen egyensúlyozott a vékony ágakon, és fejét óvatos, apró mozdulatokkal csavargatta. Minket nézett, és okos szemével egyenként végigmérte a családot. Feleségem, kezében Rebekával, átült az asztal másik oldalára, annyira zavarta a kis állat.

– Mami, téged néz. Arnulfo Segovia téged néz. Tetszel neki – nevetett Abigél.

Onnantól kezdve Arnulfo Segovia minden reggelinél feltűnt. Vagy a kaspó mellett lapult, vagy a sövényben bújt meg, néha a lépcső tetején sziesztázott, farkát lelógatva a felső fokon. Abigél morzsákat dobott neki, de ő nem kért belőlük. Nem láttuk enni, de egyre nagyobb lett. Június lett, és ő nem tágított. Figyelt minket. Napközben ritkán láttuk, nem igazán tudtuk, merre jár, de Abigél minden reggel kiszaladt, lehasalt a kőre, úgy, mint első nap, és csacskaságokat sugdosott neki. A kis gyík pedig nyugodtan hallgatta, és nem csinált mást, csak tekergette a nyakát.

Egyik délelőtt, amikor a redőnyt engedtem le, hogy kizárjam a nap forró sugarait, észrevettem, hogy a gyík ott terpeszkedik a párkányon. Felszaladhatott a kőporos falon.

– Abigél, itt a gyíkod.

– Ő nem gyík. Ő Arnulfo Segovia – mondta, miközben a plüssállatait rendezte az ágyán.

Akkor már egy jó ideje nem beszéltünk a gyíkról. Természetesnek vettük, hogy ott volt, ugyanúgy, mint a galambokat vagy a rozsdafarkúcsaládot a fiókákkal. Feleségem nem örült a jelenlétének, engem lefoglaltak más dolgok, nem foglalkoztam vele. Meglepődtem, hogy még mindig ennyire ragaszkodik ehhez a névhez. Vajon honnan vehette? Egy meséből? El sem tudtam képzelni. Tesztelni kezdtem. Mikor az utcán, sétálás közben és a Stella cukrászda előtt üldögélve észrevettem egy gyíkot, majd rámutattam, hogy „hé, ott van Arnulfo Segovia!”, akkor morcosan, lefitymálva annyit mondott, „az csak egy gyík, nem Arnulfo Segovia”.

Nagyon sok időt töltöttem Abigéllal, részt vettem és alakítottam minden kis játékát. Heverészttem mellette, ha ő belemerült egy rajzfilmbe, elolvastam minden mesekönyvét, és mindig megkérdeztem, mi történt az óvodában. Úgy gondoltam, mindenről beszámol. De ez a név nem tűnt ismerősnek.

– Vajon honnan vehette ezt az Arnulfo Segovia nevet? – kérdeztem egyszer a feleségemet, de ő sem tudta.

Egy este beírtam a nevet a Google-ba. Fogadni mertem volna, hogy egy rajzfilm szereplője lesz. De semmi ilyesmi. Aztán több kevésbé érdekes írás mellett egy nekrológot is találtam. Egy öreg texasi fickó halálhírét, aki hetvenegy éves korában, 2009. március 17-én halt meg egy texasi kisvárosban, Edinburgben. Pont a bajszos, cowboykalapos fickó képét nézegettem, amikor Abigél pizzamában odalépett az asztalhoz.

– Ő az! – kiáltotta.

Annyira bele voltam merülve a dologba, hogy fel sem fogtam, mit beszél.

– Kicsoda, micsoda? – kérdeztem csak úgy mellékesen, mint aki választ sem vár.

– Arnulfo Segovia.

Becsuktam a szemem, és lehajtottam a laptop tetejét. Az ismeretlen szorongatta a torkom. Ledöbbsentem és megijedtem, úgy éreztem, valami olyasmibe keveredtem, ami túl van azon a határon, ami épeszű embernek elviselhető.

– Menj aludni, Abuska. Adok teát, aztán betakargatlak.

Utána visszaültem a gép elé. Néztem a fickó képét. Arnulfo Segovia. Ő lenne? De hát én nem hiszek az ilyesmiben! Nem hiszek semmi ilyesmiben! Vagy csak véletlen az egész? Csak játék? Meg voltam zavarodva. Nem tudtam, mit kellene tennem ebben a helyzetben, nem tudtam, kinek szólhatok, egyáltalán van-e értelme szólani bárkinek is. Mert mi történt tulajdonképpen? Nem történt semmi. Semmi, de semmi. Mégis, akkor félni kezdtem a gyíktól. A gyíkban lakozó ismeretlentől, a természetfelettitől.

Először nem akartam róla beszélni, de aztán mégis elmeséltem a feleségemnek. Keresztény emberként nem hitt a lélekvándorlásban, ahogy én sem, mégis elkezdtem védeni a még fel sem állított elméletet. Hogy a kis zöld gyík, akit Abigél Arnulfo Segoviának hív, nem más, mint a néhány éve elhunyt, Texas állambeli Arnulfo Segovia reinkarnációja. Hogy abban a kis gyíktestben annak az embernek a lelke lakik, akit felesége, Josefina, és gyermekei, Selma, Letty, Arnie, Marco, Mari, Rey, és Cesar mind, mind

gyászolnak. Feleségem természetesen elhessegette a gondolatot, hogy emögött valami mélyebb tartalom lehet. Én régebben kíváncsiságból olvastam efféle dolgokat, ahogy sok minden mást is, de ez csak még jobban összezavart. Egész éjjel nem aludtam. Ültem a teraszon, néztem a csillagokat, és fizikailag szinte megszűntem létezni a langyos, balzsamos éjszakában. A gondolataim útra keltek a csillagok között, téren, időn és filozófiákon át. Mindent okosan kigondoltam, hidat vertem a vallások közé, és megoldottam a túlvilág rejtélyét, majd mindent elvettem, és kezdtem előlről, mígnem pirkadni kezdett, és a fonott székben ülve elaludtam.

Két óra múlva a nap a háztető fölé tornázta magát, és a fénye felébresztett. Arnulfo Segovia ott hasalt az asztalon, arcomtól fél méterre. Olyan hirtelen ugrottam fel, hogy a szomszéd ház tetején a galambok csapatostul reppentek fel. Rettegtem attól a gyíktól. A megmagyarázhatatlantól.

A papucsomat az asztalhoz vágtam. Szerencsére nem talált. Arnulfo Segovia elszaladt, én pedig ott maradtam dobogó szívvel, remegő lábakkal. És nagyon szégyelltem magam. Kiderült, hogy én sem vagyok külön! Ilyenek vagyunk mi, emberek. Ha valamit nem értünk, megpróbáljuk elpusztítani.

– Nem iszol egy kávét? Mikor keltél? – kérdezte a feleségem, amikor be mentem.

– Most nem hiszem, hogy szükségem lenne rá. Találkoztam Arnulfóval – mondtam, de egy szót sem szóltam a merényletemről.

Amikor Abigél felkelt, megkérdeztem tőle, mit tud Arnulfo Segoviáról. A vállát vonogatta, nem akart róla beszélni, de azért kiszaladt a teraszra. A gyík nem volt ott. Jól rájesszthettem.

Már majdnem befejeztük a reggelit, amikor megjelent Arnulfo. Abigél szeme felcsillant. Egy ideig némán figyelte a gyíkot, majd felém fordult.

– Nem haragszik rád – mondta mosolyogva. – Szeret minket.

Kedvem lett volna kirohanni a világból. Nem tudtam, mit tegyek. Kezdttem úgy érezni, hogy az az állat akar valamit tőlünk.

Végső kétségbeesésemben írtam a fiának, Marco A. Segoviának, aki az apja halála után Weslacóba költözött. Csak őt tudtam beazonosítani. Nem volt mit szépítenem a dolgon, teljesen tárgyilagosan megírtam a történetet úgy, ahogy van. Hogy az apja egy gyík képében megjelent a kertünkben, és jóban van a lányommal. Gondoltam, hogyha buggyant európainak néz, az nem az én hibám. De nem ez történt. Nagyon komolyan vette az ügyet, és a családja más tagjai is írogatni kezdtek nekem. Azt akarták, hogy meséljek nekik a gyíkról. Letty még egy kis levelet is írt,

amit aztán felolvastam neki. Arnulfo nyugodtan, a terrakottakaspóhoz bújva hallgatta végig. Szomorú volt a szeme, de lehet, hogy ezt már csak én képzeltem bele. Azokban a napokban néha eszelős nevetés jött rám, és egyszer már csak otthon vettem észre, hogy vettem egy üveg tequilát a Sparban.

Aztán egy augusztus eleji, fátýolfelhős, szeles napon a mese véget ért. Valahová indultunk, épp a szandált adtam rá Abigélre. Az előszobából, a nyitott ajtón át láttuk, ahogy a szomszédban lakó gebe macska felugrott a teraszra, és megölte Arnulfo Segoviát. Abigél sírt, olyan keservesen és vigasztalhatatlanul, mint még soha. Csak remélni mertem, hogy Arnulfo lelke idővel egy erősebb testbe vándorol, vagy végre nyugalomra lel.

Ám az én kálváriám ezzel nem ért véget. A Segovia családnak nem mertem elmondani, mi történt. Szerettek volna skype-olni Arnulfóval. Hiába bizonygattam, hogy kint már nincs ereje a wifinek, és amúgy is elszaladna, ha közel mennék hozzá. Ők komolyan hittek benne, hogy a nagypapa gyíkként él Magyarországon, és beszélni akartak vele. Nekem ez nonszensznek tűnt, de ők mások, és ezt el kellett fogadnom. Vagy el kellett menekülnöm. Búcsúzásul még küldtem nekik egy fotót egy másik gyíkról, aztán töröltem a Facebook-profilomat.

Próbáltam megnyugodni, nem beszélni róla. Még hónapokig hajtottam azt a gebe macskát, hogy bosszút álljak Arnulfóért. Eszembe jutott, hogy hátha ő is valaki, valami más volt korábban. És vajon én ki lehettem? Vagy örültség az egész? El kellett engednem, mert nem tudtam megmagyarázni. Túl sok energiámat emésztett fel. Aztán ahogy a nyár őszbe, az ősz télbe hajlott, ahogy a citromfát a nagy kaspóban beköltöztettem a tárolóba, ahogy a fények elhalványultak, az árnyak megnyúltak az udvarban, hagytam kihunyni magamban az érzést, hogy valami rendkívüli történt, és egyre csak azt hajtogattam, hogy nem történt semmi, nem történt semmi.

(Az alábbi írásom 2020 májusában, a karantén időszakában a Petőfi Irodalmi Múzeum egyik pályázatának nyerteseként jelent meg az interneten. Nyomtatásban azóta nem közöltem.)

Takácsné Tóth Márta alkotásai

REKVIEM A MÉG NEM SZÜLETETTÉRT

Aznap, mikor történt, oviba menet
Az ötéves lányom kérdezgetett:
Anyá, mikor lesz kishúgom nekem?
Érzi? Belém lát? Elszorult a szívem,
És nem feleltem.

Közös döntés volt. Vegyük a tényeket:
Kisebbik fiunk betölti az egyet;
20 hét után így is dolgoznom kellett;
Nem vállalhatunk fel egy negyediket
Védőspirál mellett.

Nálam lett az egy százalék hiba,
Nem szabadott volna előfordulnia!
A kisbabának árthat a szerkezet...
Elbírnánk egy ilyen nagy keresztet?
Eszement helyzet.

Helyes döntés volt? Biztosan tudtam?
Hívó emberként magamat okoltam.
M megbocsáthatatlan bűn nyomaszt engem:

Takácsné Tóth Márta
Rekviem a még nem születettért című
verse megjelent a „Bennem élő vihar és
csend” c. pályázat kötetében

Ketten döntöttünk, de mégis, ÉN tettem,
Eldobtam gyermekem!

Immár sok-sok éve magammal cipelem
Millió megkövült, el nem sírt könnyem.
Mikor nedves párnán nyugszik a fejem,
Tudom, álmomban ringattam, öleltem
Meg nem szült gyermekem.

Paks, 2025. 01. 10.

MÉLYPONTON

A Mélyponton c. vers szerepel az Aposztróf Kiadó Szó-kincs 2025 antológiájában, a 96. könyvhét (2025. június) újdonságai közt

Csalódik az ember, és néha téved.
Görcsös magányom szívembe markol:
Vajon délibáb csábított olyankor,
Mikor a szemed a távolba révedt?
Azt képzeltem, lényünk szabadon szállhat,
Átszelünk múltat, jövőt és teret,
Bármi is történjék velem és veled,
Közös az álmunk, és valóra válhat.
Egy bukott filmben bohóc statiszta,
Szomorú Pierrot lettem. Mért ritka,
Hogy a fekete fehérhez passzol?
Görög színészként veszem az álarcot,
Kiállok minden köpést, ütést, karcot,
Mert tudom jól, vár rám az aranykor.

Paks, 2025. 02. 14.

PEDAGÓGUSNAPRA AJÁNLVA

Kint és bent
Lőrcének

Kocsiútra hajtott ki egy bicikli,
Vígan karikázik,
Örvendező rigócsapat fenn a fán
Kórusban trillázik.

Mit füttyöl a rigó? Hogy élni jó?
Miért örül mindenki?
Matekóra, témazáró nagydoli.
Boldog ettől valaki?

Boldog lennék, ha a grundon lehetnék...
Így figyelni de nehéz!
Kint süt a nap, haverokkal fociznék...
„Mit csinálsz, Dani? Már kész?

Két példa van már csak hátra? – mosolyog –
Tarts ki egy kicsit!
Nehéz dolog, ha a nap kint így ragyog” –
S hallom lépteit.

Elkészültem, jókor jött a biztatás,
Ő a kedvenc tanárom, ez nem vitás!

Paks, 2025. 03. 25.

HOZADÉK

A Covid margójára

Féltünk, bezárkóztunk, és az nagyon fájt:
Szeretteink máshol. Értük sírt a lelkem,
De mind átvészeltük az iszonyú ragályt,
S belső énemben nyugalomra leltem.

Van, hogy az élet tesz neked keresztbe;
Orkán dúl kint, a vihar éktelen,
Vagy kését a vég torkodnak szegezte...
Kérd s megadatik! Kegyelme végtelen.

Akadályt legyőzől, a szél elcsitul,
Új távlat nyílik, új ajtók, ablakok.
Ajándékot is kapsz diadémul:
Hitet, mely másokra is átragyog.

Tudod, ott fenn az ég mindig azúr,
De már tudom azt is, hogy velünk az Úr!
Hazaúton Balatongyörökről, 2025. 05. 07.

KÖDTÜNDÉR

Jó lehet ködtündérként az élet,
Bár kinézetre egy rémes kísértet,
Kedves. Átrepüli a végtelent,
És köpenyét lebbentve homályt teremt.

A felkelő Nap sárga foltnak látszik,
A Duna tejfehér párát lehel,
A tündér arca örömtől sugárzik,
Édes hajnali altatót énekel,

És puha párnán elpihen a szó.
Anya kelteget: ébredj már, nincs mese!
Maradj még! Van kérdésem egy csomó!
Érzem, arcomat simítja köntöse.

Kinyitom a szemem, libben a fátyol,
S előttem anya selymes haja táncol.

Paks felé a buszon, 2024. 11. 16.

Takácsné Tóth Márta: Álmodó

TAKTOMA: VISSZATÉRÉS

Elég lesz mára! – gondoltam, miközben a próbateremben az utolsó szám táncrészét is hibátlanul teljesítettem, és megálltam az egész falat beborító tükör előtt. – Már mindenütt reklámok hirdetik a nagy visszatérést. Tíz nap múlva lesz az első fellépés, előtte interjúk. Lesz felhajtás.

Csendben szemléltem magam: az alakom a régi, a hangom is. Hozom majd a megszokott és elvárt formát. A múltkor egy férfi hízelegni akart, és azt mondta, hogy nyugodtan letagadhatnék 10 évet. Miből gondolja, hogy ezt még nem tettem meg? Béla barátomon, az impresszáriómon és rajtam kívül senki sem tudja, hogy valóban hány éves vagyok, mint ahogy azt sem, hogy a nap végén már gyengébben látok. Szerencsére a színpadon ez nem zavar. Műtetni nem akarom a szemem, a kontaktlencsét nem bírom. Szemüvegem van, de mások előtt nem hordom.

Miután feltettem a szemüveget, közelebb léptem a tükörhöz, hogy alaposabban szemügyre vegyem magam. A smink majd segít kihangsúlyozni ajkaimat és jellegzetes, mandulavágású, még mindig ragyogó szemeimet. Az arcommal nincs semmi baj – simítottam hátra a tincseimet –, szinte láthatatlanok a ráncfelvarrás hegei. A fenébe! Hiába a legdrágább napvédő krém, újabb májfolt lett a kezemen! Persze, lehetne kesztyűt húzni, de kánikulában, a színpadi reflektorok célpontjaként ez nem megoldás. Abban az éles fényben feltűnőek lesznek a ráncok a nyakamon és a dekoltázsomon is. Látszik majd, hogy nem vagyok olyan fiatal, mint amit a szép és sima arcom sugall. Valamit sürgősen tennem kell! Jobb tíz irigy, mint egy szánakozó! A kozmetikai megoldások hosszadalmasak, arra nincs idő. Azonnal felhívom Bélát, valami más megoldást kell találni!

– Szia, vészhelyzet! Át tudsz most jönni?

– Épp vacsorázni készültem. Mi az, mi történt? – hangzott a vonal túlsó végéről.

– Nem telefontéma, majd itt harapunk valamit.

– Te jó ég, ma szerda van, ...sárgarépasalátával akarsz traktálni? Inkább hozok magammal valami rendeset!

Alig hogy lezuhanyoztam és felöltöztem, megszólalt a csengő. Nagyon díjaztam, hogy ilyen gyorsan ideért. Miután kipakolt az asztalra, és beszuszkolta magát a karosszékbé, nekiállt falatozni. Tudtam, ha éhes, nehéz vele szót érteni, így csendben ettünk. Ő disznótorost zsíros krumplival és párolt káposztával, én meg a szerda esténként szokásost.

– Ugye, szeretnél te is ilyen vacsit? – mondta elégedett, széles vigyorral, majd megtörölte a száját. – Még egy-két jó fröccs, és megoldjuk azt a vészhelyzetet.

– Oké, egyet kaphatsz, de a másodikért már meg kell dolgoznod.

– Ajaj! Nagyon rövid az idő, de hallottam egy megoldásról, ami segíthet. Az egyik haverom orvosi célokra 3D-s nyomtatóval mesterséges bőrt állít elő. Tudod, égési sérülések, hegek és a többi kozmetikázására. Felhívom, és megbeszélék vele holnap reggelre egy találkozót.

A laborban egy szemüveges, 45 év körüli, kellemes arcú fiatalember, Géza fogadott. Elmélyült figyelemmel hallgatta meg igényünket a kézfej, nyak és dekoltázs tekintetében, majd körbevezetett a laborban, hogy megismerjük a folyamatot, majd hosszú fontolgatást követően így szólt:

– Úgy vélem, hogy csak három nap áll majd rendelkezésemre az alapanyag elkészítéshez, további két nap a nyomtatáshoz szükséges, és a mesterséges bőr 24 óra múlva fejti ki teljes hatását, ha az eredeti bőrfelszínre helyezzük rá.

– Rendben – jegyezte meg Béla –, az időterv megfelelő. Egy hét múlva, a szombati fellépés előtt, péntek délután lesznek az interjúk. Jó, hogy Kirának még pihenésre is jut egy tartalék nap a hajcihő előtt.

Géza bólintott, felém fordult, és folytatta:

– Tudnia kell, hogy a rövid határidő miatt az ön saját összejtéből történő szaporítás csak részben fedezi a szükségletet, pedig ez lenne ideális. Ilyen nagy, egybefüggő felületeket még nem készítettem, és a kb. 1 négyzetméternyi bőrhöz csak úgy lesz elég alapanyagom, ha több fiatal, 20-25 éves donor megfelelő színű bőrszövetéből készített sejtszaporulatot is keverek hozzá. Keveréket még nem alkalmaztunk, nincs vele semmilyen tapasztalatunk, felléphet mellékhatás. Az viszont biztos, hogy ráncok csak kb.10 év múlva képződnek a felületen, de ez függ az igénybevételtől is.

– Így is hosszú távú megoldásnak tűnik. Rendben van, vállalom! – vágtam rá lelkesen.

– Hangsúlyozom, nincs még rá gyakorlati tapasztalat – mondta, és a szemembe nézett.

– Mindegy! Legalább én leszek az első! – replikáztam. – Remélem, kapunk árendedményt! ...Béla, az üzleti részt rád hagyom.

Öt nap múlva a hideg, egybefüggő, vékony réteget ráborították a nyakamra és a dekoltázsomra. Miután az anyag átmelegedett, hihetetlen ér-

zés fogott el. Teljesen a sajátom lett ez a gyönyörűség. Így érezhet vedlés után a kígyó, amikor az új, ragyogó bőrét először éri a nap. A kézfejem is megfiatalodott. Egy napig otthon kellett maradnom. Másnap reggel, zuhanyozás közben egyszerre egy kis enyhe bizsergést éreztem az állam alatt és a tarkómon. Nem tulajdonítottam neki jelentőséget. Megtörölköztem, és amint belenéztem a derékig érő tükörbe, megrökönyödtem: A bőröm makulátlan, ...de az arcom! Becsuktam a szemem, és amikor kinyitottam, ugyanazt láttam. Idegen nő nézett vissza rám. Ez lehetetlen! Érzékszalódás? Ki ez a nő? Megtapogattam az arcomat. Ezt tette az a nő is. Keskeny, hosszúkás arc nézett vissza rám: kissé hajlott görögös orr, kerek, nagy, fekete szemek az én kék, mandulavágású szemeim és kissé pisze orrom, kerek arcom helyett. Bólogattam, grimaszoltam, megcsóváltam a fejem. Ugyanezt csinálta pontosan ugyanakkor a tükörkép is. Őrület! Nem vagyok hisztis, de ez nekem is sok volt. Mi ez az egész? Úgy döntöttem, hogy a nappaliban fogok haját szárítani, nem akarom látni, hogy másvalaki lett belőlem. Persze nem volt teljes a metamorfózis: nem változott a kezem, a körmeim formája, az alakom sem. Kivettem a fürdőszobaszekrényből a hajszárítót, és amikor belepillantottam a tükörbe, már ismét én néztem vissza magamra. Nem figyeltem meg, hogy meddig tartott a jelenség, talán pár perc lehetett.

Jógaztam, zenét hallgattam, készültem az interjúra. Délután megint jött az a bizsergés az állam alatt és a tarkómon. Odamentem a tükörhöz. A helyzet még rosszabb lett: egy másik, soha nem látott lapos, keleties arc nézett vissza rám. Lehet, hogy ez is hamar elmúlik? Tudtam, hogy nem vizionálok, mert minden mozdulatomat a tükörkép is ugyanakkor megtette. Most is rövid ideig tartott. Ennek fele sem tréfa, felhívom Bélát!

– Szia, át tudnál jönni, és maradni pár órát? Történt valami.

– Oké! – válaszolta, és letette.

Biztosan megérezte a hangomon, hogy komoly a dolog, mert nem kérdezett semmit, és hamarosan megérkezett. Megnyugodtam. Talán nem ment el az eszem. Ő sem tudta mire vélni a dolgot, viszont látni akarta az egészet. Megbeszéltük, hogy méri az időt, ameddig az átváltozás tart. Már közeledett a vacsoraideő, kezdett ideges lenni. Mindig ilyen lett, ha kezdett éhessé válni. Mivel nem volt itthon semmi neki való, pizzát rendelt. Épp csengetett a futár, amikor jött a bizsergés. Persze a kaját választotta. Nem lehet egy futárt megvártni! Mire visszajött a nappaliba, még épp látta az új, keskeny, kicsit Audrey Hepburnre hasonlító arcomat a cicás szemekkel, és teljesen ledöbbsent. Aztán megint én voltam én.

Tekintettel arra, hogy már háromszor megtörtént az átváltozás, három különböző arccal, ez nem lehetett véletlen. Felhívta Gézát, de az nem vette fel. Üzenetet hagyott, hogy sürgős visszahívást kér. Megvacso-

ráztunk, beszélgettünk. Latolgattuk, mi lesz, ha az interjú alatt történik ugyanez, vagy előadás közben.

– Először derítsük ki, mi okozza, és hogy egy napon belül van-e rá megoldás – javasolta Béla.

Abban egyetértettünk, hogy semmilyen körülmények között nem halaszthatjuk el sem az interjúkat, sem a már beharangozott fellépést.

Este tíz körül jött a visszahívás. Megbeszélték, hogy fél óra múlva egy közeli bisztróban találkoznak, hogy megvitassák a helyzetet. Majdnem éjfél volt, amikor csengettek. Béla és Géza állt az ajtóban.

– Bocs, de elhívtam Gézát, hogy ő is lássa, ha ismét meg történik.

– Lehet, egész éjjelre itt kell maradnotok, és nem lesz kényelmes ágyatok, mert csak a kanapé van, meg egy fotelágy – mondtam, miközben betessékeltem őket. Az ágyamról nem mondok le!

Már épp készültem megágyazni, amikor jött a bizsergés. Ez az átváltozás is rövid volt. Ovális arc, zöld szem, szépen ívelt szemöldök, telt ajkak. Hiába szép, de nem az én arcom. Két percig tartott.

Géza ezután elment, de megígérte, hogy még az éjjel átnézi a műveleti jegyzeteit, és másnap délig választ ad, talált-e valami megoldást a problémára. Kérte, jegyezzem fel, mikor és mennyi ideig tartottak az átváltozások, hányféle arc jelent meg, és volt-e ismétlődés.

– Jó éjt! Remélem, komoly árendedményt értél el! – mondtam Bélának, mielőtt a kanapén nyugovóra tért. Már nemcsak kísérleti nyúl vagyok, hanem kutatóasszisztens is!

Egész éjjel kattogott az agyam, mi lesz, ha nem lehet ezen a jelenségen változtatni? Így fogom leélni az egész életem? Reggel Béla is gyűrött volt, de azért beburkolta a maradék pizzát két bögre kávéval, és már indultunk is a laborba. Izgatottan vártuk, hogy Géza mondjon már valamit, de ő ragaszkodott ahhoz, hogy előbb igyunk egy teát. Biztosan azért, hogy könnyebben nyeljük le a békát.

– Tudjátok, jelenleg nincs megoldás a vissza-visszatérő átváltozásokra. Javaslom, hogy a jövőben nevezzük ezt a jelenséget visszatérésnek. A jegyzeteim alapján alkalmanként valószínűleg ez a négy arc fog ismétlődni, de nem feltétlenül ugyanabban a sorrendben.

Marsbook kiadónál jelent meg a Prompt -Transzhumán antológia, amelyben a Visszatérés c. novelláját publikálták.

Géza tegnap este óta sokkal közvetlenebb lett. Már tegeződünk.

– Miért pont az arcom? – kérdeztem.

Ő a kellemes hangján, imponálóan nyugodtan magyarázta el a könyörtelen valóságot:

– A te összejtjeidből készült bőrsejteket négy másik fiatal nődonoréval kevertem, hogy elegendő legyen. A saját bőrödre ültettük rá a mester-séges felületet. A fiatal sejtszövetek, így a donorsejtekből nyertek is agresszívan törekednek az önérvényesítésre. Mellesleg ezért tartják fiatalon a bőrödöt. A dekoltázs és a nyak felszíne nagy terület, közel van az arc-hoz, így – ha csak rövid időre is – át tudják törni a ráncfelvarráskor elvékonyodott arcbőröd ellenállását, hogy illúzióként elfedjék.

– Szóval, nincs mit tenni? Csak a következő pár napon lennék már túl! – mondtam.

– Jó, hogy nem férfi donorok voltak, mert akkor borotválkozhatnál is!
– sütötte el Béla a hülye viccét, hogy oldja a feszültséget. Nem tudtam nevetni!

Géza felajánlotta, hogy bármikor hívhatom. A rendelkezésemre áll, ha Béla nem ér rá, hogy erről a témáról és az abból adódó gondjaimról beszélgessünk.

Egy napunk volt, hogy Bélával felkészüljünk minden eshetőségre. Úgy döntöttünk, hogy odadobjuk a sajtónak és a rajongóknak a szemem gyengüléséről szóló csontot. Készítettünk egy speciális, csinos szemüveget. A kerete érzékelte, ha más lett az arcom, és azonnal rám vetítette az eredetit, az aktuális mimikámnak megfelelően. Másnap élesben is kipróbáltuk az első interjún, amely az egyik országos rádióban történt. Béla a stúdió ablakán át figyelte, mikor jelzem neki, hogy elkezdődött a visszatérés.

– Semmi sem látszott, tökéletes! Valódi mestermű! – mondta, miután kettesben maradtunk. Szuper, gond megoldva.

– Talán a tied, de nem az enyém! Hogyan találjak magamnak ezután párt? Mindig ezt a szemüveget kell majd hordanom, még kettesben is, az ágyban is? Ugye ezt nem gondolod komolyan?

– Minek neked pár? Itt vagyok én! Jobb ez, mint egy rossz kapcsolat! – kacintott rám, hogy felvidítson. No, ez nem sikerült!

A riportok remekül lementek, a fellépések még több rajongót vonzottak, főleg, hogy már nem voltam „tökéletes” a gyenge szemem miatt. A visszatéréseket egyre nehezebben viseltem, letargiába estem. A fellépéseken kívül csak rövid időre mozdultam ki a házból. Csak Béla és Géza társaságában lehettem önmagam. Géza egyre gyakrabban jött. Eleinte azt

gondoltam, hogy kissé karót nyelt és túl komoly, de lehetett vele bármiről beszélgetni. Mindketten egyre oldottabbak lettünk. Miután jobban megismertem, egyre közelebb engedtem magamhoz. Már bevallottam neki a koromat is, hogy egy hónap múlva 52 leszek. Jót nevetett.

– Én meg már 56 vagyok.

– Ez lehetetlen!

– Miért? Mit gondolsz, kin kísérleteztem ki a mesterséges bőr hatását? Ne ijedj meg, de meg szeretnék mutatni valamit! Azzal felállt. Kissé elfordult, és letolta nemcsak a farmerét, hanem az alsóját is. A formás fara jobb oldalán egy tenyérnyi szőrös folt éktelenkedett.

– Ez meg hogy lehet? A szakálladon és a bajuszodon kívül szinte csupasz a tested. Azt hittem, divatozol, és kozmetikushoz jársz szőrteleníteni.

– Íme, az első mesterségesbőr-beültetés! Égési sebem volt, a heges bőrt eltávolítottuk alóla. Ma a fiatalító mesterséges bőr iránt van nagy, jól fizető kereslet. Nagyon-nagyon jól fizető! Az extra profitból finanszírozzuk a balesetek utáni ingyenes, kozmetikai célú mesterségesbőr-beültetéseket. A szövetszaporításhoz akkor még nem használtunk saját őssejteket, csak donorok bőrséjtjeit, és nekem pont ez az ősdzsungelt növesztő volt a biológiailag megfelelő. És igen, korábban jártam szőrteleníttetni ezt a területet, de most már így hagyom. Ugye nem zavar? Azt akarom, hogy mindig emlékeztessen: amikor beavatkozom a természet dolgába, nagy felelősséget vállalok fel. Eddig minden módszert először magamon próbáltam ki. Sajnálom, hogy a tiednél nem volt rá idő, így nem tudhatunk a visszatérés jelenségről mint mellékhatásról. Látod, hiába tárom fel őszintén, hogy kockázatos lehet a beavatkozás, van, aki így is bevállalja.

– Mint én? – kérdeztem.

– Igen, a tied különleges eset volt, és édesem, te is különleges vagy!

Azóta eltelt tíz év, a visszatéréseket jól viselem, mintha jó ismerősöket üdvözlőnék, a részeimmé váltak. Hiába mozgok sokat, mégis felszedtem pár kilót, mert már én is rendes ételeket eszem. Egy férfi mellett lehetetlen koplalni! Ő most is különlegesnek tart. Naná! Hiszen ki más lepheti meg a férjét és a legjobb barátját váratlanul egy másik csinos, fiatal pofival?

Horányi György versei

ITTHON VAGYOK

Itthon vagyok,
már bent gyalogolok a téiben.
Ablakomra simul a nap,
átmelegíti szobám,
és ragyognak a meszelt falak,
rajtuk emlékek tűnő árnya leng.
Lelkem reményben fürdik,
és megnyugszik
a Dunám simaságán.

KÖZEL A MÁJUS

Mennydörög az ég, és háborog,
dörgésétől berobban a lég.
Villámok játszva cikáznak,
de pillanattűzük, felvillanó fényük
eltűnik a Duna hullámaiban.
A fák és a bokrok hajlonganak
a hirtelen jött szélviharban,
és az uralja megriadt lombjukat.

Virágszirmok milliói, mint kerge
hópihék, kedvükre szállnak,
és megpihennek a rét dús fövényén.

Rövid percidő, és újra ragyog a nap,
s aranylón fénylik az ordasi kanyar.
A virágok is bimbóikból kibomlanak,
és kinyílt kelyheikből árad a láthatatlan illat,
és a felszálló párával együtt ölelkeznek a széllel,
ami még a viharból megmaradt.

Április, te mindig szépen söpröd utamat,
te mindig meglepsz, és most is újat adsz.
Szerelmed kergeted, a csalfa májust,
de el nem érheted, mert az mindig előtted szalad.
Vágyódsz rá, de az nyugalomával,
szelíd melegével lehűti bolondos indulatodat.

SZERELMES VERS

Olyan vagy nekem, mint
viharfelhők mögül kiragyogó napsugár,
melynek fénye felmelegít,
reményt ad, és bátorít,
hogy tettekre legyen kész a tétova gondolat.

Olyan vagy nekem,
mint szomjas földnek a kései eső,
mint napsütötte rétnek a virágos mező.
Mint az akácerdőből áradó,
bódító illatfelhő.

Olyan vagy nekem,
mint fagyos földnek a tavaszi szellő,
mint életnek a levegő,
szikkadt földnek a záporosó,
az vagy nekem.
Olyan vagy nekem,
mint látomás,
melyet kezem elér és megragad,
és megragadva örökre megmarad.
Ez vagy nekem.

TAVASZI HAJNALOK

Lángolva fürdik a Duna habjain
a tavaszt ébresztő hajnal.
A nap éber fénye rácsókol a vízre,
és a milliónyi csillagocskák
viszontszeretve villannak vissza az égre.

A nap ma is lángolva ébredt,
és éles ébresztő fénnel nekem köszönt
a keleti égről a mai tüzes hajnalon,
és megcsillant a nyitott ablakomon.

A Duna vize úgy izzott,
mintha benzingőz égne
és a szél borzolta habokon
vibráltak parányi tüzes csillagok.

Én álmos szemekkel
Csak bámulok ki az ablakon,

És hagyom, hogy a fény kísérje
És áldja napom.

E hajnalon csöndben hallgatom
a parti fák között suhanó
szellő szelíd dalát.
s szinte látom a fák rügye
hogy feszül a nedves ágakon,
mely pattanni kész
és dús lombozattal köszön
A közelgő májusi virágözön.

NEM ÉRTEM

Nem értem, mi hajt még
hiszen éveim száma egyre nő,
de a vágy is, mert szorít az idő.
Kósza vándor minden gondolatom,
bolyongok, mint az eltévedt
a buckás utakon.

Meddig tart ki a még nem elég,
meddig tart ébren a remény,
a fénysugár meddig világít nekem,
meddig mutat utat a fény?
E kérdések özöne elborít
válaszokat várva szüntelen
magamat is kutatom, keresem...

HOMOKÓRA

Motoszkál, poroszkál, pörög
és körbe röhög a sok gond,
de utat mutat a szív (e vad bolond)
és a józan gondolat,
de ez a barom
mindig utánam szalad.

Annyi mindent szeretnék elmondani
és tenni még,
de farba rúgnak a nyomorú évek,
és csak pörög a homok
sorvasztva hegyeimet.

Halkul már az ének
a szavak is csak úgy sorakozva,
kósza sorokban jönnek,
egymásra torlódva üzennek,
de lassan kifogy a tollamból a tinta,
és leng tovább velem vagy nélkülem
az érzéketlen hinta.

HA LEMEGY A NAP

Ha lemegy a nap,
erőre kap az alkony,
már gyengül az érzés,
s ha jön az esti homály,
újraéled a sötétség.

Az utca zaja is halkul,
a csend az utca kövekre simul,
az élet is lassul, ha bealkonyul,
a harag és a gond is ködbe borul.

Alszik a vágy, a féktelen,
alszik a kétség és a félelem.
Álomba záródtak az életek.
Nem háborog, pihen az értelem,
és ami csúf volt, már nem égtelen.
Aludni ment, megszűnt a bánat,
hogymint új reménnyel jöjjenek a reggelek.

ITT A NYÁR

Itt a nyár, de ez is mulandó,
mint a lehulló, érett gyümölcs,
mint a paksi korzó
a Dunába guruló,
tüskés ruháját vesztő
gesztenyegumó.

Ma éjszaka nagy hirtelen
újra támadt a viharos szél,
és sok vizet zúdított
a gyanútlan, alvó világra,
iszapot és sárt hozott,
és a hordalék mindent beborított,
a kerteket és benne
a sok illatos virágot.

Ránk is így jön a vihar,
nyugalmunk csendjébe
villám villan és mennydörgés riaszt.
Ha nincs horgonyod,
ha nincs kapaszkodód,
nem kapsz vigaszt,
és elsodor az áradat,
amit nem Isten adott.

JÚNIUS

Június, kitárt ablak a nyárra

A fák buja lombjain
madarak szárnya verdes.
Reménylőn érő gyümölcsök
és virágok illata leng a légben
a hirtelen jött két vihar között.
Nagy szárán billegő liliom
és a kéklő levendula csokra üzen
szépet, rendet, harmóniát,
mindent, amit a Teremtő
csokorba gyűjtve nekünk kötött.

TŰZIJÁTÉK

2024. augusztus 20. 22 óra

Millió színes csillagocska
robban fent az égen.
Apró bombácska bontja burkait,
és a hullámozó felhőkben
az égre küldi fényvirágait.

Nagy durranás ez, lásd,
hogy égnek el milliárdjaink!

A csillogó fényvillámok,
mint nyári zápor,
úgy hullanak,
sötétből indulnak,
és sötétben tűnnek el,
kell ez nekünk?

Kutyák vonyítását
visszhangozzák a kertek,
engem meg riogatnak
a múltba merengő üzenetek.

Vannak, akik áhítva, lelkesen nézik,
és feltörő örömmel éljenzik,
mert áldoznak a boldog perceknek,
mert feledést adnak, és illúziót
az égben elporladó parányi csillagok.

Mert kell a cirkusz.
Mert lesz majd lágy kenyér,
de pénzed és jövőd közben elég.

Hazafelé az úton
kikandikál zsebedből
egy sörösüveg összegyűrt blokkja,
és körötted leng még
a sült kolbász fűszeres illata.

Bunkóczi András verse

GÓLYÁK

Álltak egymás mellett a felkelő nap felé fordulva,
melengető simogatást vártak a fészükben.

Fáztak.

A fészek javításra szorult, vizesek, töröttek
az ágak, a leveleket a szél széthordta.

Fáztak.

Áprilisi szél a tolluk alá bújik, bőrükig hatol,
fák még lomb nélkül hajladoztak, ruhátlanul.

Fáztak.

Messziről jöttek.

Kelet-afrikai szavannákról, Nílus folyását követve,
Szuezi-csatorna és a Földközi-tengert elhagyva,
dél-kelet felől érkezve.

Csontjaikban még érezték a homok melegét,
szemükben tiszta tenger, ég kékjének vibráló tükröződését,

Nehezen befogható szél leheletét, végtelen szárnyalást.
Követve az évenként ismétlődő belső hangot. Indulni kell!

Álltak egymás mellett a lenyugvó nap felé fordulva,
kitárt szárnyaikkal köszöntve a megélt, szép napot.
Megérkeztek.

2025. április

Fotó: Erhan Çoban, Unsplash

Sipos László József

Neumann János 70 éve nyilatkozott, és üzent az atomenergiáról

Neumann János-szobor Budapesten, az Infoparkban

A Paksi Tükör 2024/3. szám Tudománytörténet rovatában az Atomenergetikai fejlesztések előzményei, születésnapjai című cikk után több egyetértő, helyeslő választ kaptam a következő idézet kapcsán: „A kereskedelmi célú nukleáris energetika születésnapját sokan 1953. december 8-ára teszik, ugyanis ekkor hangzott el D. D. Eisenhower (1890–1969) USA-elnök „Atoms for Peace” beszéde. Javasolta a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) létrehozását, amely szervezet feladatát úgy jelölte meg, hogy dolgozzon ki módszereket, melyek segítségével a hasadóképes anyagokat az emberiség békés céljainak szolgálatába lehet állítani. Szakértőket kell megbízni, hogy az atomenergiát a mezőgazdaság, orvostudomány és más békés tevékenységek számára felhasználhatóvá tegyék. Kiemelt cél lehet a világ energiaínségben szenvedő területeinek bőséges elektromos energiával történő ellátása.”

A Paksi Tükör 2024. 1. számában (mely a <https://www.vkpaks.hu/pakolitz/paksi-tukor/> linken ma is elérhető) közreadott „John von Neumann (Margittai Neumann János) nyilatkozata az atomenergia ügyében eljáró szenátusi bizottság előtt” című cikk bevezetőjében a következőket jeleztem: „Figyelemre méltó, máig tanulságos az alábbi szöveg, John von Neumann előre megírt nyilatkozata, mely az USA szenátusi meghallgatására készült. Az 1946. január 31-én felolvasott angol nyelvű nyilatkozatot az azt követő vita során elhangzott észrevételekkel együtt közzétették a különbizottsági ülés jegyzőkönyvében.”

Ezen cikkek folytatásaként érdemes tanulmányozni a The Voice of AMERICA (Amerika Hangja) magyar nyelvű, 1955. április 13-ai adásában sugárzott interjút, és az alábbiakban közreadott szövegét:

Halász Lajos rádióriporter washingtoni hivatalában kérdezhetette Neumann Jánost, az Amerikai Egyesült Államok Atomenergia-bizottságának (Atomic Energy Commission – AEC) tagját. John von Neumann 1955. március 15-én kapta D. D. Eisenhower tábornoktól, az USA 34. elnökétől az AEC-biztosi megbízatást.

Halász Lajos: – Mivel Ön itt, az Atomenergia-bizottságnál – többek között – azzal foglalkozik, hogy kutatja és jelentősen segíti az atomenergia békés célú felhasználását, adódik a kérdés: Mit jelentene, ha Magyarországon is lehetne e komoly dolgokkal érdemben és szabadon foglalkozni? Ön és magyar tudóstársai ebben ma milyen segítséget tudnának nyújtani Magyarországnak?

Neumann János: – Az atomenergia békés alkalmazásában ma két, de ma még nem tudható, hogy később akár több praktikus, fontos területet említhetünk meg. Elsősorban a mesterséges radioaktív elemeket tetszés szerint, a múlthoz képest jelentősen nagyobb mennyiségben, aránylag alacsony áron lehet előállítani. Az orvostudományban, fiziológiában, mezőgazdaságban, iparban és más területeken könnyebben, valamint még jelentősebb eredményeket tudunk elérni. Másodikként említem, hogy az energiát egészen új módon, lényegében fűtőanyag-nélkül lehet előállítani. Ugyan ma olcsón tudunk Amerikában energiát előállítani, de mivel nagy mennyiségben fogyasztják, így további ár-redukcióra (csökkentésre) van igény. Ezzel szemben úgy gondolom, Magyarországon az energia ára magas és főleg a fogyasztás növekedésével szükség lesz egy lényegesen olcsóbb energia-forrásra. Kétségtelen, a múltban minden fokozott iparosodás kritikusan azon múlt, hogy mennyiért, milyen

volumenben tudtunk energiát előállítani, így a szénben és víz-erőben is szegény országokban az atomenergiának kvantitatív (mennyiségi) hatása várható.

Halász Lajos: – Azt hiszem, Professzor úr, hogy nyugodtan mondhatjuk, az atom-erő felhasználása ugyan ma még gyermekcipőben jár, de az atomenergetika egy teljesen új történelmi korszakot nyit meg az emberiség előtt. Jól érzékelem, hogy egy lehetséges bőség korszakát, amit semmi korábbihoz nem lehet hasonlítani?

Neumann János: – Semmi kétségem nincs abban, hogy a mostani időszak egy új ipari forradalom kezdete, ami van olyan fontos, mint az elektromosság bevezetése. Ma még megbecsülni sem lehet azt, hogy a következmények milyen méretűek lesznek, és azok mennyi mindent fognak számunkra befolyásolni.

Halász Lajos: – Ahhoz, hogy ebből a fejlődésből Magyarország ki ne maradjon, mit kell tennie?

Neumann János: – Magyarország abszolút élet-érdeke, hogy ne kerüljön hátrányba, így a további iparosodásban részt vegyen. Ennek érdekében ne legyen kizárva az atomenergia békés alkalmazásából, avagy csak lassan és redukált (csökkentett) módon vegyen részt ebben az új fejlődési folyamatban.

Halász Lajos: – Professzor úr! Ha tehetné, hajlandó volna részt venni abban a munkában, amely egy atomerőmű Magyarországon történő használatával az atomenergia előmozdítását szolgálná?

Neumann János: – Kétségtelenül, ez egy nagyon szép lehetőség volna.

Halász Lajos: – Gondolja, a többi magyar, akik ezen a területen dolgoznak, szívesen adnák a tudásukat?

Neumann János: – Nincs kétségem!

Halász Lajos: – Professzor úr, nagyon szépen köszönöm a szívességét és a válaszait!

A <https://www.youtube.com/watch?v=1yKHqGmQmBM&t=27s> linken a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság (NJSZT) által közölt „Neumann János egyetlen fennmaradt, magyar nyelvű interjúja” című videó és a korábbi cikkekben jelzett forrásmunkák alapján szerkesztette: Sipos László József

Sipos László József

Gábor Dénes díj névadójának munkássága, máig ható üzenete

Júniusban ünnepeljük Gábor Dénes (1900–1997) mérnök, fizikus, feltaláló és humanista gondolkodó születésének 125. évfordulóját. Élete, tudományos pályája és szellemi öröksége ma is irányt mutat a fejlődés, az emberközpontú innováció útján. Neve számos intézmény és egy szakmai díj névadójaként él tovább. A „NOVOFER Alapítvány a műszaki szellemi alkotásért” által alapított Gábor Dénes-díjat évente azoknak a mérnököknek, feltalálóknak, kutatóknak, oktatóknak adományozzák, akik kiemelkedő innovációval vagy kutatási eredménnyel, illetve a képzésben nyújtott teljesítményükkel járultak hozzá a magyar műszaki haladáshoz, az ország fejlődéséhez.

Érdemes tehát áttekintenünk Gábor Dénes szakmai életútját és munkássága elemzése során megismerhető, máig ható üzenetét is.

A mérnök-fizikus-feltaláló, aki megelőzte a korát

Gábor Dénes 1900. június 5-én Budapesten született, természettudományokat kedvelő nagypolgári zsidó családban. Édesapja, Günszberg Bernát a Magyar Általános Kőszénbánya Rt.-nél cégvezetőként, végül igazgatóként dolgozott. Édesanyja Jakobovits Adél. A szülők 1899-ben kötöttek házasságot, három gyermekük született: Dénes (1900), György (1901) és Endre (1903). Apja 1902. március 8-án fiaival együtt engedélyt kapott arra, hogy családnevüket „Gábor”-ra változtassák. A középiskoláját a Budapest V. kerületi Markó utcai Főreáliskolában végezte. Itt a német, angol, francia nyelvek és a reál tantárgyak oktatására fektették a hangsúlyt. A korai műszaki érdeklődésére utal az 1911. november 15-ei Aeroplán körhinta címet viselő szabadalmi leírása.

A középiskola elvégzése után műegyetemi tanulmányait Pesten a Gép- és gépmérnöki Kar hallgatójaként kezdte, majd Berlinben erősáramú szakirányon folytatta. Önéletrajzában írta, hogy itthon kezdett tanulmányait származása miatt külföldön kellett folytatnia. Alapos matematikai ismeretekkel rendelkezett, így 1924-ben Charlottenburgban szerzett villamosmérnöki diplomát. A németországi pályafutása során először

a nagyfeszültségű villamos távvezetékek tranziens jelenségeit vizsgálta, majd 1932-től a plazmajelenségek elmélete foglalkoztatta, és szabadalmaztatott egy plazmalámpát.

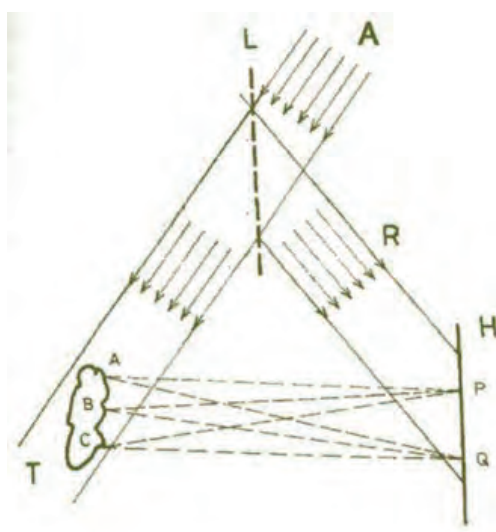
Gábor Dénes (1900–1979)

1933–34 között Pesten az Egyesült Izzó laboratóriumában vendégkutatói státusban kezdett dolgozni. Az új közeg nem volt ismeretlen számára, hiszen Polányi Mihállyal, Bródy Imrével és Selényi Pállal szoros barátságot tartott, utóbbival rokon kapcsolatban is volt. Kutatásaihoz pedig Budincsevics Andortól kapott segítséget. Így itthon folytatta a gázkisülésű lámpák fejlesztését. A plazmalámpa előnye látható volt, hiszen olyan nagy hatásfokú gázkisüléses lámpáról volt szó, amelyet közvetlenül a 220 voltos hálózatra kapcsolva, áramkorlátozó nélkül – vagyis energiatakarékosan – lehetett használni. Az első kísérleti lámpák a várt hatásfok mellett sárgás színnel világítottak. A kedvezőtlen ionjelenségek azonban rövid időn belül a katód pusztulását eredményezték, a lámpa fényereje csökkent. A megfelelő élettartam érdekében még további fejlesztésre volt szükség. Idézzük a vele dolgozó Bundincsevics Andort: „Miután a plazmalámpának a felépítése és készítésének a technológiája megoldódott, elkészültek az első kísérleti plazmalámpák. Ezek is élénksárga színben világítottak az előre is számított fényteljesítménnyel és hatásfokkal. A váratlanul fellépő ionbombázás azonban néhány óra után a katód pusztulását okozta, és elektronemisszió hiányában a lámpa fénye rohamosan csökkent. Tehát, bár a teória helyesnek bizonyult, a plazmalámpa élettartama mégis nagyon rövid volt.” További egyéves kutatómunka eredményeként valósult meg az eredeti elgondolás: „...több száz órás élettartamú plazmalámpát készítettünk, amelynek fényereje nem csökkent...”

Gábor Dénes bemutatta a találmányt Aschner Lipótnak, az Egyesült Izzó Rt. vezérigazgatójának, és 25 000 pengőt kért érte. Ajánlatát a vezérigazgató nem fogadta el. Egyrészt kereskedelmi szempontból még nem lát-

ta időszerűnek a plazmalámpa nagyüzemi gyártását, másrészt a TUNGSRAM nem fizetett találmányi díjat a kutatóinak. A nemzetközi gyakorlat szerint minden tudományos munkatárssal az alkalmazás feltétele volt a következő szerződésrészlet: „Munkakörén belül akár egyedül Ön által, akár valamelyik alkalmazottunkkal együtt létesített találmányok a mi kizárólagos tulajdonunkat képezik, amint azokat Ön tartozik nekünk haldéktalanul tudomásunkra hozni. Ön vállalatunkhoz nem tartozó egyénekkkel feltalálói működés céljából nem társulhat, az ilyenekkel közösen vagy idegen név alatt szabadalmakat, illetve védelmi jogokat nem eszközölhet ki.” Aschner Lipót azonban értékelte a tudást, és állást ajánlott Gábor Dénesnek, de nem tudtak megegyezni...

Gábor Dénes 1937-től Angliában telepedett le, ahol a British Thomson-Houston Company kutató mérnöke lett. Egy segédeszköz nélküli háromdimenziós film közvetíthetőségével foglalkozott, az idevágó kísérleteket azonban már megakadályozta a II. világháború. A háborús évek alatt korlátozottá váltak az információszerzési lehetőségei. Első számú célja az elektronmikroszkóp olyan fokú felbontásának elérése volt, amivel az egyes atomok már megkülönböztethetők. 1947-ben itt alkotta meg a holográfiát.

Hologramkészítés elve:

A: lézernyaláb, L: félig áteresztő tükör, T: tárgy, H: fényképlemez, R: referencianyáláb

A kidolgozott eljárás lényege, hogy a hagyományos fényforrások sugárzásából kiszűrt koherens (tehát egy rezgésíkbán azonos ütemben rezgő) fénnel világítják meg a „holografálandó” tárgyakat, majd a visszavert sugárzást az eredeti koherens sugárzással (úgynevezett referenciaháttérrel) „interferáltatják”. Az így rögzített interferenciaképet nevezzük hologramnak. A lézerekv felfedezése után a 60-as években a holográfia előtt új és sokoldalú lehetőség nyílt meg.

Nobel-díj és egyéb elismerések

A holográfiában és az informatikában elért eredményeiért 1971-ben fizikai Nobel-díjjal jutalmazták. A Nobel-díj átvételekor így emlékezett a találmány születésére: „1947-ben nagyon foglalkoztatott az elektron-mikroszkóp. E pompás műszer felbontóképessége akkoriban a legjobb fénymikroszkópok felbontó-képességénél százszor jobb volt, de mégis kiábrándítónak tűnt, hogy a felbontóképesség alig valamivel az atomi rácsok nagyságrendje előtt mondott csődöt. Miután a problémán hosszú ideig gondolkodtam, 1947 egy szép húsvéti napján hirtelen rájöttem a megoldásra. Miért ne járhatnánk el úgy, hogy elfogadjuk a rossz elektronképet, amely azonban tartalmaz minden információt, majd a rossz képet optikai eszközökkel korrigáljuk? Rövid idő alatt tisztába jöttem azzal, hogy amennyiben ez lehetséges és csak koherens elektronnyalábokkal, határozott fázisú elektronhullámokkal valósítható meg. Közöséges fényképen a fázisok teljesen elvesznek, a fénykép csupán az intenzitásokat örökíti meg. Ha elveszítjük a fázist, akkor nincs mivel összehasonlítani! Nézzük meg, mi történik, ha alapfázist, koherens hátteret adunk a fényhullámhoz!”

Gábor Dénest 1964-ben választották a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává. 1967-ben elnyerte a Nemzeti Kommunikációs Intézet Genovai Cristoforo Colombo-díját és a fizikai társaság Thomas Young-émlékérmét. 1968-ban vehette át a Franklin Intézet Michelson-émlékérmét és a Brit Királyi Társaság Rumford-émlékérmét. 1970-ben az IEEE, az Amerikai Magyar Orvosi Szövetség és a Francia Fizikai Társaság adta át részére a szervezet kitüntetését. Az 1970–75 közötti időszakban az University of Southampton, a Delft University of Technology, a University of Surrey, a The City University, az Engineering College Bridgeport, a London University és a University of Columbia díszdoktorává fogadták. 1973-ban az USA Nemzeti Tudományos Akadémia külföldi tagjává választotta, és ebben az évben az Amerikai Magyar Tanulmányok Alapítványától átvehette a George Washington-díjat. Legvégül egy fontos infó a közelmúltból: Gábor Dénes életművét a Magyar Örökség és Európa Egyesület 2010-ben a Magyar Örökség részévé nyilvánította, és nevét az Aranykönyv őrzi.

Gábor Dénes üzenete a jövő számára

Gábor Dénes 1947-től a londoni Imperial College professzora volt nyugdíjaztatásáig. A Római Klub alapító tagjaként kezdett nyilvánosan foglalkozni az innováció társadalmi összefüggéseivel. Nyugdíjazását követően Angliában, az Amerikai Egyesült Államokban és Olaszországban töltötte éveit 1979. február 9-én Londonban bekövetkezett haláláig. Életének a mérnöki, feltalálói, tudósi időszakát 1960-tól a tudósi, humanista, tár-

sadalomelemzői időszak váltotta fel. Ekkortól írta a legtöbb állításában ma is időszerű gondolatokat tartalmazó könyveit: a „Találjuk fel a jövőt”, „Az érett társadalom” és a „Tudományos, műszaki és társadalmi innovációk” című alkotásait.

Gábor Dénes 1962-től kezdve gyakran ellátogatott szülőhazájába, Magyarországra. Több előadást is tartott, és mindig büszkén vallotta magát magyarnak. Gábor Dénest a holográfiát feltaláló fizikusként tartják számon, pedig 63 (!) jelentős szabadalma bizonyítja, hogy az elektrotechnika több területén is megoldásokat kidolgozó tudós elsősorban mérnök volt. Mélységesen hitt a tudomány és a tudósok társadalomformáló szerepében. Megtervezte a természettudósok hippokratészi esküjét, amelyet ars poétikájának tekinthetünk: „Mi, tudósok alkotjuk a férfiak és asszonyok legnagyobb olyan csoportját, akik gyakorlottak a gondolkodás olyan területén, ahol hamar kiderül bármely hazugság, ahol egy matematikai tévedést semmiféle hangoskodás nem tesz elfogadhatóvá. Megszoktuk, hogy önmagunkkal szemben is kritikusak legyünk, mivel egy megvesztegethetetlen kritikus felügyelete alatt dolgozunk. Ez a kritikus maga a valóság, amit semmiféle ékesszólás nem tud megváltoztatni...”

A 125. évforduló méltó alkalom arra, hogy újra felfedezzük Gábor Dénes gondolatait – különösen egy olyan korban, amikor a mesterséges intelligencia (MI vagy Artificial Intelligence: AI), a digitalizáció és a globális kihívások új válaszokat igényelnek. Az üzenete még ma is időszerű:

„A technológiai haladás valódi értékét az emberi méltóság és a társadalmi jólét szolgálatában nyeri el.”

Gábor Dénes öröksége ma is él

Gábor Dénes neve számos intézmény és egy szakmai díj névadójaként él tovább. A legkülönbözőbb műszaki-szellemi alkotások széles körű elterjesztésének, gyakorlati bevezetésének elősegítésére alakult NOVOFER Innovációs Közös Vállalat és annak vezetője, Jamrik Péter 1989. április 17-én írta alá azt az alapító okiratot, amellyel 2 millió Ft törzstőkével életre keltette a hazai innovációt támogató intézmények egy új szereplőjét, a „NOVOFER Alapítvány a műszaki szellemi alkotásért” elnevezésű szervezetet. Az alapítvány által alapított Gábor Dénes-díjjal eddig elismert szakemberek közül többen az atomenergetikában és a nukleáris mérés technikában dolgoznak, illetve korábban dolgoztak: Apáthy István, dr. Aszódi Attila, dr. Balogh Géza, dr. Berta István, dr. Bokor József, dr. Dunai László,

dr. Gerse Károly, Hetzmann Albert, dr. Katona Tamás János, dr. Keviczky László, dr. Kocsis István, dr. Molnár József, dr. Pakucs János, dr. Pap Géza, Pelle Gábor, dr. Petz Ernő, dr. Pungor Ernő, dr. Szabó István, dr. Trampus Péter és Veres Mihály.

Felhasznált szakirodalmi források:

- Holográfia és humanizmus – A Nobel-díjas Gábor Dénes. Better Kiadó, NOVOFER Alapítvány, 1998
- Gábor Dénes 1900–1979 című CD – A magyar tudomány és technika nagyjai sorozat, OMIKK, 2000
- Gábor Dénes, a holográfia feltalálója. In: Sitkei Gyula: A magyar elektrotechnika nagy alakjai, Energetikai K. 2005
- Egy Nobel-díjas találmány. In: Sitkei Gyula: A elektrotechnika magyar alkotásai, Energetikai Kiadó Kht. 2007
- Gábor Dénes hologramja... In: Csiffári Gabriella: Akiktől más lett a világ 2. kötet, Corvina Kiadó, 2025

Sipos László József

125 éve alakult a Magyar Elektrotechnikai Egyesület

„125 éves múltra tekint vissza a magyar elektrotechnikai szakemberek szakmai elkötelezettségén alapuló szervezete, a Magyar Elektrotechnikai Egyesület (MEE). A több mint négyezer fős tagságban egyaránt jelen vannak a tudomány, az oktatás-képzés és a gyakorlati szakma elismert képviselői. Neves tudósok, tanárok, szakemberek sora fémjelezi a MEE történetét, akik meghatározó szereplői voltak a magyar villamosipar fejlődésének, és akiknek az örökségét – igazodva felgyorsult világunk igényeihez – a MEE viszi tovább” – olvasható az Elektrotechnika szakfolyóirat 2025. 1–2. számában megjelent 125 év a szakma képviseletében – Hagyományos értékrend új lendülettel c. írásban. Mivel a MEE egyik legaktívabb területi szervezete a Hetzmann Albert elnök és Boa András titkár által vezetett több mint százötven fős paksi, így érdemes áttekinteni a MEE alapítástörténetét, a céljait, a küldetését, és azt is, hogy miért érdemes hozzánk, különös tekintettel a paksi területi szervezethez csatlakozni. Utóbbi években rendszeres kezdeményezői és szervezői vagyunk az energetikai témájú szakmai tájékoztató és vitafórumoknak.

A MEE alapításának rövid története

A Magyar Elektrotechnikai Egyesület jogelődjének, a Magyarországi Elektrotechnikusok Egyesületének megalapítására Tihanyi Nándor, a Magyarországi Iparosok 1896. évi kongresszusán tett javaslatot. Az elektrotechnika hazai szakemberei hazai egyesület hiányában eleinte az 1879-ben Werner von Siemens (1816–1892) feltaláló, gyáralapító és Heinrich von Stephan (1831–1897) postafőigazgató vezetésével 1879.

december 20-án Berlinben alakult Elektrotechnischer Verein munkájába kapcsolódtak be. Átmeneti megoldásként az Országos Iparegyesület keretében villamossági szakosztályt létesítettek, amelynek első elnöke Zipernowsky Károly (1853–1942) professzor, a transzformátor egyik feltalálója lett, aki ekkor már a Műegyetem Elektrotechnikai Tanszék vezetője volt. A szakosztály tagjai, különösen a villanszerelő iparosok szorgalmazták az önálló szakmai egyesület megvalósítását. Erre 1900. május 13-án került sor, Hegedűs Lajos gyűlésre hívta a szerelőcégeket a Magyar Király Szállóba, ahol megalapították a Magyarországi Elektrotechnikusok Egyesületét. Az egyesületi munka kialakításában, irányításában – többek között – részt vállalt: Bláthy Ottó Titusz, Déri Miksa, Kandó Kálmán, Liska József, Pattantyús Á. Géza, Zipernowsky Károly, Verebély László és Straub Sándor. 1901-ben tartották első közgyűlésüket, és Straub Sándort választották elnöknek, akinek a javaslatára módosították nevüket Magyar Elektrotechnikai Egyesületre. A korábbi századfordulón a teljesen új és idehaza is önállósodó tudományterületen, az elektrotechnikában és a hozzá kapcsolódó tudományágakban dolgozó szakemberek (mérnökök, technikusok, szerelők, kereskedők, vállalkozók) fejlődésének megoldásának elősegítésére, valamint a vállalatok, intézmények, vállalkozások tevékenységének támogatására és az elektrotechnika szakmai kultúrájának terjesztésére megálmodott, létrehozott és immáron 125 éven át eredményesen működtetett egyesületünkre méltán lehet büszke a jelenlegi több mint négyezer fős hazai szakembergárda.

A MEE tevékenységében ma az alábbi hármas célt követi:

1. Az elektrotechnika színvonalának emelését, segítve a szakmai fejlődést: oktatást, gyakorlati képzéseket, szakmai könyvek kiadását szervezi.
2. Szolgálja a közjót, független szakmai szervezetként szerepet vállal a magyarországi energetikai szektor alakításában.
3. Pályaorientációs tevékenységet végez a jövő nemzedéke számára.

A hazai villamosipar legnagyobb független szakmai szervezetének küldetése

A MEE vezetése támogatja tagjai szakmai fejlődését; a fiatal szakemberek beilleszkedését, pályafutásuk elindítását; a pályaválasztás előtt álló fiatalok érdeklődésének felkeltését az elektrotechnika iránt; az elektrotechnika eredményeinek széles körű megismertetését, különös tekintettel az újdonságokra; magyar elektrotechnikai hagyományok ápolását; az elektrotechnika eredményeinek népszerűsítését.

Miért érdemes csatlakozni a MEE tagságához?

- Szakmai kapcsolatok építésének lehetősége.
- Az Elektrotechnika folyóirat által számtalan fontos információ, tanulmány elérése.
- Aktuális szakmai információk átadása a munkabizottságokon keresztül.
- A MEE-konferenciákon való részvételi lehetőség.
- Az aktuális képzési programokon való részvétel.
- Támogatás a technikatörténeti értékek mentéseiben.
- A magyar szellemi alkotások, szakmai érdekességek mentése.
- Az ipar szereplőitől független szakmai közösség.

Sipos László József**200 éves****a Magyar Tudományos Akadémia**

Hazánk a méretéhez képest óriási mértékben járul hozzá az emberiség tudományos örökségének gyarapításához. Magyar tudósok új korszakot nyitottak a technológiákban (pl. atomenergetika, informatika), az orvostudományban és az elméleti gondolkodásban is. Jelentős a hazai tudomány öröksége és felelősek vagyunk azért, hogy e nemzeti kincset megőrizzük. S mint minden folyamat, ez is rendelkezik előzményekkel: 1825. november 3-án ajánlotta fel gróf Széchenyi István birtokai egyévi jövedelmét egy magyar tudós társaság létrehozására. Erre emlékezve, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 1997 óta szervez rendezvényeket. 2003-ban az esemény hivatalos rangra emelkedett: az Országgyűlés november 3-át a Magyar Tudomány Ünnepévé (MTÜ) nyilvánította. MTÜ az évek során egy hónapos rendezvénysorozattá nőtte ki magát, amelynek keretében gazdag programokkal várják az érdeklődőket. MTA és az Akadémiai Könyvtár kétszáz évvel ezelőtti alapításának ünnepi évfordulója alkalmából Magyarország Kormánya a 2025-ös és 2026-os évet a magyar tudomány éveként jegyzi. Ebből az alkalomból országszerte

megemlékezések sokasága mutatja be a tudomány jelentőségét, a legjelesebb képviselőit. Az ünnepségsorozatnak részeként – a Tolna vármegyei ünnepségek nyitórendezvényeként – május 13-án Pakson, a Paksi Harmadik Kor Egyeteme rendezvényén tartott előadást prof. dr. Kovács L. Gábor Széchenyi-díjas pécsi egyetemi tanár, a Pécsi Akadémiai Bizottság (PAB) elnöke, aki Heringes Anitával, Paks város polgármesterével is találkozott. E megbeszélésen prof. dr. Nagy Janka Teodóra, a PTE tanészékes vezető egyetemi tanára tájékoztatta az előadót a szépkorúaknak szóló rendezvénysorozat sikeréről, a paksi nyugdíjasok nyitottságáról.

A meghívott előadó egy kiváló prezentációban ismertette az Akadémia és az Akadémiai Könyvtár kétszáz évvel ezelőtti megalapítását, küldetését és PAB főbb feladatait, majd a kutatási eredményeiről is beszámolt. Ismertette a vezetése alatt működő Humán Reprodukciós Nemzeti Laboratóriumban folyó, az emberi szaporodás, a gyermekáldás zavarainak új, modern, innovatív kutatási módszerekkel történő kivizsgálását, kezelését és megelőzését célzó kutatások eredményeit. Megtudtuk, hogy Magyarországon a reprodukció zavara jelentős probléma: az összes meddőségi problémával küzdő házaspár száma ma eléri a párok 15%-át. Hagyományos orvoslással elérték, amit lehetett, továbblépés érdekében az eddig nem ismert összefüggéseket kutatják.

Paksi Tükör

- 1 Jókai Mór-emlékév – 2025
Lovásziné Anna
- 3 Az én Jókaim
Cselenkó Erika
- 6 Jókai-kötetek – nemzeti díszkiadásban
Lovásziné Anna
- 8 Koszorúzás Jámbor Pál szobránál
- 9 Séta a repülő emlékműhöz
- 10 Wollner Pálra emlékezünk
Lovásziné Anna
- 16 Emlékezés Apor Vilmos mártír püspök halálára
Serdült Benke Éva
- 21 Tisztes polgár kitüntetések
- 23 Gutai István 75 éves
Balázs Kovács Sándor
- 38 Élet Pakson
Dr. Németh Gabriella
- 41 A Sárköz felfedezése az első világháború után
Balázs Kovács Sándor
- 58 Sáfrány Mária népi iparművész
Lovásziné Anna
- 61 Nyári varázs: Zene – Gasztronómia – Bor
Marsalkó-Papp Helga
- 65 Természeti szépségek és kapcsolódási pontok
Bunkóczi András
- 69 Nyitott szemmel - Tálos Hunor Bendegúz
Lovásziné Anna
- 73 Jelentés a szívdobogásról II.
– Pálffy Margit pódiumestjei
Gutai István
- 79 Arnulfo Segovia rejtélye
Nagy Balázs
- 85 Takácsné Tóth Márta alkotásai
- 96 Horányi György versei
- 104 Bunkóczi András verse
- 106 Neumann János 70 éve
nyilatkozott, és üzent az
atomenergiáról
Sipos László József
- 109 Gábor Dénes díj névadójának
munkássága, máig ható üzenete
Sipos László József
- 115 125 éve alakult a Magyar
Elektrotechnikai Egyesület
Sipos László József
- 118 200 éves a Magyar Tudományos
Akadémia
Sipos László József

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXXII. évfolyam, 2. szám, 2025 júniusa
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Lovászi Zoltánné Anna
Rovatszerkesztők: Beregnyei Miklós, helytörténet
Marsalkó-Papp Helga, kultúra
Sipos László, tudománytörténet

Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Borítóterv: Lendvai István
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Lendvai István, Schubert Miklós

200 éve született Jókai Mór

